

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maruška Gulič Tomšič

Uresničevanje ideje o ekovaseh v slovenskem prostoru

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maruška Gulič Tomšič

Mentor: izr. prof. dr. Drago Kos

Uresničevanje ideje o ekovaseh v slovenskem prostoru

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

Uresničevanje ideje o ekovaseh v slovenskem prostoru

Ekovasi so si zelo različne, zato ne obstaja univerzalna definicija, ki bi opisovala vse. Če posplošim, so ekovasi naselja, v katerih bivajo skupnosti ljudi, ki se aktivno zavzemajo za čim večji trajnostni razvoj. Nobena ekovas sicer še ni popolnoma trajnostna, a je v večini to njihov glavni cilj. Poleg tega si prizadevajo biti zgled družbi in družbenopolitičnemu sistemu ter dokaz, da je okolju in ljudem bolj prijazno življenje mogoče. Pobude ekovasi so se od 90. let 20. stoletja začele širiti po vsem svetu in tudi v večino evropskih držav. Slovenija pa je ena izmed držav, kjer ekovas še ne obstaja. V tej nalogi skušam ugotoviti, kateri dejavniki vplivajo na to, da se ekovasi v Sloveniji (še) niso pojavile. Med številnimi dejavniki sem v nalogi prepoznala naslednje: sorazmerno dobra ohranjenost narave, trend suburbanizacije, močna želja prebivalcev Slovenije po bivanju v lastni hiši z vrtom, potrošniška kultura in neaktivnost praktičnih prizadevanj za ohranjanje okolja. Vsi ti dejavniki vplivajo na odsotnost potrebe po radikalnih spremembah življenjskega stila in bivanja, kakršno je v ekovaseh. Tudi posameznikom, ki že živijo trajnostni način življenja, je bolj kot povezovanje in pripadnost skupnosti, pomemben mir in samostojnost.

Ključne besede: trajnost, ekovasi, Slovenija, razlogi za neobstoj.

Applying the idea of ecovillages in Slovenia

Ecovillages are very diverse, and thus there is no universal definition for all of them. In general, ecovillages are settlements that provide home to communities advocating strong sustainable development. No ecovillage has yet achieved complete sustainability, which is what they strive for. Moreover, they are trying to set an example to both the society and the socio-political system and to prove that it is possible to lead an environment and people-friendly life. Since 1990s, ecovillage initiatives have been spreading around the globe and to the majority of European countries. However, Slovenia is one of the countries without an ecovillage. The thesis tries to determine the factors responsible for the fact that ecovillages have not yet been established in Slovenia. The thesis identifies the following factors: a relatively well-preserved natural environment; the trend of suburbanisation; a strong desire of Slovenes to live in their own house with a garden; consumer culture; and a lack of practical actions for nature preservation. The absence of the need for radical change in lifestyle and accommodation is related to the said factors. Even the individuals who have already embarked on the path of sustainable life attach more importance to peace and independence than to integration and affiliation to a community.

Keywords: sustainability, ecovillages, Slovenia, reasons for inexistence.

KAZALO

1	UVOD	6
2	EKOLOGIJA	7
3	(NE)RAZUMEVANJE NARAVE	8
4	SKUPNOST	11
5	EKOVASI	14
6	HOLISTIČNA NAČELA PERMAKULTURE	17
7	IDEJA TRAJNOSTI	18
8	IZZIVI IN OVIRE PRI SNOVANJU EKOVASI	20
9	EKOVASI PO SVETU	23
10	EKOVASI V SLOVENIJI?	27
10.1	SLOVENIJA, ZELENA DEŽELA	28
10.2	PROSTORSKI VIDIK.....	33
10.3	DEDIŠČINA SOCIALIZMA	35
10.4	PRAKTIČNA PRIZADEVANJA PREBIVALCEV SLOVENIJE ZA OHRANJANJE OKOLJA	36
11	EMPIRIČNO RAZISKOVANJE	37
11.1	RAZISKOVALNO VPRAŠANJE.....	37
11.2	HIPOTEZE	38
11.3	METODOLOGIJA	39
11.4	ANALIZA IN UGOTOVITVE.....	40
11.4.1	INICIATIVE EKOVASI V SLOVENIJI.....	40
11.4.2	SAMOIZPOLNITEV IN OKOLJSKA TRAJNOST: INDIVIDUALNO ALI V SKUPNOSTI?	41
11.4.3	PRAKTIČNE OMEJITVE.....	44
11.5	RAZPRAVA	45
12	SKLEP	46
13	LITERATURA	49
PRILOGE	.....	54
	PRILOGA A: TRANSKRIPT INTERVJUJA S SLOBODANO SLAK IN SEBASTJANOM GREGORŠANECM (1. avgust 2013, Bizeljsko).....	54
	PRILOGA B: TRANSKRIPT INTERVJUJA Z DOMNOM ZUPANOM (12. avgust 2013, Naklo)	60

PRILOGA C: TRANSKRIPT INTERVJUJA Z NARO PETROVIČEM (16. avgust 2013, Ljubljana).....	66
PRILOGA Č: TRANSKRIPT INTERVJUJA Z MIROM IN METKO ŽITKO (17. avgust 2013, Ljubljana).....	76
PRILOGA D: TRANSKRIPT INTERVJUJA Z URBANOM GULIČEM TOMŠIČEM (16. avgust 2013, Ljubljana)	81

1 UVOD

Ekovasi. So to vasi, kjer so se običajne kmetije preusmerile v ekološko kmetijstvo in razvile ekološki turizem? To niso nujno ekovasi, so pa njihov del. Ekovasi so veliko več kot le ekološko kmetovanje. So tudi prostori turizma, izobraževanja, uporabe obnovljivih virov energije, centri inovacij, ekološke gradnje in prostori novih življenjskih stilov, predvsem pa prostor povezovanja ljudi v skupnost.

V teoretičnem delu bom najprej predstavila pomen sociologije v raziskovanju in razpravah o ekologiji. Nadaljevala bom z opisovanjem odnosa med človekom in naravo, kako se je ta spreminjal skozi čas in kakšen je danes, od tega, da so naši predniki včasih naravo razumeli kot del sebe, do čaščenja, dojemanje narave kot kazni v krščanstvu in s tem antropocentričnega stališča, dojemanja narave kot stroja, pa do današnje intrinzične vrednosti narave, ki ji še zmeraj kljubuje antropocentričnost. Kljub temu se je danes oblikovalo relativno močno zavedanje družbe o tem, da je potrebno naravo ščititi pred škodljivimi posegi ljudi. Med okoljskimi gibanji, ki so se odzvala na degradacijo okolja, so se pojavile tudi ideje o ekovaseh kot pobudah, kako bi morali ljudje živeti.

Ekovasi so naselja oziroma prostori naselitve ljudi, ki živijo v skupnosti, a ne kakršnikoli. Skupnost ima v ekovaseh zelo pomembno vlogo. Ljudi združuje v integrirano celoto. Da skupnost lahko obstaja, je potrebna močna združevalna ideja, kar pogosto pripadniki imenujejo "lepilo skupnosti". Sicer ima vsaka ekovas svojo različico povezovalnega dejavnika, a večini je skupno zasledovanje, stremenje k idealu trajnosti. To pomeni, da je vsem ekovasem skupna skrb za dobrobit tako okolja kot ljudi, ne samo v sedanjem času, pač pa trud za omogočanje obstoja tudi v prihodnosti.

Ekovasi so tako postale privlačne za različna geografska in kulturna okolja ter so se začele širiti po vseh kontinentih. Tu se mi porodi vprašanje, ki ga nisem mogla prezreti. Zakaj ideja ekovasi ni fizično zaživela tudi v Sloveniji?

To je vodilno raziskovalno vprašanje moje diplomske naloge. Skušam ugotoviti, katere so tiste specifične lastnosti Slovenije in njenih prebivalcev, ki zavirajo razvoj ekovasi. Poleg analize sekundarnih virov in statističnih analiz, sem izvedla tudi intervjuje za vpogled v nova področja, ki bi jih sicer lahko prezrla.

2 EKOLOGIJA

Predmet mojega raziskovanja so ekovasi kot posebna oblika do okolja občutljivega bivanja.

Ekologija je "kot naravoslovna znanstvena disciplina, nastala v drugi polovici 19. stoletja" (Kirn 2004, 9) in je opredeljena kot veda, ki raziskuje življenjski prostor vseh živih organizmov, izvorno prav vseh, razen človeka. Pri tem jo zanimajo medsebojne interakcije živega in neživega sveta. Glede na to, koliko in kako človek vpliva na okolje in okolje nanj, in glede na to, da je okolje univerzalen pojem, je smiselno v proučevanje ekologije vključiti tudi »homo sapiensa«. V novejšem času se je zato ekologija uveljavila tudi kot družboslovna veda (Kirn 2004, 11). Nekateri ekologijo opredeljujejo še širše oz. še bolj univerzalno. Po Bellu (2009, 2) je to oblika solidarnosti, ki jo sprejemajo in izvajajo med seboj tesno povezani ljudje, druge živali, zemlja, voda in zrak.

Sociologija se je s temi vprašanji začela ukvarjati relativno pozno. Prvi eksplicitno uporabi termin "okoljska sociologija" Samuel Klausner leta 1971 v svojem delu *On Man in His Enviroment*. Od takrat naprej se je vse več akademikov zanimalo za to področje, pri tem so pomembno vlogo igrala apokaliptična predvidevanja v knjigi *Limits to Growth* v kombinaciji z "energetsko krizo" v ZDA. Zanimanje za okolje v povezavi z družbo je kmalu zelo naraslo tudi v Evropi in drugod po svetu (Hannigan 2006, 10).

Bell (2009, 2) definira okoljsko sociologijo, kot "študijo skupnosti v najširšem možnem smislu". Kot že omenjeno, to skupnost sestavlja tako živi kot neživi del sveta, ki se je danes znašel v družbenem in biofizičnem konfliktu. Ena bistvenih nalog okoljske sociologije je v tem, da ugotavlja kaj oz. kje je izvor konfliktov in da predlaga možne rešitve. Kirn meni, da okoljska sociologija raziskuje zaznavanje in odziv ljudi na okoljske probleme in hkrati skuša razkriti družbeno-ekološko vsebino in implikacije fizičnih dejavnosti ljudi in njihovih potreb (Kirn 2004, 24). Seveda obstaja več različnih načinov razumevanja odnosa med naravo in človekom, ki so močno odvisni od zgodovinskega, prostorskega in kulturnega konteksta. Tudi to je eden od raziskovalnih problemov okoljske sociologije.

Ferry (1998, 21–22) ugotavlja, da obstajajo tri smeri razumevanja odnosa med človekom (družbo) in okoljem, ki so v svojem bistvu zelo različne. Prva, plitka ekologija, temelji na antropocentrizmu. Narava le obkroža človeka in nima sebi lastne, notranje vrednosti. Če

človek uniči naravo, sebi onemogoči dobro življenje na Zemlji. Narava je torej pomembna le zaradi tega, kar nudi človeku. Druga, ekocentrična ekologija, poleg skrbi za ljudi namenja pozornost tudi drugim bitjem, ki občutijo ugodje in trpljenje. Nobeni živali torej ne smemo povzročati trpljenja. Tretja, globoka ekologija, v sfero moralnih vprašanj poleg ljudi in živali vključuje tudi vso ostalo naravo, tudi rastline in rudnine. Tu ni več na prvem mestu človek, ampak narava, ki jo je treba varovati pred škodljivimi človekovimi vplivi.

Pomemben je Ferryjev poudarek, da "renesanso občutka sočutja do naravnih bitij vedno spremlja kritični odnos do modernosti – ta pa je v tovrstni literaturi opisana kot 'kapitalistična', 'zahodnjaška', 'tehnološka' ali še pogostje 'potrošniška'" (Ferry 1998, 22).

Obravnavanje človeka neodvisno od njegovega okolja in obravnavanje okolja neodvisno od njegove tesne povezanosti s človekom se zdi nesmiselno še posebej na področju ekologije. Človekov obstoj in obstoj družbe nasploh je odvisen od pogojev, ki so vzpostavljeni v okolju. Na ustreznost pogojev za bivanje vseh živih bitij (ne le ljudi) med drugimi dejavniki vpliva tudi človekovo delovanje. Za odkrivanje družbene zavesti, njenega delovanja in vzrokov za to, še posebej pa za ponujanje možnih rešitev in sprememb, je pomembna sociologija. Da bi lahko razumeli obstoječe stanje, je treba razumeti, kako sta se spreminjala človekovo dojemanje in odnos do okolja. Če zavzamemo stališče, da je obstoječe stanje neustrezno tako za človeka kot za okolje, je iskanje rešitev za izboljšanje situacije nujno. Sociologija išče rešitve na podlagi raziskovanja, ugotavljanja in predvidevanja tega, katere spremembe bi bilo možno glede na trenutne sisteme vrednot in potreb implementirati v delovanje družbe.

3 (NE)RAZUMEVANJE NARAVE

Glede na to, da je narava bistven element ekologije, ji velja posvetiti nekaj več pozornosti. Dojemanje narave ni bilo zmeraj enako, pač pa se je skozi čas spreminjalo. V paleolitikumu so ljudje dojemali naravo kot del sebe, živo, prežeto z duhovnostjo. Verjeli so, da lahko s svojim delovanjem in rituali vplivajo na vzdrževanje reda v naravi. Narava so bila živa bitja (živali, rastline) in tudi neživi elementi (voda, zrak, kamenje), ljudje so se čutili povezani, celo združeni z obojim. Za neolitsko obdobje je značilen pojav dualizma npr. božje in človeško, udomačeno in divje. Človek začne sam sebe razlikovati od naravnega, saj se je izoblikoval v jezikovno, govoreče, tehnično in kulturno bitje. Šele takrat se je izoblikoval pojem narave kot nečesa drugega, radikalno ločenega od človeka. Z monoteizmom bog ni več znotraj narave, pač pa je on njen stvarnik. Pojavi se dojemanje divjine kot nečesa nevarnega, zato si jo lahko

človek podredi za lastno dobro. Tu se začne razvijati antropocentričen odnos do narave, ki nima nobene vrednosti sama po sebi. Pozneje se nastavek antropocentrizma razvije vse do tega, da se je treba proti naravi boriti in si jo pokoriti, saj je človeštvu očitno sovražna. S krščanstvom je nastala zavest, da je narava namenjena človeku, ki je izjemen, izvzet iz narave, ustvarjen po božji podobi. "Divjina je videna kot sovražnik človeka, kot nekaj neurejenega, kaotičnega, kar je treba urediti in pokoriti" (Kirn 2004, 35).

Filozofska misel novega veka je naravo videla kot nekaj materialnega, kar je treba meriti, ne pa o tem razpravljati. Vse, kar ni objektivno izmerjeno, je drugotnega pomena. S tem je povezan naravoslovno-matematični koncept narave, ki naj bi bila napisana v matematičnem jeziku. Le tisto, kar se da meriti in izraziti na kvantitativen način, je primeren predmet znanosti. Če so prej naravo dojemali kot velik organizem, se to v 17. in 18. stoletju spremeni. Narava postane velik, zapleten stroj, ki ga je ustvaril bog. Danes nastaja novo razmerje med človekom in naravo, smo potencialno v prehodu od ekološke modernizacije k ekološko trajnostni družbi. Zopet se vzpostavljajo ideje o enotnosti človeka in narave, ki se hkrati v določenih značilnostih razlikujeta. Prejšnje dojetje narave kot surovine, ki jo lahko človek uporablja za lastno korist, zamenja spoznanje, da ekoloških funkcij ne moremo neomejeno uporabljati za kratkoročno ekonomsko korist. Narava ni več stroj, ampak se vrača organicistično dojetje, na primer s teorijo o "Gaja planetu". Z ekocentrizmom narava zopet dobiva moralno vrednost (Kirn 2004, 33–43). Gre za intrinzično vrednost narave, kar pomeni, da ima narava vrednost zaradi same sebe. To poudarja radikalna ekološka etika, ki "zahteva varovanje in spoštovanje naravnih bitnosti tudi zaradi njih samih in ne samo zaradi morebitnih človekovih koristi" (Kirn 2003, 18). Antropocentrizem kljub temu še vedno ni izgubil svoje moči, kar povzroča razdvojenost v dojetanju narave (Kirn 2004, 43).

Lahko bi rekli, da so bile vse tradicionalne kulture, z industrijsko družbo vred, zaskrbljene glede zunanjih tveganj, ki jih je povzročala narava (poplave, suše, slabe žetve, lakota ...). Pred kratkim pa se je zgodil obrat, saj nas ne skrbi več toliko za to, kaj se nam lahko zgodi zaradi nepredvidljivosti narave, ampak nas bolj skrbi, kaj smo mi naredili naravi oz. kako smo ji škodovali (Giddens 2002, 26–27).

Prav to, da ljudje naravi povzročamo veliko škodo, je zajeto v teoriji o Gaji, ki jo je razvil James Lovelock v 70. letih 20. stoletja. Razlaga se mi zdi smiselna, saj služi kot ena temeljnih podlag razumevanja ter oblikovanja stališč do okolja, narave in planeta s strani pripadnikov oziroma vsaj podpornikov ideje ekovasi. Teorija o Gaji pravi, da "živa snov, zrak, oceani in

površje Zemlje tvorijo kompleksen sistem, ki ga imamo lahko za en sam organizem in ki je sposoben na planetu vzdrževati primerne razmere za življenje" (Lovelock 1994, 9). Gaja je fiziološki sistem, saj je videti, kot da ima za zagotavljanje življenja na Zemlji nezavedni cilj reguliranja podnebja in kemije (Lovelock 2006, 15). Teorija o Gaji kot živem planetu, je danes že kar uveljavljen znanstveni model, ki oživlja starodavno podobo Zemlje, in je danes znanstveno podprta (Liftin 2009, 127). Spreminjanje pomena narave skozi čas lahko vidimo torej na primeru spreminjanja odnosa do Zemlje, ki se zopet vrača k organističnemu, v nasprotju z mehanskim, ki je bil značilen za industrijsko dobo. Tudi Petrovič (2012, 177) povzema Lovelockovo idejo, da je današnja gospodarska in ekološka kriza v družbi bolezen, ki je napadla živ organizem (družbo), ki se sicer želi razvijati naprej in uporabiti svoj imunski sistem v boju s to boleznijo, a ji mi tega ne dopustimo z vztrajanjem pri političnem polarizmu, eksponentni ekonomski rasti in tržni etiki.

Lovelock trdi, da vsi ljudje v vsakdanjem življenju prispevamo k uničevanju Gaje, ki se zaradi našega onesnaževanja pregreva (Lovelock 2006, 122). Pri tem morda zanemari velikanske razlike pri uničevanju Gaje med posamezniki, skupinami, narodi, državami. Ker se je oblikovalo zavedanje, da ljudje resnično škodujemo naravi, okolju, planetu in s tem tudi sebi, so se izoblikovale razne politike za varovanje okolja. Liftin (2009, 124) ločuje med "bottom-up" (od spodaj navzgor) in "top-down" (od zgoraj navzdol) globalnimi okoljskimi politikami. Politike od zgoraj navzdol se osredotočajo na mednarodne okoljske pogodbe in institucije. Glavni zastopniki teh politik so tehnični strokovnjaki, ki imajo moč spreminjati norme v družbi in največkrat delujejo v vladnih organizacijah. Nevladne organizacije pa delujejo po principu od spodaj navzgor, kjer okoljska družbena gibanja in državljani delujejo v smeri k vladi, vladnim organizacijam in podjetjem. Obema vrstama delovanja je skupno državno-centrično dojetje politike. To pomeni, da spremembe lahko izhajajo le iz sprememb v vladi in sistemu.

Ta razlika med okoljskimi politikami pa ne zajema alternativnih oblik okoljskega delovanja, na primer delovanja ekovasi. Drugačno pri dojetanju varovanja okolja v ekovaseh je to, da se člani ne borijo aktivno proti trenutnemu sistemu in vladi, na primer s protesti, ampak pa ponujajo rešitev. Če se novonastala gibanja začnejo bojevati proti negativnosti v družbi, tudi sama postanejo negativna, meni Petrovič (2012, 243–244). S tem v resnici ne delujejo v korist svojega cilja, temveč v korist negativnosti sistema, proti kateremu se borijo. Uničenja namreč ni mogoče preprečiti, edina rešitev so dejanja "pozitivne ustvarjalnosti" (prav tam, 244). Ravno to so ekovasi, ki se ne borijo proti vladi in sistemu, pač pa so njeni snovalci ustvarili

alternativo, ki jo živijo. "Na svetu se dogaja revolucija z nešteto majhnimi jedri zdravih skupin. Ta jedra med rakavim tkivom, ki je omrežilo planet, počasi gradijo trdoživo, zdravo življenje. (R)evolucijo prinašajo brez pompa, brez kričečih zastav in političnih govorov, s tihim, aktivnim prevzemanjem vajeti v svoje roke ..." (Petrovič 2012, 176).

Z vse večjim zavedanjem družbe o škodljivih vplivih delovanja ljudi na okolje se je začel spreminjati tudi odnos do narave. Kljub temu odnosa sodobnih družb do narave ne moremo posplošiti ali si celo upati trditi, da ima narava v današnjem človekovem dojemanju intrinzično vrednost. Antropocentrični odnos do narave je namreč premočno zasidran v "človekovem nezavednem", da bi ga lahko tako hitro zamenjala popolnoma drugačna perspektiva. Nekateri posamezniki ter družbena gibanja in skupine, ki se poleg ravnanja v skladu z ohranjanjem okolja tudi aktivno zavzemajo za širjenje te ideje, so trdno prepričani o nevprijetni vrednosti narave. Med radikalno okoljevarstvene skupine bi lahko šteli tudi ekovasi.

4 SKUPNOST

"Ekovasi so sodobne oblike skupnosti, ki združujejo trajnostno bivanje, samooskrbo, okoljsko odgovornost in visoko kakovost bivanja ob majhnem okoljskem odtisu." (Petrovič 2012, 166–167). Kot pojasnjuje Petrovič, so ekovasi najprej skupnosti, zato se bom v tem poglavju, za boljši vpogled v bistvo ekovasi, posvetila opredelitvi in oblikovanju skupnosti v sedanosti.

Ferdinand Tönnies je močno vplival na sociološko obravnavo skupnosti zlasti s knjigo *Skupnost in družba (Gemeinschaft und Gessellschaft)*, ki je prvič izšla leta 1887. Ker naj bi dotodanja znanost pojma skupnosti in družbe poljubno zamenjevala, avtor opozori na nasprotje med njima kot na nekaj, kar jima je inherentno. "Vse dobro znano, domače in izključujoče skupno življenje je pojmovano kot življenje v skupnosti. Družba pa je javnost, je svet" (Tönnies 1999, 55).

Bahovec ugotavlja, da se skupnost – v različnih virih – najpogosteje pojavlja v različnih družbenih okvirih. Ti pa niso že sami po sebi skupnost in tudi ni nujno, da vsaka skupnost spada v eno izmed teh opredelitev, pač pa lahko vsebuje elemente različnih. Različne opredelitve skupnosti po Bahovcu (2005, 10–11):

1. Skupnost, kjer je ljudem, med katerimi obstajajo osebne in neosebne vezi, skupna geografska pripadnost, recimo sosesčine, lokalne skupnosti, tudi obsežnejše enote.

2. Skupnost, v kateri si ljudje oblikujejo podobno identiteto na osnovi skupne kulturne, etnične, religiozne ali druge pripadnosti.
3. Relativno majhne skupnosti, kjer so ljudje dokaj tesno, trajneje in trdneje povezani. Za posameznika so pomemben ali bistven del življenja. Nekateri posamezniki v takih skupnostih živijo ves čas. Sem spadajo krvne skupnosti, nekatere religiozne skupnosti in tudi skupnosti alternativnih družbenih gibanj (npr. ekološke skupnosti).
4. "Skupnost v najširšem pomenu besede: človeštvo kot ena skupnost." Ta opredelitev vsebuje prepričanje o "globinski povezanosti vsega človeštva". V religioznem kontekstu bi to pomenilo, da so vsi ljudje ustvarjeni po božji podobi, v posvetnem pa na primer univerzalno etiko.
5. Skupnost v splošni rabi, kjer so ljudje vezani na neko dejavnost ali posebne zahteve (npr. skupnost starejših, ki potrebujejo dnevno oskrbo).
6. Skupnost kot institucija ali organizacija s formalno strukturo. To so recimo zveze držav, lokalno organizirane skupnosti ter povezave z gospodarsko-političnim interesom.
7. Virtualne skupnosti, ki se oblikujejo s spletno komunikacijo in omrežji.
8. Skupnosti parcialnega interesa, v katere se ljudje vključujejo z namenom preživljanja prostega časa, potrošnje, zabav ipd. V ta okvir spadajo tudi subkulturne skupnosti.

V zgoraj omenjeno kategorijo skupnosti kot zveze držav oziroma v tem primeru zveze različnih narodov lahko uvrstimo tudi jugoslovansko skupnost. Po letu 1950 je Jugoslavija postavila samoupravljanje kot vodilno idejo socializma. Občine so bile razglašene za komune, ki naj bi bile "temeljne celice družbe, kjer naj bi ljudje načeloma opravljali vse svoje skupne – torej javne zadeve, kolikor po naravi stvari ni nujno, da jih opravlja centralna državna oblast" (Šmidovnik 1995, 153). Hkrati naj bi bila komuna tudi temeljna celica države, ki naj bi se iz "klasične oblastniške države preoblikovala v samoupravno skupnost državljanov" (prav tam). Šlo je torej za ideologijo povezovanja manjših samoupravnih skupnosti v veliko skupnost, ki bi jo upravljali državljani sami, ne pa centralna državna oblast. Današnje alternativne skupnosti (med njimi tudi ekovasi) niso novost, saj v določeni meri ponovno obujajo ideje iz preteklosti, ki pa se niso uspele realizirati tako, kot je bilo sprva mišljeno. Zato se je smiselno učiti iz preteklih dogodkov, za boljše delovanje v sedanjosti in prihodnosti.

Med pristopi, ki obravnavajo skupnost v sodobnem času, je verjetno najbolj kompleksno refleksijo pomena skupnosti v sodobnosti – v relativno kratkem času svojega obstoja – ponudila perspektiva komunitarizma, ki je postala politično odmevna v devetdesetih letih 20.

stoletja. Komunitarizem razume skupnost kot nosilko naprednih in sodobnih idej, ki vključujejo pozitivno spreminjanje, ne pa nostalgичnega stremenja k protimodernizaciji. Komunitarizem ne nasprotuje individualizmu, v nekaterih pogledih ga celo podpira. Poudarja, da se individualnost posameznika lahko polno razvije le prek vključenosti v skupnost (Bahovec 2005, 172–173).

“Sociološko rečeno je komunitarnost vse preveč pričakovana reakcija na zmerom hitrejši ‘utekočinjanje’ modernega življenja, reakcija predvsem na en vidik življenja, ki se morda zdi najbolj moteč in najbolj nadležen med njegovimi številnimi bolečimi posledicami: na vse globlje neravnovesje med individualno svobodo in varnostjo” (Bauman 2002, 215–216). Za odsotnost varnosti so značilni brezposelnost, negotovi obeti za starost in tveganja urbanega življenja. Komunitarnost je zato privlačna, saj obljublja “varni pristan, sanjski cilj mornarjev, izgubljenih na razburkanem morju stalnega, nepredvidljivega spreminjanja, ki povzroča zmedo” (Bauman 2002, 215–216).

V sodobnosti se posamezniki pogosto počutijo brez korenin, posebej zaradi izgube zaupanja v ideologije modernosti (Bahovec 2005, 1). “Analiza kulturnega stanja postmoderne je pokazala izjemen porast negotovosti identitete, dezorientacije, izgube središča in globine ter poudarjanje kratkotrajnosti, fluidnosti in spremenljivosti” (Bahovec 2005, 140). Zaradi izgube zaupanja v ideologije, posamezniki in družba iščejo načine za ponovno vzpostavitev “identitete, orientacije in smisla” (Bahovec 2005, 141). Ko nekatere družbene vezi razpadajo, nastajajo nove, med njimi tudi skupnosti (Bahovec 2005, 2). Sodobno pojavljanje skupnosti je način oblikovanja smisla, to so “kvazi-avtonomne skupnosti smisla” (Luckmann v Bahovec 2005, 148). Gre torej za odzivanje na “pretiran individualizem sodobnosti” in s tem “iskanje celovitejše medsebojne pripadnosti in novih ukoreninjenosti” (Bahovec 2005, 2).

Kot pravi Bauman, je “idealna skupnost *compleat mappa mundi*: popoln svet, ki priskrbi vse, kar bi lahko potrebovali za polno in izpolnjujoče življenje” (Bauman 2002, 218). Prizadevanje snovalcev ekovasi temelji na ustvarjanju prav take skupnosti, vendar gredo še korak dlje od “polnega in izpolnjujočega življenja” in mu priključijo še skrb za okolje, pravičnost in trajnost.

Ohlapnost termina skupnost se kaže v široki diskurzivni uporabi za označevanje različnih oblik skupin in združevanj ljudi. Razlikujejo se po trdnosti notranjih vezi, po populacijskem obsegu, po združevalnih dejavnikih itn. Na ponovno obujanje pomena skupnosti med drugim vpliva tudi nezadovoljstvo posameznikov z obstoječim stanjem v družbi. V primeru ekovasi gre za zavračanje ideologije kapitalizma o nenehni rasti in za kritičen odnos do negativnih

človekovih vplivov na okolje. Ena od možnih razlag povezovanja ljudi v skupnosti je lahko iskanje smisla, pripadnosti nečemu "večjemu" in tako zagotavljanje potrebe po vključenosti.

5 EKOVASI

Definicija ekovasi je široka in ni natančno določena. Ekovasi se namreč lahko med seboj zelo razlikujejo po številu (nekateri so dom le nekaj posameznikom, medtem ko druge več stotinam), velikosti, nazorskem prepričanju, stopnji samozadostnosti itn., zato ne obstaja definicija, ki bi natančno določala, kaj spada v kategorijo ekovasi.

Z definiranjem ekovasi, sta se začela prva ukvarjati Robert in Diane Gilman, ko sta raziskovala primere ekovasi po svetu, za katere sta menila, da so najbolj reprezentativni. Leta 1991 Gilman zapiše definicijo ekovasi kot: "Celovito izoblikovana naselja po meri človeka, v katerih so aktivnosti ljudi neškodljivo integrirane v naravni svet na način, ki podpira zdrav človeški razvoj in se lahko uspešno nadaljujejo v nedoločeno prihodnost" (Gilman 1991). Da bi bila definicija bolj jasna, jo v nadaljevanju razširi in razloži vsak vidik posebej (Gilman 1991):

- Obseg ekovasi mora biti primerno velik, da lahko vsem članom omogoča, da se med seboj poznajo in čutijo, da imajo enakovredno možnost vplivanja na delovanje skupnosti. V praksi se kaže, da je zgornja meja števila članov ekovasi, ki še izpolnjuje prej opisane pogoje, približno 500 ljudi. Zelo stabilne in izolirane ekovasi, lahko te pogoje izpolnjujejo tudi s 1000 člani, medtem ko bolj tipične ekovasi v modernem, industrializiranem okolju najbolje delujejo z največ 100 člani.
- Večina naselij in območij je v modernem svetu med seboj ločenih po funkcijah, ki jih opravljajo: prebivališča, oskrba s hrano, proizvodnja, prosti čas, družabno življenje in trgovina. V ekovaseh naj bi bile prisotne vse te funkcije, kar avtor vidi kot "mikrokozmos celotne družbe". Poudarja pa, da to ne pomeni, da morajo biti ekovasi popolnoma samozadostne in izolirane od zunanjega sveta, vendar naj bi stremele k temu, da bi vsakemu svojemu članu nudile delovno mesto znotraj ekovasi.
- Ekološko komponentno vsebuje "neškodljiva integracija aktivnosti ljudi v naravni svet", ki poudarja ideal enakosti med ljudmi in drugimi oblikami življenja. Ljudje si torej ne smejo podrediti narave, pač pa si najti svoje mesto znotraj nje. V ekološko komponento spada tudi ciklična uporaba materialnih virov namesto linearne, pri kateri po kratki uporabi izdelek zavržemo. Bolj natančno to pomeni uporabo obnovljivih

energetskih virov, kompostiranje organskih odpadkov, recikliranje ostalih odpadkov in izogibanje strupenim in škodljivim snovem.

- Zdrav človekov razvoj je pomemben, saj ekovas v odsotnosti tega ne bi mogla uspešno funkcionirati. Pomembno je ravnovesje in razvoj fizičnega, čustvenega, mentalnega in spiritualnega vidika človeškega življenja.
- Ekovasi kot oblike naselij, ki se lahko uspešno nadaljujejo v nedoločeno prihodnost, vsebujejo vidik trajnosti, ki zahteva globoko predanost pravičnosti in odsotnosti izkoriščanja vseh delov sveta, človeškega, nečloveškega in prihodnosti.

Globalna mreža ekovasi oz. *Global Ecovillage Network* – GEN ekovas definira kot "načrtno ali tradicionalno skupnost, ki z uporabo procesov v sodelovanju z lokalnim okoljem holistično povezuje ekološko, ekonomsko, socialno in kulturno dimenzijo trajnosti, z namenom obnovitve družbenih in naravnih okolij" (GEN). Globalna mreža ekovasi "je rastoča mreža trajnostnih skupnosti in iniciativ, ki povezujejo različne kulture, države in kontinente. Služi kot krovna organizacija za ekovasi, tranzicijske mestne iniciative, načrtno skupnosti (op. a. *intentional communities*) in ekološko misleče posameznike po svetu" (GEN). Nastala je leta 1995 – na prvi konferenci v eni najbolj znanih in najstarejših ekovasi na svetu Findhorn, ko se je skupina 25 ljudi odločila formalizirati pojav načrtnih skupnosti, ki so same sebe začele imenovati ekovasi, da bi povezala stotine malih projektov, ki so imeli skupno motivacijo, a niso vedeli za obstoj eden drugega (Jackson 2004).

Globalna mreža ekovasi uporabi pri definiciji ekovasi pojem načrtna skupnost (*intentional community*), ki označuje skupino ljudi, ki so se odločili, da bodo skupaj živeli in sodelovali ter si s tem prizadevali za skupni cilj (Kasper 2007). Take skupnosti v resnici obstajajo že zelo dolgo, že od časa prvih kolonistov v Ameriki (Kanter v Kirby 2003, 324). Kanter (v Ergas 2010, 34) prepozna tri valove načrtnih skupnosti od 16. stoletja do 70. let 20. stoletja, ki jim je skupen odmik od družbe zaradi hitro spreminjajočih se kultur (Schehr v Ergas 2010, 34). V četrti val pa spadajo iniciative ekovasi, ki s celotno družbo sodelujejo, namesto da bi se od nje odmaknile (Schehr v Ergas 2010, 34). Od prejšnjih načrtnih skupnosti se razlikujejo v pomembnem načelu, ki določa njihovo formacijo in organizacijo, to je ekologija. Njihov cilj je ustvariti "življenje, ki je družbeno in spiritualno zadovoljujoče in hkrati okolju prijazno" (Kasper 2007).

Petrovič (2012, 167) ekovasi definira kot "sodobne oblike skupnosti, ki združujejo trajnostno bivanje, samooskrbo, okoljsko odgovornost in visoko kakovost bivanja ob majhnem okoljskem odtisu."

Zavod Ekovas opisuje tri etične temelje permakulture, na katerih sloni delovanje ekovasi (Ekovas):

- Skrb za ljudi, za katere je potrebno skrbeti ravno tako, kakor skrbimo za svet, v katerem živimo. Spodbujati je treba samostojnost posameznikov, sodelovanje v skupini in medsebojno podporo.
- "Pravični deleži so stičišče skrbi za naravo in skrbi za ljudi." Da bi lahko na Zemlji živeli tudi drugi ljudje, živali in rastline, je treba omejiti porabo, še posebej naravnih virov. Treba je stremeti k temu, da ima vsakdo zagotovljene pogoje za dostojno življenje, "čisto vodo, čist zrak, hrano, zavetišče, pomenljivo delo in socialni kontakt." To se zagotovi s trajnostno socialno ekonomijo ter s trajnostnim kmetovanjem in proizvodnjo.
- Skrb za naravo z upoštevanjem naravnih sistemov in značilnosti posameznih bioregij ter s čim manjšim vplivom na okolje.

Ekovasi so torej skupnosti, v katerih ljudje dobivajo podporo in so odgovorni drug za drugega, kar jim zagotavlja močne občutke pripadnosti skupini. Da se lahko vsi pripadniki počutijo varne, močne, videne in slišane morajo biti dovolj majhne. S tem je pripadnikom omogočeno sodelovanje pri sprejemanju odločitev o svojih življenjih in o skupnosti. V ekovaški skupnosti naj bi se vsi ljudje med seboj poznali, si delili skupne vire in medsebojno pomoč, poudarjali naj bi holistične in preventivne zdravstvene prakse, vsem naj bi bilo zagotovljeno pomenljivo delo in podpora, pomembno je vključevanje marginalnih skupin, spodbujanje vseživljenjskega učenja, enotnosti skozi spoštovanje različnosti in kulturne ustvarjalnosti. Ekološka dimenzija ekovasi pomeni pridelovanje lastne hrane, če je to le mogoče v bioregiji skupnosti, podpiranje organske proizvodnje hrane, ustvarjanje domov iz lokalnih materialov, uporaba lastnih obnovljivih energetskega sistemov, varovanje biodiverzitete, čiste prsti, vode in zraka s pravilnim upravljanjem z energijo in odpadki, varovanje narave in območij divjine, spodbujanje ekoloških načel v poslovanju, upoštevanje življenjskega cikla vseh produktov, uporabljenih v ekovasi, s socialnega, spiritualnega in ekološkega vidika. Za ekovasi je ključna tudi ekonomska vitalnost, kar pomeni ohranjanje

denarja znotraj skupnosti, kjer kroži med ljudmi, znotraj trgovine in poslov, ki so last članov ter hranjenje denarja znotraj lastnih finančnih institucij.

Poleg že omenjenih ključnih elementov ekovasi, GEN poudarja tudi kulturno-spiritualno vitalnost, kar pomeni skupno ustvarjalnost, umetniško izražanje, kulturne aktivnosti, rituale in praznovanja. Pomemben je občutek enotnosti in medsebojne podpore v skupnosti, spoštovanje in podpora v izražanju duhovnosti, skupna vizija in sporazumi, ki izražajo predanost, kulturno bogastvo in edinstvenost vsake skupnosti, zmožnost učinkovitega reševanja morebitnih konfliktov, razumevanje medsebojne povezanosti in odvisnosti vseh elementov življenja na Zemlji ter razumevanje skupnosti v odnosu do celote. Ključnega pomena je zavzemanje za miren, ljubeč in trajnostni svet (GEN).

Gre torej za zelo holistično povezovanje in združevanje vseh elementov človeškega življenja v eni točki. Nara Petrovič (2012, 166), aktivni udeleženec pri oblikovanju ekovasi, trdi, da je "skupnost oblika sobivanja ljudi, v katerih ni strogih ločnic med formaliziranimi oblikami združevanja", poslovnega, klubskega, društvenega, učnega ali razvedrilnega.

Čeprav nove ekovasi po svetu sicer nastajajo, je to zelo težka pot, zaradi težav pri iskanju dostopnih cen zemljišč in pri pridobivanju dovoljenj za uresničevanje projektov. Na svetu le majhno število ekovasi, kar kaže na to, da je gibanje šele v embrionalen stanju in zaradi tega idealna, popolnoma trajnostna ekovas še ne obstaja (Sevier 2008).

Pomembno je poudariti in opozoriti na to, da zgoraj opisano velja bolj za *idealni tip* ekovasi kot pa za karakteristike, ki ekovas definirajo (Kasper 2008, 13). Idealna ekovas, ki bi ustrezala vsem opisanim karakteristikam in izpolnjevala cilj trajnosti, namreč (še) ne obstaja. Bistvenega pomena naj bi bila pot in že samo prizadevanje za približevanje željenemu cilju (Jackson 1998).

S sociološkega vidika je obravnavanje ekovasi zanimivo, saj njeni prebivalci skušajo nezadovoljstvo s trenutnim stanjem v družbi rešiti z radikalno alternativnimi načini bivanja. V pričujoči nalogi obravnavam ekovasi kot radikalno alternativne načine bivanja in delovanja s konkretnim ciljem in vizijo. Kot način združevanja ljudi, ki jih povezuje ista ideja, ideja o neškodljivem ravnanju do okolja in ljudi, ki jo lahko dosežemo z aktivnim uresničevanjem etike trajnosti.

6 HOLISTIČNA NAČELA PERMAKULTURE

Ekovaška gibanja so zelo raznolika, imajo pa tudi skupne značilnosti. Raznolikost se kaže v raznovrstnosti religij, kultur, načinih prehranjevanja, vodenja in ureditve, številčnosti članov, načinih uporabe zelenih tehnologij, obnovljivih virov, stopnji samozadostnosti itn. Med tako različnimi skupnostmi obstaja povezovalni dejavnik, skupni holistični pogledi na svet, ki slonijo na idejah sistemske teorije, teorije o Gaji in permakulture. Gre za "temeljno ontološko predanost, ki ustvarja skupno epistemološko vez med različnimi ekovaškimi skupnostmi" (Liftin 2009). Večina ekovasi sledi nauku permakulture, ki sta ga v 70. letih 20. stoletja oblikovala Bill Mollison in David Holmgren. "Permakultura je niz metod in načel, ki usmerjajo ustvarjanje trajnostnih naselij v odnosu ohranjanja rastlin in živali. Povezuje tri etična načela, skrb za ljudi, skrb za živali in pravično delitev presežkov" (Christian 2011, 143).

Permakulturno načrtovanje se zavzema za družbeno spremembo *od spodaj navzgor*, ki izhaja iz načel delovanja v naravi. Začeni s posameznikom, naj bi se ta sprememba odvijala skozi gospodinjstvo do skupnosti, vse do sprememb v kulturi. Prvotna ideja o trajnostnem kmetijstvu se je razvila do trajnostne kulture, v kateri je človeško bivanje načrtovano v skladu z okoljem. V praksi si permakulturno načrtovanje prizadeva za izboljšanje rodnosti zemlje s pomočjo kompostiranja, prizadeva si za pogozdovanje, zmanjševanje odpadkov z zapiranjem krogov proizvodnje in potrošnje, uporabo obnovljivih energetske virov, recikliranje odpadnih voda in za uporabo lokalno dostopnih surovin za gradnjo bivališč. Odnos permakulture do modernega pojma linearnega napredka je negativen in se izraža skozi prepričanje o koncu fosilnih goriv in s tem sesutjem kulture, ki bi mu končno sledila nizkoenergijska trajnostna prihodnost (Liftin 2009, 129–130).

7 IDEJA TRAJNOSTI

Ideja trajnosti je močno povezana z načeli permakulture, ki nasproti neskončni eksponentni rasti poudarja, da je treba slediti cikličnosti, ki izvira iz narave. Človekovo ravnanje bi moralo torej stremeti k vzpostavljanju cikličnosti in s tem omogočanju obnavljanja energije, kar prispeva k trajnosti (Liftin 2009, 129).

Že v 18. stoletju je bila ideja trajnosti navzoča pri gospodarjenju z gozdovi. Danes pa se koncept trajnosti prenaša na celotno družbo in "postaja paradigma razvoja in načina družbenega življenja" (Kirn 2004, 108).

Obstaja veliko razlag in definicij trajnostnega razvoja, a pojem ostaja nejasen. Najbolj pogosto se pri opredelitvi trajnostnega razvoja razlage nanašajo na Brundtlandovo definicijo iz leta 1987: "Trajnostni razvoj je razvoj, ki zadovoljuje potrebe v sedanosti, ne da bi s tem ogrozil zadovoljitev potreb prihodnjih generacij" (WCED 1987).

Omenjeno definicijo Kirn (2004, 113) poglobi:

Trajnostni razvoj lahko sam sebe ohranja in vzdržuje "neomejen čas". Lahko ga prakticirajo tudi bodoče generacije, ne da bi se jim bilo treba odpovedati neki dostojni ravni zadovoljevanja materialnih in kulturnih potreb. Pomeni dolgoročno vzdrževanje in obnavljanje zalog bioloških virov in produktivnosti agrokulturnih sistemov in njihove raznolikosti. Vključuje enostavno reprodukcijo prebivalstva. Dopušča tudi rast na nekaterih področjih za določen čas, dokler ni dosežen cilj. Trajnostna družba vzdržuje kakovost ekosistemov, je raznovrstna in z visoko stopnjo lokalne avtonomije.

Gre torej za zelo radikalno in kompleksno idejo. V ne dovolj jasne konceptualne razprave o trajnostnem razvoju se zapletajo tudi strokovnjaki, kar še dodatno otežuje oblikovanje bolj jasne definicije (Kos 2012, 8). Rešitev za premagovanje nejasnosti in nepravilne rabe termina je strukturiranje trajnostnega razvoja na tri ravni – analitično, normativno in strateško. Na analitični ravni je treba z naravoslovno-tehničnim pristopom ugotoviti, kako trenutni družbeno-ekonomski sistem vpliva na okolje. Na normativni ravni je treba raziskati, analizirati in tudi predvideti, kako se družba odziva na ugotovitve analitične ravni. Šele na strateški ravni pa se na podlagi rezultatov ter predlogov analitične in normativne ravni, oblikuje načrte za približevanje zastavljenemu cilju (Kos 2004).

Prav obstoječa inkluzivnost, nedefiniranost in odprtost do neke mere uspešno izpodbijajo tezo o "koncu zgodovine" (Kos 2012, 8). Da življenjski stil razvitih zahodnih držav ne more postati razvojni cilj, je postalo jasno tako v analitičnem razmišljanju kot v zdravem razumu družbe, zato je iskanje novih utopij bistvenega pomena. Koncept trajnosti je z znanstvenega vidika neuresničljiv, a zaradi svojega optimističnega stališča o pomiritvi odnosa med "naravo in kulturo" vsaj začasno zapolnjuje praznino, nastalo zaradi odsotnosti (Kos 2012, 10) "velike pripovedi" (Lyotard v Kos 2012, 10).

Do trenutnega socialno-ekonomskega delovanja globalne družbe, so kritični tudi pripadniki ekovaškega gibanja. Naš trenutni ekonomski sistem naj bi bil že v osnovi napačen, saj spodbuja okoljsko in socialno uničenje. Velike korporacije naj bi dobiček dobile umetno, s

črpanjem bogastva iz skupnosti, od delavcev in iz okolja. To ne more biti razvoj, pač pa bolj "globalni rak" (Jackson 2004, 4). Ekovasi se s svojim delovanjem trudijo upreti temu samodestruktivnemu sistemu (Jackson 2004, 4). Na tem mestu dobi koncept trajnosti v ekovaseh svoj pomen. V ekovaškem gibanju vlada prepričanje, da se bodo trenutni življenjski stili pretirane potrošnje in socialne neenakosti zahodnih družb prej ali slej končali. Neskončna ekonomska rast je namreč kruta iluzija (prav tam). Delovanje ekovasi se zato zavzema, da bi omogočilo "ljudem ponovno življenje v skupnostih, ki so spiritualno povezane z zemljo, na način, ki zagotavlja blaginjo vsem oblikam življenja v nedoločeno prihodnost" (Jackson 1998). Eden izmed glavnih ciljev ekovasi je torej vzpostavljanje oziroma zagotavljanje trajnosti na vseh področjih življenja in delovanja. Miller in Bentley (2012, 141) v rezultatih svoje empirične raziskave o trajnostnem načinu življenja ugotavljata, da so se vsi sodelujoči zelo aktivno zavzemali za trajnostno življenje. Da bi svoj vpliv na okolje kar se da zmanjšali, so spremenili vsakodnevne navade, zavestno sprejeli trajnostne odločitve na vseh področjih svojih življenj: od načrtovanja domovanj, da bi zagotovili trajnost na področju energije in porabe vode, do izbire bolj trajnostnega transporta in izbire na področju izdelkov, ki jih kupujejo. Življenje po trajnostnih načelih je za njih neke vrste "poslanstvo", do katerega čutijo moralno odgovornost (prav tam).

Ekovasi si prizadevajo biti "vzor trajnostnega življenja". Ergas (2010) je skozi empirično analizo ugotovila, da je glavni kolektivni cilj ekovaščanov pravzaprav trajnost, saj je večina sodelujočih v intervjujih namenila pozornost pogovoru o trajnosti. Vsak član je imel sicer osebni pogled na to tematiko, a vse povezuje ideja o trajnosti kot ohranjanju ali izboljševanju okoljskega ali skupnostnega zdravja. To pomeni ohranjanje in izboljševanje medosebnih odnosov v skupnosti, neškodljivo ravnanje z okoljem in trud za njegovo izboljšanje, če se nahaja v slabem stanju, ob tem pa ohranjanje samozadostnosti vsaj do te mere, da ekovas ne bi postala popolnoma odvisna od dominantnih institucij in infrastrukture (Ergas 2010, 40).

Delovanje ekovasi stremi torej k ekološki in skupnostni trajnosti. Kot sem zapisala že v poglavju o skupnostih, Bahovec (2005) meni, da danes nastajajo nove skupnosti kot odgovor na izgubo zaupanja v ideologije modernosti in s tem iskanjem smisla, orientacije in nečesa trajnega. Tudi Kos (2012) opozarja na zavedanje družbe o tem, da trenutni način življenja najverjetneje vodi v pogubo, zato ljudje iščejo nov smisel, nove "utopije". Prav na tem mestu nastopi trajnostni razvoj, ki ljudem nudi novo upanje in v primeru ekovasi celo smisel obstoja.

8 IZZIVI IN OVIRE PRI SNOVANJU EKOVASI

Pobudniki ekovasi se pri ustvarjanju projektov srečujejo s številnimi izzivi. Gilman (1991) navaja šest izzivov, s katerimi se srečujejo ustanovitelji ekovasi:

- Bio-sistemski: treba je najti načine za ohranitev habitatov, predelovanje smeti, pridobivanje naravnih virov na samem kraju in izogibanje škodljivemu vplivu na okolje.
- Gradnja in ostale aktivnosti ljudi v skladu z varovanjem okolja: uporaba okolju prijaznih in obnovljivih materialov, pravilno ravnanje s smetmi, ki nastanejo pri gradnji, minimalna potreba po motoriziranih vozilih.
- Ekonomski sistem: temeljiti mora na pravičnosti in neizkoriščanju ljudi in narave.
- Upravljanje in vodenje: delovati mora v skladu s pravičnostjo.
- Izziv "lepila": razvoj in ohranjanje "lepila" oz. vizije, ki ljudi drži skupaj.
- Izziv celotnega sistema: zahteva spremembe na številnih področjih življenja. Zahteva zavedanje o tem, kaj je možno ustvariti v določenem časovnem okviru. Zadnji izziv zaobjema vse druge.

Avtor trdi, da je bilo včasih trajnostne skupnosti težko ustanoviti, saj o tem niso imeli nobenega znanja in izkušenj. Danes naj bi bilo pobudnikom lažje, saj so se z zgoraj omenjenimi izzivi že soočili pionirji ekovasi.

Diana Leafe Christian pa o ustanavljanju trajnostnih skupnosti v sedanosti razmišlja drugače. Avtorica živi v ekovasi Earthaven v ZDA. Napisala je dve knjigi o skupnostih, 14 let je bila izdajateljica revije *Communities*, vodi delavnice in svetovanja na področju ustanavljanja ekovasi in *cohousing* projektov, izdaja spletno glasilo *Ecovillages*, na mednarodni ravni sodeluje z univerzami, kjer predava o skupnostih, vodi konference in opravlja delo ambasadorke GEN-Europe (Diana Leafe Christian).

Ustanavljanje ekovasi ni enostaven projekt. Avtorica Christian v svojem piročniku *Creating a Life Together* daje konkretna navodila, podaja primere in izkušnje snovalcev ekovasi in opozarja na težave, s katerimi se snovalci soočajo. Brez zadržkov trdi, da 90 odstotkov vseh iniciativ propade. Večina, tudi najbolj ambicioznih ekovasi in skupnosti, nikoli ne uspe. Največkrat nimajo dovolj denarja, ne morejo najti pravega zemljišča ali pa se pobudniki razidejo v konfliktu. Pogosto si niti ne predstavljajo koliko časa, denarja in organizacijskih sposobnosti je potrebnih, da tak projekt uspe (Christian 2003, xv).

Najpogostejši vzrok, zaradi katerega večina novih skupnosti propade, je "strukturni konflikt" (Christian 2003, 7). To so težave, ki nastanejo zaradi nejasno postavljenih ciljev ali odsotnosti sprejetja določenih pomembnih odločitev že v samem začetku. Četudi se na začetku vsi strinjajo in začne projekt lepo napredovati, bodo slabo postavljeni temelji na začetku vedno privreli na dan nekje v prihodnosti. Temu avtorica pravi *časovne bombe* (Christian 2003, 7). Glavni vir *časovnih bomb* strukturnega konflikta je ponavadi potlačena bolečina ter skrita pričakovanja ali domneve o skupnosti. Skupnosti so velikokrat privlačne za posameznike, ki so tako ali drugače čustveno ranjeni in zato iščejo nekaj, kar bi jim zmanjšalo bolečino (česar se ponavadi ne zavedajo). Ko ugotovijo, da jim skupnost ni dala tistega, kar so pričakovali, se ponavadi počutijo jezne, prizadete in za svoje neugodje krivijo druge člane (prav tam, 46). Na konflikte vplivajo tudi skrita pričakovanja o skupnosti, ki jih imajo določeni člani. Take osebe lahko vzkopijo v jezi ali pa se počutijo prizadete, če druga oseba ali pa cela skupnost krši nevidna pravila, za katera je posameznik prepričan, da v skupnosti obstajajo (prav tam, 46).

Drugi vzrok, zaradi katerega večina iniciativ propade, so nerealistična pričakovanja o tem, koliko denarja bo tak projekt stal (prav tam, 29). Velikokrat se izkaže, da so stroški ustanavljanja ekovasi nekajkrat višji, kot je bilo pričakovano. Zato lahko pride do zapletov, kje si denar sposoditi oz. kako ga pridobiti. Navsezadnje se tudi v skupnostih, ki posameznikom omogočajo privatno vodenje financ, zgodi, da morajo člani razkriti, kakšno je njihovo finančno ozadje in koliko denarja lahko prispevajo za skupnost. Bogatejši ljudje se navadno izogibajo pogovorom o denarju zaradi strahu, da bodo v drugih vzbudili zamero ali jezo. Medtem ko se želijo tisti z manj denarja izogniti pomilovanju ostalih članov (prav tam).

Grožnja obstoju skupnosti je tudi osip članov. Najpogosteje začnejo člani zapuščati skupnost v trenutkih, ko ta doseže mejnike v razvoju. To je takrat, ko natančno določijo vizijo skupnosti in jo potrdijo s pisnimi dokumenti. V tem trenutku lahko pride do zavedanja o tem, da si tega v resnici ne želijo. Druga možnost je takrat, ko pride do odločitve o ozemlju, na katerem bi ekovas stala. Naslednji razlog zapuščanja je odločitev o tem, kakšni so finančni kriteriji, ki določajo koliko denarja mora vsak član prispevati za skupnost. Največji osip pa se zgodi, ko pride do odločitve za nakup določene posesti. Takrat se člani soočijo z realnostjo, ko ne gre več le za idejo, pač pa se ta ideja začenja udejanjati v realnosti. Veliko jih spozna, da v resnici niso pripravljeni na tako veliko zavezo in tako veliko spremembo življenjskega stila (prav tam, 34).

Vizija skupnosti lahko na osip članov in konflikte znotraj skupnosti vpliva na dva načina. Kot že rečeno, gre lahko na eni strani za nestrinjanje posameznikov ob postavitvi vizije, na drugi strani pa na konflikte vpliva slabo zastavljena vizija (prav tam, 39). "Videti je, da obstaja visoka korelacija med jasnimi, natančnimi in utemeljenimi trditvami o viziji in skupnostmi, ki se dejansko vzpostavijo – ter med kičastimi, nejasnimi in odkrito pompoznimi trditvami o viziji in skupnostmi, ki nikoli ne zaživijo" (prav tam, 39). Trditev o viziji oz. *vision statement* označuje vizijo, artikulirano in zgoščeno v nekaj stavkih in je največkrat zapisana v uradnih dokumentih. Pomembna je za komunikacijo s pravnimi subjekti in za promocijsko literaturo. Poleg tega ima veliko moč pri vzdrževanju skupnosti: je nekaj, s čimer se lahko identificira vsak član, pomaga pri zedinjenju truda, vloženega v projekt, vzdržuje navdih v skupnosti, sporoča glavne vrednote in nudi točko sklicevanja v primeru zmede ali nestrinjanja (prav tam, 39).

Avtorica sicer opozarja tudi na pravne ovire pri osnovanju ekovasi, ki se zdijo včasih tako velike, da pobudniki projekt opustijo, a poudarja, da je po njenem mnenju psihološka komponenta najbolj močan dejavnik, ki vpliva na to, da 90 % novih skupnosti razpade oz. nikoli ne zaživi (prav tam, 46).

9 EKOVASI PO SVETU

Pojav in razvoj ekovasi po svetu spremlja Globalna mreža ekovasi, katere namen je spodbujanje razvoja trajnostnih skupnosti po svetu. Približne ocene o številu ekovasi se gibljejo nekako takole: v Afriki 65 ekovasi, v Aziji 52, v Evropi 191, v Severni Ameriki 124, v Oceaniji 32 in v Južni Ameriki 80. Gre za skupnosti, ki same sebe razumejo kot ekovasi, kar pomeni, da ni nujno, da ustrezajo vsem do zdaj naštetim merilom, ki opisujejo, kakšna naj bi ekovas bila. Jasna definicija ali celo ostra ločnica med tem, kaj ekovas je in kaj ni, namreč ne obstaja (GEN).

Ena izmed najodmevnejših ekovasi po svetu je Findhorn na Škotskem, ustanovljena leta 1985. Je ustanovitvena članica neprofitne organizacije GEN, ki povezuje spiritualno, ekološko, socialno in ekonomsko domeno (ima lastno banko in lastno denarno valuto). Na področju ekologije je ena najbolj naprednih ekovasi na svetu. S postavitvijo 250 kW grelnika vode na biomaso so zmanjšali emisije ogljika, poleg tega vodo segrevajo tudi s solarnimi sistemi. Energijo pridobivajo s pomočjo štirih vetrnih turbin. Odplake oz. odpadno vodo prečiščujejo s pomočjo biološkega *Living Machine* (živi stroj) sistema. Dovršujejo 55 ekoloških zgradb in

na leto ponujajo holistično edukacijo okoli 9000 obiskovalcem iz petdesetih različnih držav (Findhorn Foundation). V skupnosti živi in opravlja delo 400 ljudi (GEN).

Zelo stara in tudi velika ekovas oz. že kar mesto je Auroville v Indiji. Idejo o idealnem okrožju Auroville je v 30. letih 19. stoletja predstavila Mirra Alfassa – The Mother. V 60. letih pa je Sri Aurobindo Society predlagala, da je ta projekt treba uresničiti. Namen projekta je realiziranje človeške enosti skozi različnost. Poleg tega se zavzema za trajnostno življenje ter kulturne, okoljske, družbene in spiritualne potrebe človeštva. Trenutno v Aurovillu živi več kot 2160 ljudi iz 45 držav, ena tretjina je Indijcev. Mesto je obdano z zelenim pasom kot območjem organskega kmetovanja, sadovnjakov, gozdov in divjine. Znotraj Aurovillu je več kot sto naselij, ki se razlikujejo po velikosti, pravilih delovanja, stilih življenja ipd. (Auroville).

Ena bolj znanih ekovasi v Avstraliji je Crystal Waters, ustanovljena leta 1987. V lasti imajo 83 stanovanjskih prostorov in 2 poslovna, ki skupaj zajemajo 20 % celotnega zemljišča. Ostalo je skupna zemlja namenjena trajnostnemu kmetijstvu, pogozdovanju, rekreaciji in morebitnemu naseljevanju. Trenutno imajo 210 stalnih prebivalcev (GEN).

Ekovas Earthaven v ZDA je bila ustanovljena leta 1994. Zdaj tam živi 50 ljudi v pasivno-solarnih naravno zgrajenih domovih v 13 majhnih soseskah. Nameravajo imeti maksimalno 160 članov. Največji pomen pripisujejo trajnostnim ekološkim sistemom, permakulturnemu načrtovanju, spiritualni raznolikosti, pravičnemu načinu preživljanja in zdravim socialnim odnosom (GEN).

Ekovas Tamera na Portugalskem, ustanovljena leta 1995, je "projekt miru delavcev prihodnosti, z namenom zgraditi tako imenovani 'Healing Biotope' (op. a. "zdravilni biotop") za nekaj sto ljudi – skupnost med ljudmi, živalmi in rastlinami, katerih odnosi temeljijo na zaupanju in medsebojni podpori" (GEN). Takšne biotope želijo implementirati na vse kontinente (GEN).

Avtorica Meijering se je bolj poglobljeno lotila raziskovanja načrtnih skupnosti v Evropi, saj leta 2002 še ni obstajal dokument, ki bi podajal jasen pregled načrtnih skupnosti v Evropi. Leta 2003 ga je v svoji doktorski disertaciji ustvarila sama in v bazo podatkov zajela 473 načrtnih skupnosti v Evropi (Meijering 2012). Dopusča možnost, da v to bazo ni vključila vseh, saj nekatere izmed njih želijo ostati neznane zunanjemu svetu. Stanje načrtnih skupnosti v Evropi leta 2003 je vidno v Tabeli 9.1 in Sliki 9.1, kjer je očitno, da so zgoščene v

severozahodnem delu Evrope. "Relativno malo teh skupnosti – glede na število in razmerje z regionalno populacijo – je v južni in še posebej vzhodni Evropi." (Meijering 2012) Eden od možnih razlogov, ki jih navaja avtorica, je lingvistična bariera (zaradi avtoričinega nerazumevanja teh jezikov), drugi pa je manjša vključenost prebivalcev južne in vzhodne Evrope v državljanske aktivnosti na splošno, kot ugotavlja Lewicka (v Meijering 2012, 32). V državah nekdanjega vzhodnega bloka so bile namreč po mnenju avtorice načrtne skupnosti prepovedane, zato včasih prevladujoče komunistično-socialistične politične ideologije morda še danes vplivajo na nizko stopnjo tovrstnega povezovanja¹ (Meijering 2012).

Slika 9.1: Načrtne skupnosti v Evropi leta 2003

Vir: Meijering (2012).

Tabela 9.1: Načrtne skupnosti v Evropi leta 2003

---

¹ V nekdanji Jugoslaviji so sicer v 60. in 70. letih obstajale hipijevske skupnosti, ki pa so bile preganjane (Kosič 2011).

	Population (in millions)	Number of intentional communities	Intentional communities per million
Europe*	729.90	473	0.648
Northwest	275.07	395	1.436
East	304.30	14	0.046
South	150.53	64	0.425

Vir: Population Reference Bureau v Meijering (2012).

*Tri regije so sestavljene iz sledečih držav:

- Severozahod: Avstrija, Belgija, Kanalski otoki, Danska, Estonija, Finska, Francija, Nemčija, Islandija, Irska, Latvija, Liechtenstein, Litva, Luxemburg, Monako, Nizozemska, Norveška, Švedska, Švica in Velika Britanija.
- Vzhod: Belorusija, Bolgarija, Češka, Madžarska, Moldavija, Poljska, Romunija, Rusija, Slovaška in Ukrajina.
- Jug: Albanija, Andora, Bosna in Hercegovina, Hrvaška, Grčija, Italija, Kosovo, Makedonija, Malta, Črna Gora, San Marino, Srbija, Slovenija in Španija.

Slika 9.2: Ekovasi v Evropi leta 2013

Vir: GEN-Europe.

Na Sliki 9.2 vidimo, kakšno je stanje ekovasi deset let kasneje, leta 2013. Upoštevati je treba, da prva slika prikazuje načrtne skupnosti, druga pa ekovasi. Ekovasi sicer so načrtne

skupnosti, načrtne skupnosti pa niso nujno ekovasi, lahko so tudi co-housing projekti, permakulturni projekti, edukacijski centri ipd., zato je na spodnji sliki opaziti manjše število ekovasi. Bistvo, ki ga želim tukaj poudariti, je še zmeraj obstoječa razlika med tako imenovanimi državami nekdanjega vzhodnega in zahodnega bloka. Kot je razvidno iz zemljevida, v državah nekdanje Jugoslavije ekovasi skorajda ni, prav tako ne v Bolgariji, Albaniji, Ukrajini, Belorusiji ...

10 EKOVASI V SLOVENIJI?

V Sloveniji je sicer kar veliko ekoloških kmetij² in skupin, ki se posvečajo ekološki pridelavi hrane, naravni gradnji ter energetske varčnosti, a načeloma to niso ekovasi. Kot že povedano, je ključni element ekovasi skupnost, znotraj katere ljudje bivajo, delujejo in sodelujejo na način, ki je čim bolj prijazen in odgovoren do okolja ter s tem naravnano k trajnostnemu razvoju. V Sloveniji trenutno obstajajo le zametki ustanavljanja ekovasi.

V času pisanja diplomske naloge so se na spletni strani GEN-a v Sloveniji registrirale tri skupine pod imenom projekt ekovasi. V Koronah v Slovenski Istri je zametek ekološkega naselja *Naravice*, kamor so se ljudje naselili leta 2009. Eden izmed ustanoviteljev je Nara Petrovič, avtor knjige *Ekološka naselja in trajnostna kultura bivanja*. V obrazcu, ki ga registrirani v GEN po želji izpolnijo, označujejo, da tam živi približno osem ljudi, od tega en otrok. Letno jih obišče okoli petsto obiskovalcev, ki opravljajo prostovoljno delo, zamenjavo dela ali se udeležujejo delavnic (GEN). Drugi registrirani projekt *TrancÆdventure*, se nahaja v vasi Lipa v kraški regiji Slovenije, kjer trenutno prebivajo trije posamezniki, katerih namen je ustanoviti "skupnost, ki bi bila v največji možni meri samozadostna in katere člani bi prispevali po svojih lastnih močeh ter si medsebojno pomagali" (*TrancÆdventure*). Tretja skupina, samo-registrirana kot projekt ekovasi, se imenuje Institut for Communication Development in nima objavljenih nobenih podatkov, ne deluje niti njihova spletna stran. Objavljen je naslov e-pošte, ki po raziskavi na spletu vodi do spletne strani *Shamanska vas*, kjer se pripadniki ukvarjajo z astrologijo. V to se v nadaljevanju nisem poglobljala, saj nikjer ni bilo omembe ekovasi, trajnosti ali skupnosti.

---

² Po podatkih Ministrstva za kmetijstvo in okolje je bilo v letu 2012 2682 ekoloških kmetij, od tega jih ima 2104 certifikat, s katerim jim je omogočeno poimenovanje svojih pridelkov z uradno označbo "ekološki". Opazen je tudi trend naraščanja števila ekoloških kmetij (Ministrstvo za kmetijstvo in okolje 2013).

Več o iniciativah ekovasi v Sloveniji sem izvedela v intervjujih, ki sem jih opravila s pripadnikoma iniciative Naravice in TrancAdventure. Ugotovitve bom predstavila v empiričnem delu diplomske naloge.

Poleg samih iniciativ ekovasi v Sloveniji pa je z namenom "spodbujanja ekovasi oziroma trajnostnega razvoja in načina sobivanja skozi povezovanje in spodbujanje različnih iniciativ, pripravo izobraževanj in delavnic ter ozaveščanje širšega prostora" (Zupan 2008) Domen Zupan ustanovil Zavod Ekovas, ki ima podobno vlogo v Sloveniji, kot jo ima GEN v svetovnem merilu. Namen zavoda torej ni snovanje konkretnih ekovasi, ampak gre bolj za povezovanje iniciativ, medsebojno informiranje in izobraževanje ter za predstavljanje ideje o ekovaseh tudi širši družbi.

V poglavjih, ki sledijo, skušam predstaviti nekatere specifične Slovenije, ki vplivajo na pojavnost oz. nepojavnost ekovasi v tem prostoru.

10.1 SLOVENIJA, ZELENA DEŽELA

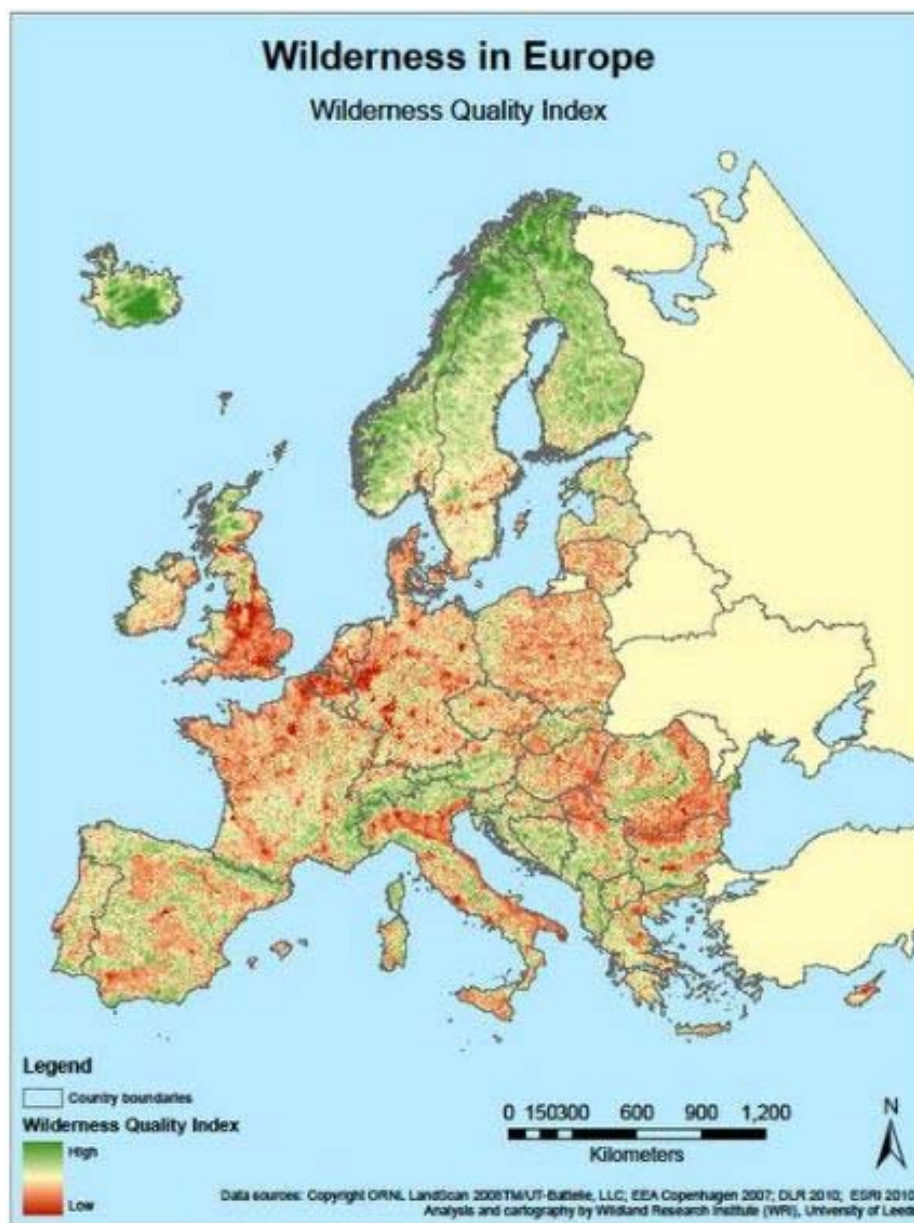
V tem poglavju skušam orisati, v kakšnem stanju (glede ohranjenosti, raznovrstnosti, površine gozdov in t. i. zelenih površin v mestih) je narava v Sloveniji v primerjavi z drugimi evropskimi državami. Stopnja ohranjenosti narave namreč lahko vpliva na način zadovoljevanja potrebe ljudi po stiku z naravo. Predpostavljam, da v državah, kjer je okolje močno onesnaženo, ljudje težje zadovoljijo morebitno potrebo po stiku z naravo. To pa je morda lahko povod za pripravljenost na radikalne spremembe, kot je denimo življenje v ekovasi. Obratno lahko predvidevamo, da ljudje, ki prebivajo na področjih dobro ohranjenega okolja, lažje zadovoljujejo tovrstne potrebe in posledično niso pripravljene oziroma niti ne čutijo, da bi morali svoj življenjski stil radikalno spremeniti.

Po podatkih Agencije Republike Slovenije za okolje je narava v Sloveniji zelo ohranjena, kar se kaže v veliki "biotski raznovrstnosti in krajinski pestrosti, bogatem rastlinskem in živalskem svetu, mnogoterih habitatnih tipih, raznoliki geološki zgradbi, razgibanem reliefu ter pestrosti vzorcev kulturnih krajin" (ARSO). Slika 10.1. prikazuje "kvaliteto divjine"³ v Evropi. Slovenija torej spada med države z najbolj ohranjeno in nespremenjeno naravo.

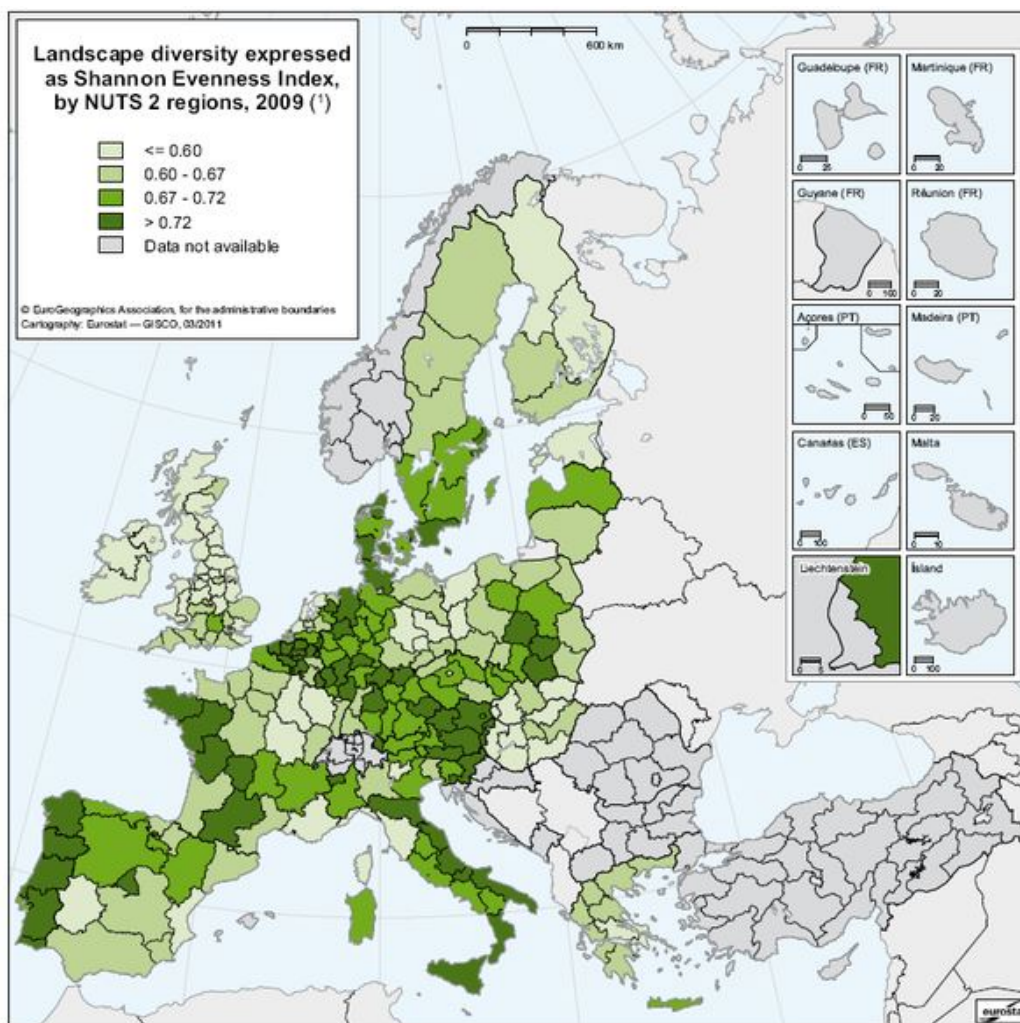
³ Kvaliteta divjine pomeni, v "kolikšni meri je narava spremenjena zaradi vpliva modernih družb" (Henry in Husby).

Slika 10.1: Indeks kakovosti divjine v Evropi

Vir: Fischer et al. (2010).

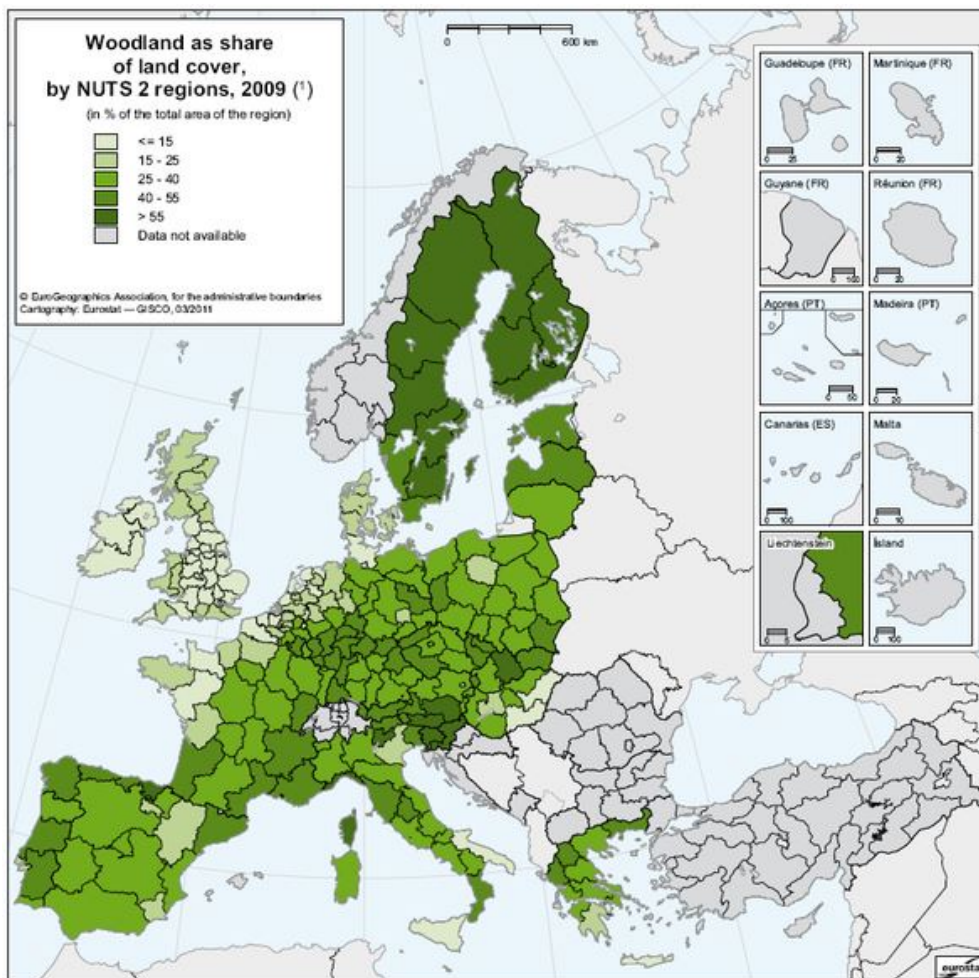
Slika 10.2: Biodiverziteteta, Evropa 2009

Vir: Eurostat (2011).

Domači in tuji strokovnjaki na osnovi različnih metodologij ugotavljajo, da je Slovenija po biotski raznovrstnosti ena najbogatejših držav v Evropi, leta 2001 je bila na četrtem mestu (ARSO). Visoko stopnjo biodiverziteteta v primerjavi z ostalimi državami Evrope prikazuje Slika 10.2.

Slika 10.3: Površina prekrita z gozdom, Evropa 2009

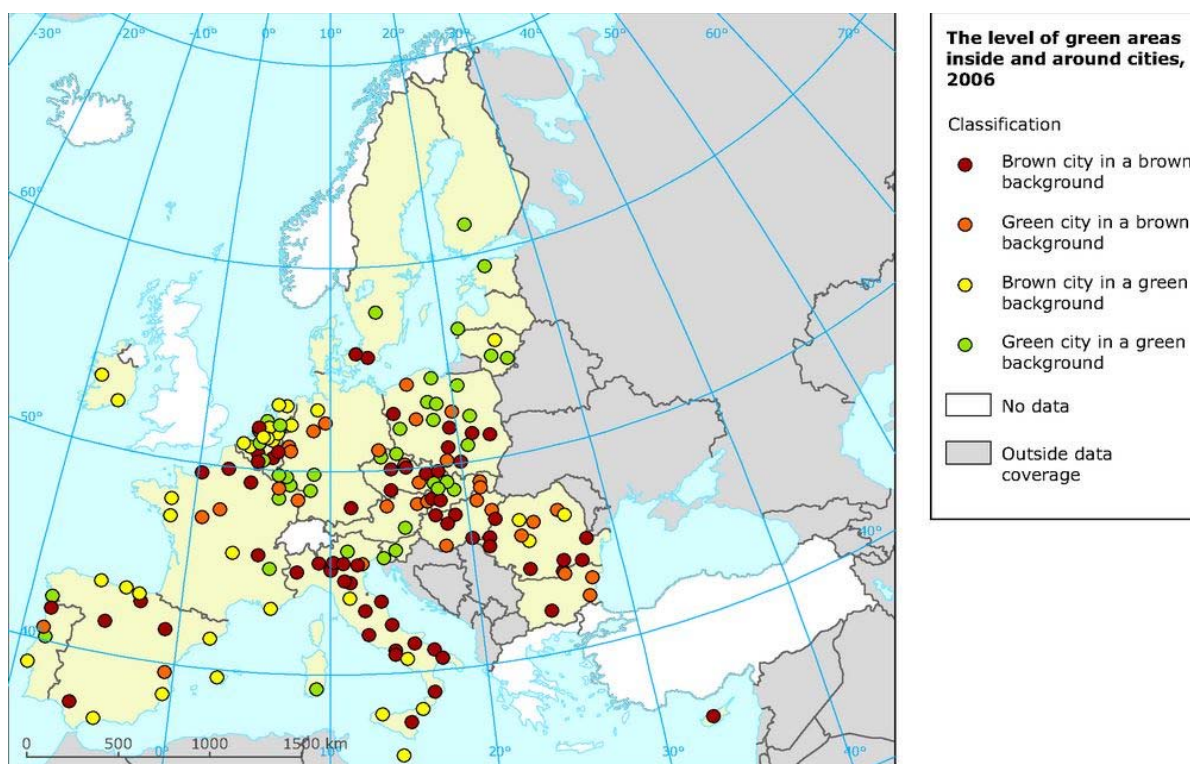

Vir: Eurostat (2011).

Površina gozda v Sloveniji je od leta 1875 močno naraščala, iz takratnih 36 % na današnjih 58,4 %. Po gozdnatosti se tako Slovenija uvršča na tretje mesto v Evropski uniji, takoj za Švedsko in Finsko (Eurostat 2011). Visoko stopnjo gozdnatosti prikazuje Slika 10.3.

Poleg visoke stopnje gozdnatosti Slovenije na splošno gozd sega tudi v sama središča mest. Na območju Mestne občine Ljubljana je 11080 ha gozdov, ki prekrivajo 40 % občinske površine (Mestna občina Ljubljana 2013). Najbližje mestnemu središču Ljubljane sta Rožnik s parkom Tivoli in Golovec. Slika 10.4 prikazuje stopnjo zelenih površin zunaj in znotraj mest Evrope. V Sloveniji in skandinavskih državah so mesta in njihova okolica najbolj prekriti z zelenimi površinami.

Slika 10.4: Zelene površine znotraj in zunaj mest, Evropa 2006

Vir: EEA (2006).

Slovenija spada v sam vrh "zelenih dežel" z visoko biodiverzitetjo, ki je v velikem obsegu pokrita z gozdom (v katerem živijo celo divje zveri), kar ni tako značilno za moderne države zahoda. Tudi največje mesto Ljubljana omogoča prebivalcem in obiskovalcem stik z naravo. To pomeni, da tudi tisti, ki živijo v mestu, lahko svoje potrebe po stiku z naravo vsaj do neke mere zadovoljujejo z bližino gozdov, parkov in sprehajališč. Tudi na tem področju Ljubljana izstopa po svoji pokritosti z vegetacijo. Dokaj majhne razdalje, ki so posledica majhnosti Slovenije, in sorazmerno enostavno premagovanje teh kot posledica visoke stopnje avtomobilizma omogočata izlete v naravo skoraj vsakemu posamezniku, ki si tega želi.

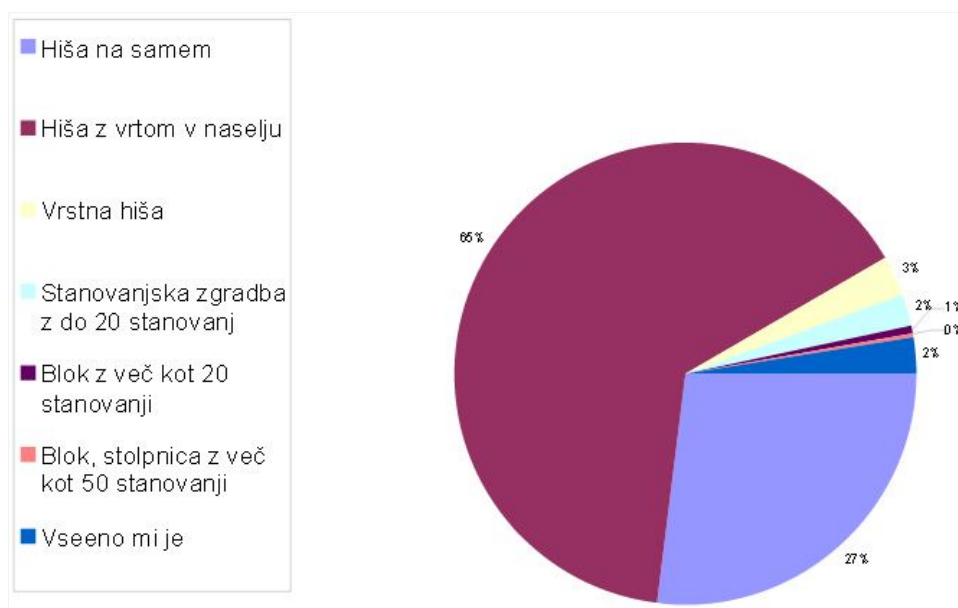
10.2 PROSTORSKI VIDIK

Na prostorsko ureditev in še posebej na urbani razvoj Slovenije je vplival socializem, z ideologijo egalitarizma, delnim odvzemom privatne lastnine, monopolizacijo proizvodnih sredstev in centraliziranim načrtovanjem ekonomskega sistema (Uršič in Hočevar 2007, 35). Kot posledica socialističnih politik se je prostorski razvoj Slovenije razvijal v smeri močne suburbanizacije in "pseudourbanizacije" (urbanizacija v Sloveniji se ni razvila v taki meri kot drugod) (prav tam, 43). Dezurbanizacijski in suburbanizacijski tokovi seveda niso značilni le za slovenski prostor, specifičnost Slovenije se kaže predvsem v "podurbaniziranosti". V obdobju industrializacije je v Sloveniji število prebivalcev v mestih naraščalo počasneje in sami procesi industrializacije so bili manj intenzivni kot v bolj razvitih delih Evrope. Medtem ko se je v modernih družbah z bolj diverzificirano ekonomsko strukturo odvijala metropolizacija, je bil ta trend v Sloveniji manj izrazit, zaradi posebne družbene ureditve in manjše razvitosti (prav tam, 14–15). Kot posebna družbena ureditev je mišljen socializem, ki je vplival na to, da je bil urbani razvoj drugačen od razvoja v kapitalističnih državah (prav tam, 35).

Za prebivalce Slovenije je značilno, da sanjarijo o življenju v enodružinskih hišah v predmestjih ali pa celo na podeželju. Mesto izgublja svoj pomen (Kos 2007, 146) in kaže, da ga bo še naprej, saj so procesi suburbanizacije še vedno močnejši od urbane koncentracije (prav tam, 140). Življenje v urbanih središčih je že od samih začetkov obstoja mest v ljudeh vzbujalo "romantično hrepenenje po tistem, česar mesto kot umeten prostor ne more ponuditi" (prav tam, 159). Tako so ljudje že od nekdaj gradili in najemali podeželske hiše, da bi združili koristi mesta in narave (prav tam, 159). V modernih družbah je narava sicer podrejena določenim standardom, a vseeno do neke mere zadovoljuje potrebe po umiku iz mesta in stiku z naravo (prav tam, 160).

Že tako podurbanizirana Slovenija se spreminja v "suburbanizirano" deželo (Kos in drugi 2007, 7). Močna želja večine prebivalcev Slovenije je bivanje v lastni hiši z vrtom dovolj daleč in hkrati dovolj blizu mesta.

Slika 10.5: Kje bi najraje stanovali, če bi imeli možnost za to?

Vir: Hočevar et al. (2004).

Veliko željo, če ne celo hrepenenje po hiši z vrtom, nazorno prikazuje Slika 10.5, ki predstavlja podatke pridobljene v raziskavi *Vrednote prostora in okolja*. Kar 65 % anketiranih želi živeti v hiši z vrtom v naselju, 27 % pa v hiši na samem. Večina vprašanih želi torej živeti v samostojni hiši. Za mojo analizo je pomemben tudi podatek, da le 3 % anketiranih želi živeti v vrstni hiši. Ena od razlik življenja v vrstni hiši in v samostojni hiši je med drugim bližina sosedov in s tem morda manj zasebnosti oziroma neke vrste svobode, ki pa je ljudem dokaj pomembna. Anketirani namreč pripisujejo večji pomen individualnosti ("možnost, da živiš po svoje"), kot pa "občutku pripadnosti skupnosti" (Uršič in Hočevar 2007). To, da si Slovenci želijo živeti individualno v samostojni hiši, je verjetno eden pomembnejših dejavnikov, ki vplivajo na v praksi nerealizirano idejo ekovasi. Poudariti je treba, da ne gre toliko za popolno izolacijo od ostalih ljudi, pač pa bolj za "selektivno povezanost skupaj s samostojnostjo" (prav tam, 75). Slovenci pogosto živijo v suburbaniziranih območjih, stran od mestnega hrupa in betona. Ker veliko Slovencev ni živelo takšnega mestnega načina življenja, kot so ga in ga še živijo ljudje v metropolah, mogoče tudi nimajo želja po tako radikalnih spremembah življenja, kot je to v primeru ekovasi.

10.3 DEDIŠČINA SOCIALIZMA

Eden izmed razlogov, ki vplivajo na specifičnost pojavljanja ekovasi v Sloveniji, je zagotovo zgodovinsko ozadje, značilno za nekdanje socialistične države. Socializem je vplival na specifično prostorsko ureditev (opisano v prejšnjem poglavju) in na druge sfere v družbi. Družbenopolitični sistem nekdanje Jugoslavije je po drugi svetovni vojni pričel z obsežnim sistematičnim razlašanjem zasebne lastnine. Državljeni so imeli pravico le do omejene zasebne lastnine. Šele z osamosvojitvijo leta 1991 so pridobili pravico do zasebne lastnine kot temeljne človekove pravice (Lazarevič Ule 2013, 28). Na prvi pogled se morda zdi, da Slovenci še niso pripravljeni na delitev materialnih dobrin z ostalimi (kot je to v ekovaseh ne le zaželeno, pač pa tudi pričakovano), saj naj bi šele pred kratkim dobili nazaj tisto, kar jim je bilo odvzeto. A tu gre le za površinsko sklepanje. Sprva je sicer šlo za omejevanje, ki pa se je sčasoma omililo. Slovenija je bila med vsemi jugoslovanskimi republikami najmanj omejujoča glede zasebne lastnine. Zato omejevanje zasebne lastnine verjetno ni dejavnik, ki vpliva na današnjo nepripravljenost ljudi na bivanje v skupnostih.

Socializem je vplival tudi na ostala področja, med njimi na načine potrošnje. V nekdanjem socialističnem režimu Jugoslavije so namreč veljale omejitve glede potreb in potrošnje. Režim je odvrčal ljudi od potrošnje z argumentom moralne in politične dolžnosti (Luthar 2004). Kot ugotavlja Švab, je šlo v socializmu "v primerjavi z zahodom za drastično omejitev potrošništva predvsem v smislu ponudbe izdelkov" (1998, 135). Šele z ukinitvijo socializma se je v Sloveniji oblikovala taka potrošniška kultura, kakršna je bila v zahodnih državah že pred leti. Poudarjanje obstoječe potrošniške kulture v Sloveniji se mi zdi pomembno, saj je ideja ekovasi negativno naravnana do pretirane in s tem nepotrebne potrošnje, ki močno vpliva na degradacijo okolja in z vidika ekovaške ideologije naj ne bi osrečevala ljudi. Iz tega sledi, da se Slovenci morda še niso pripravljeni odreči "užitkom", ki jih prinaša potrošnja, saj so morali še do nedavnega opravljati nakupovalne izlete v tujino, da bi zadovoljili svoje želje in potrebe. Radikalno zmanjšanje potrošnje in spremembe nakupovalnih navad so namreč skupne večini pripadnikov ekovasi. O neaktivnem prizadevanju prebivalcev Slovenije za ohranjanje okolja pa govori naslednje poglavje.

10.4 PRAKTIČNA PRIZADEVANJA PREBIVALCEV SLOVENIJE ZA OHRANJANJE OKOLJA

Podatki raziskave Eurobarometer prikazujejo, da večina Evropejcev pripisuje velik pomen varovanju okolja. Skupaj s Ciprčani, Švedsi, Grki in Maltežani več kot 80 % Slovencev meni, da je varovanje okolja zelo pomembno, le 1 % pa se varovanje okolja ne zdi zelo pomembno. 99 % Slovencev je mnenja, da bi morali biti za varovanje okolja odgovorni v glavnem veliki onesnaževalci (korporacije in industrija), medtem ko jih 79 % meni, da lahko tudi sami kot posamezniki prispevajo k varovanju okolja. V prvem primeru je povprečje 27 evropskih držav 90 %, v drugem pa 86 %, kar pomeni, da Slovenci tudi v primerjavi z evropskim povprečjem pripisujejo večjo odgovornost zunanjim akterjem kot pa samim sebi (Eurobarometer 2008).

Da bi ugotovili, kakšna so praktična prizadevanja ljudi, so v raziskavi podali devet dejanj, ki so jih nato sodelujoči v raziskavi označili pod pogojem, da so jih naredili v zadnjem mesecu. Dejanja si sledijo po pogostosti pojavljanja v praksi evropskega povprečja: ločevanje večine odpadkov za recikliranje (59 %), zmanjšanje porabe energije (47 %), zmanjšanje porabe vode (37 %), zmanjšanje porabe potrošnega materiala (30 %), izbira okolju prijaznih načinov potovanja (28 %), izbira lokalno proizvedenih izdelkov in živil (21 %), nakup okolju prijaznih izdelkov označenih z okoljsko oznako (17 %), manjša uporaba avtomobila (17 %). Tudi Slovenci v praksi delujejo na podoben način, nekoliko več pozornosti namenijo ločevanju odpadkov, zmanjšanju porabe energije in vode, manj pa zmanjšajo uporabo avtomobila, kupujejo lokalne proizvode in živila ter nekoliko manj zmanjšajo porabo potrošnega materiala (Eurobarometer 2008).

Sledi pomembna ugotovitev, da kljub mnenju, da je okolje potrebno varovati, posamezniki aktivno ne naredijo veliko. "Pasivna" dejanja, kot so ločevanje smeti ter zmanjševanje porabe energije in vode, so večinska, saj so ločevalni sistemi večinoma že dobro vzpostavljeni, poleg tega pa gre lahko za motive finančnega prihranka v primeru zmanjševanja stroškov za porabo vode in energije. "Aktivna" dejanja, kot so zmanjšana uporaba avtomobila in nakup lokalnih ali okolju prijaznih proizvodov, pa niso tako pogosta (Eurobarometer 2008).

Države z najvišjim odstotkom ljudi, ki manj uporabljajo svoj avtomobil: Nemčija 29 %, Belgija 26 % ter Francija, Švedska in Finska 25 %. Države z najvišjim odstotkom ljudi, ki kupujejo okolju prijazne izdelke z okoljsko oznako: Francija 42 %, Danska 41 %, Avstrija 33 %. Največ lokalno proizvedenih izdelkov in živil kupijo v Latviji 49 %, Estoniji 47 % in

Avstriji 43 %. Okolju prijazne načine potovanj izbere 46 % Nizozemcev, Švedov in Fincev. Porabo potrošnih dobrin pa najbolj zmanjšajo v Luxemburgu 56 %, Belgiji 48 % in na Irskem 46 % (Eurobarometer 2008). Slovenci tako kot večina Evropejcev "aktivno" ne naredijo veliko za ohranjanje okolja. Najbolj okoljsko "aktivne" so države severne in zahodne Evrope.

Glede praktičnih okoljskih prizadevanj ugotavljam, da Slovenci spadajo v povprečje evropskih držav. Zavedajo se nevarnosti degradacije okolja in so sami trenutno pripravljene delovati na področju ohranjanja le pasivno, aktivno pa si ne prizadevajo veliko za ohranitev okolja in večjo trajnost. Zelo malo ljudi je zmanjšalo uporabo avtomobila in začelo kupovati lokalne proizvode in hrano, medtem ko si države severnih in zahodnih držav Evrope bolj aktivno prizadevajo za osebne trajnostne prakse. Glede na to, da je življenje v ekovasi izredno aktivno, celo radikalno alternativno delovanje z namenom ohranjanja okolja in večje trajnosti, verjetno večina prebivalcev Slovenije ne bi bila pripravljena živeti v ekovasi. Morda je to povezano tudi s sorazmerno dobro ohranjenostjo narave, ki obkroža prebivalce Slovenije, in z vtisom, da stanje okolja še ni tako slabo, da bi bilo potrebno v življenje vnesti temeljne spremembe.

11 EMPIRIČNO RAZISKOVANJE

11.1 RAZISKOVALNO VPRAŠANJE

Ekološka kriza, nezadovoljstvo s potrošniškimi vrednotami, z življenjem v postmodernizmu in izguba zaupanja v ideje modernizma so spodbudili sorazmerno hitro širjenje ekovasi po svetu. Ideja o ekovaseh kot modelu trajnostnega načina življenja si je izborila prostor tudi na slovenskih tleh. Nastalo je sicer nekaj iniciativ, ki pa so kljub trudu propadle ali pa se napotile v drugo smer, k drugemu cilju.

V Sloveniji je sicer precej t. i. ekoloških kmetij in zelenega turizma, na primer v občini Tolmin se nahaja vas Čadrg, ki so jo poimenovali ekološka vas Čadrg. Gre za naselje s šestimi kmetijami, od katerih se jih pet ukvarja z ekološkim kmetijstvom, sirarstvom in turizmom (Umanotera). Tudi to je načeloma lahko ekovas, a v moji diplomski nalogi obravnavam ekovasi kot načine bivanja in delovanja, s konkretnim ciljem in vizijo – kot način združevanja ljudi, ki jih povezuje ideja o neškodljivem ravnanju do okolja in ljudi, ki jo lahko dosežemo z aktivnim uresničevanjem etike trajnosti.

Izhajam torej iz predpostavke, da v Sloveniji ekovasi še ni. Pri tem se mi poraja vprašanje, zakaj v Sloveniji ni ekovasi? V čem se Slovenija razlikuje od držav, v katerih so ekovasi prisotne? Raziskovalno vprašanje, ki si ga zastavljam, je: "Kateri dejavniki vplivajo na to, da se v Sloveniji ekovasi (še) niso razvile?"

11.2 HIPOTEZE

Dejavniki, ki vplivajo na pojav ekovasi v slovenskem prostoru, so številni. Ker je to področje še neraziskano, je treba postaviti pod vprašaj različne vidike. Tukaj gre sicer za sociološko obravnavo, a treba je dopustiti prostor tudi drugim znanostim, da bi tematiko obravnavali in zajeli z različnih stališč. Tudi ekovasi v svojem bistvu združujejo področja, ki jih v današnji družbi navadno obravnavamo ločeno. Predvidevam, da na trenutno stanje ekovasi vplivajo tako sociološki, kulturni, zgodovinski, politični kot tudi psihološki in naravoslovni dejavniki.

Poleg že omenjenih dejavnikov v prejšnjih poglavjih, ki vplivajo na pojavnost ekovasi v Sloveniji, je nedvomno še veliko drugih. Hipoteze, ki si jih zastavljam, so zasnovane dokaj široko, saj namen moje diplomske naloge ni toliko preverjanje samih hipotez, ampak skušam pustiti odprt prostor tudi novim ugotovitvam.

Skušala bom ugotoviti, ali posamezniki, ki so pripravljene na radikalno spremembo življenjskega stila (oziroma tak stil že živijo), s ciljem večje okoljske trajnosti in lastne samoizpolnitve, to rajši dosegajo individualno kot v skupnosti.

Poleg tega bom skušala ugotoviti, na kakšne ovire naletijo pobudniki ekovasi v Sloveniji. V poglavju *Izzivi in ovire pri snovanju ekovasi* so že opisane najpogostejše ovire, s katerimi se srečujejo snovalci ekovasi po svetu. Na tem mestu pa bom skušala preveriti, za kakšne ovire gre v slovenskem prostoru, za že omenjene ali drugačne. Petrovič ugotavlja, da je danes ekovas težko ustvariti zaradi prezapletene administracije, preveč toge zemljiške zakonodaje, predragih posestev (Petrovič 2012, 175). Meni, da bi bilo potrebno poenostaviti postopke za nakup ali odkup zemljišč, saj danes neurejeno ali razdrobljeno lastništvo ovira sistematične poselitve starih zapuščenih vasi (prav tam, 182). O omenjenih težavah bi rada izvedela več in predvsem ugotovila, kaj je po mnenju "ekovaških aktivistov" največja ovira pri snovanju ekovasi v Sloveniji.

11.3 METODOLOGIJA

Raziskovanju ekovasi, sploh pa raziskovanju razlogov za neuspešno snovanje ekovasi v Sloveniji, še ni bilo posvečene veliko pozornosti. Zaradi neraziskanosti področja menim, da je opravljanje empirične raziskave potrebno za boljše razumevanje problematike in razkrivanje morebitnih nepričakovanih vidikov.

Za konkretno preverjanje in ugotavljanje dejavnikov, ki ovirajo razvoj ekovasi, sem opravila poglobljen polstrukturiran intervju z dvema osebama, ki aktivno delujeta na področju vpeljevanja ekovaškega načina življenja v slovenski prostor. Okvirno zastavljena vprašanja so temeljila na že ugotovljenih ovirah pri ustvarjanju ekovasi v tujini. Skušala sem ugotoviti, katere so sistemske in zakonodajne ovire, ki zavirajo oz. onemogočajo razvoj ekovasi in pustila prostor tudi drugim možnim vzrokom, ki bi jih lahko navedla intervjuvanca. Intervju z Domnom Zupanom se je odvijal v Naklem in je trajal približno uro in pol, intervju z Naro Petrovičem, ki je trajal približno enako dolgo, se je odvijal v Ljubljani.

S poglobljenimi polstrukturiranimi intervjuji skušam ugotoviti, kakšna so stališča ljudi, ki živijo na način, ki je soroden načinu življenja v ekovaseh. Tisto, kar jih loči od takšnega življenja, je odsotnost skupnosti, kakršna naj bi v ekovasi bila. Zdelo se mi je pomembno ugotoviti, ali si ti posamezniki sploh želijo življenja v skupnosti ali jim bolj ustreza individualen način bivanja. Intervju s Sebastjanom Gregoršancem in Slobodano Slak je trajal dobro uro v njenem domu na Bizeljskem. Intervju z Mirom in Metko Žitko pa dobre pol ure in je potekal po telefonu.

Za boljši vpogled v dogajanje in napredovanje trenutnih iniciativ ekovasi registriranih na GEN-u, sem v intervjuju s Petrovičem ugotavljala stanje oz. stopnjo razvoja ekovasi v Naravicah, ter v intervjuju z Urbanom Guličem Tomšičem, enim izmed treh pripadnikov projekta TrancAdventure, ugotavljala stanje oz. trenutno stopnjo razvoja njihove iniciative. Intervju se je odvijal se je v Ljubljani in je trajal približno 10 minut.

Pri vseh intervjujih sem imela vnaprej okvirno zastavljena vprašanja, ki sem jih med pogovorom prilagajala, spreminjala, jih izpustila ali pa dodala kakšno novo vprašanje, ki se je nanašalo na kontekst. Odprtost mi je dala vpogled v stvari, ki jih prej nisem vedela, osnutek vprašanj pa mi je omogočal, da sem se vseeno držala bistva, ki sem ga želela izluščiti. Intervjuje sem snemala in nato naredila transkripte, ki so zapisani v prilogi diplomske naloge.

Opravljeni so bili na različnih krajih v Sloveniji med 1. in 17. avgustom. Vsi sodelujoči so se strinjali z objavo pravih imen.

Pri empiričnem raziskovanju sem naletela tudi na ovire. Že pri samem načrtovanju in dogovarjanju s sodelujočimi se je načrt spremenil, saj nekaterih intervjujev zaradi različnih razlogov nisem mogla izvesti. Poleg tega sem v obdobju empiričnega raziskovanja dobivala informacije, ki so odpirale nova vprašanja in problematike. To je bil izziv predvsem zato, ker je bilo treba oceniti, katere novosti je smiselno obravnavati in vključiti v nalogo, katere pa prepustiti nadaljnjemu raziskovalnemu delu. Nekateri intervjuvanci so tudi samoiniciativno predlagali potencialne sogovornike, kar kaže, da bi bila metoda snežene kepe enostavna, a je zaradi stiske s časom in vsebinskih omejitev nisem izvedla. S pridobivanjem nepredvidenih informacij se je tudi struktura naloge nekoliko spreminjala. Pri samih intervjujih je bilo treba ponekod zastaviti več različnih vprašanj z isto vsebino, da bi dobila odgovor, ki se je nanašal na bistvo vprašanja. Rezultati niso reprezentativni, saj sem opravila premalo intervjujev. Za bolj natančne rezultate bi bilo v prihodnje smiselno uporabiti metodo snežene kepe in intervjuje opravljati, dokler ne bi prišlo do teoretične situacije.

11.4 ANALIZA IN UGOTOVITVE

11.4.1 INICIATIVE EKOVASI V SLOVENIJI

Za boljši vpogled v iniciativo TrancAdventure, sem naredila intervju z enim izmed 3 članov, kjer sem izvedela, da je bil sprva njihov namen organizacija glasbenih festivalov, šele kasneje so se preselili na Kras:

“Vsi trije skupaj živimo v nekem community-ju. Se pravi se ukvarjamo tudi s tem community buildingom, z odnosi in kako skupaj živeti, poleg tega se pa ukvarjamo še s kmetovanjem, predvsem s permakulturo in organizacijo raznih delavnic ... tudi permakulturnih, izdelava naravnih čistil, take stvari predvsem” (Urban 2013).

V intervjuju z Naro Petrovičem sem izvedela, da Naravice dobivajo drugačno identiteto, kot je bila zamišljena na začetku in se zdaj več pozornosti in delovanja usmerja v izgradnjo ekovasi v Močunigih:

“Močunigi bodo ekovas oz. kot ekološki center. Naravice pa so zdaj dobile malo drugačno identiteto, kot je bila ... kot sem si jaz najprej zamišljal. /.../ V Naravicah je tako, to je zametek. To je zdaj samo ena oazica, v kateri nas par živi v prikolicah in v katerih imamo svojevrsten socializem v narekovajih” (Nara 2013).

Poleg zgoraj omenjenih iniciativ se torej razvija nova. Močunigi se nahajajo ob meji s Hrvaško. Gre za majhen zaselek, kjer stoji hiša s površino 400 m², hlev z 200 m² in ostanki treh manjših hiš. Ozemlje nudi tudi 0,5 ha zazidljivih površin ter 40 ha nezazidljivih. Petrovič meni, da je "tam velik potencial", kjer zlahka živi od 20 do 30 ljudi. Poleg je stara vas Hrvoji, kjer so pobudniki "dobili šolo od občine za dve leti".

"Ekovas ne bo samo za bivanje, ampak tudi izobraževalni center, demonstracijski center. Bolj razmišljamo o tem, da bi bil park kot pa center, ampak do zdaj smo uporabljali besedo trajnostni center pri komunikaciji z javnostmi" (Nara 2013).

Sklenem lahko, da tako v primeru iniciative Naravice kot iniciative TrancAdventure, ni glavni cilj ustanovitev ekovasi, pač pa gre za obliko bivanja, kjer so se pripadniki "prepuščali toku življenja" in ne stremijo k realizaciji natančno določenega cilja. Močnejšo vizijo in konkreten cilj pa so si zastavili pripadniki nove iniciative, ki sicer še nima imena, a naj bi se začela razvijati v vasi Močunigi. V tem primeru bi šlo za vas v dobesednem pomenu besede, saj bi ustvarili skupnost na celotnem področju obstoječe vasi in jo za zagotavljanje vseh funkcij delovanja mogoče celo razširili v sosednjo vas.

11.4.2 SAMOIZPOLNITEV IN OKOLJSKA TRAJNOST: INDIVIDUALNO ALI V SKUPNOSTI?

V prvem intervjuju sta sodelovala Slobodana Slak in Sebastjan Gregoršanec, ki živita s hčerjo Terezijo na Bizeljskem v hiši iz slamnatih bal, ki sta jo zgradila sama. Trenutno sta brezposelna oz. nista v delovnem razmerju. Denar večinoma služita s prodajo knjige *Življenje z naravo*, ki je izšla leta 2012. Na svojem vrtu se trudita sama pridelati čim več hrane in nasploh jesti čim bolj zdravo. Ogrevata se z majhno pečjo na drva, uporabljata kompostno stranišče, za osebno higieno in pomivanje posode uporabljata biorazgradljivo milo in s to vodo tudi zalivata vrt. Intervju se je odvijal na njuni posesti na Bizeljskem. V drugem intervjuju sta sodelovala Miro in Metka Žitko, ki živita v Razazijah v hiši, ki jo je Miro zgradil sam. Stremita k samooskrbi, skoraj vso hrano si pridelata na lastnem vrtu. Nista v delovnem razmerju. Miro je izdal knjigo *Gradnja z naravnimi materiali* in na tem področju tudi vodi delavnice. Metka se ukvarja z izdelovanjem keramike in mila.

V obeh primerih je bil motiv za prevzemanje alternativnega stila življenja nezadovoljstvo s trenutnim družbenim stanjem, ki deluje neizpolnjujoče. Kot logična posledica se je temu pridružil do okolja prijazen življenjski stil.

"To je samo po sebi umevno, če si zaposlen že moraš biti srečen. Meni tak sistem, kot je, ne odgovarja" (Slobodana 2013).

"Jaz imam veliko želja in zdaj mislim, da se v neki službi ne bi mogel realizirati" (Miro 2013).

Oba para živita v lastni hiši na podeželju in stike z mestnim okoljem omejujeta le na "nujne primere". Trajnost se v njihovih življenjih kaže skozi trud za samostojno pridelovanje hrane za lastno uporabo, gradnjo z "naravnimi materiali", zmanjšano uporabo in recikliranjem vode, pridobivanjem energije s pomočjo obnovljivih virov in čim manjšo potrošnjo.

Oba para poznata pojem ekovasi in njeno delovanje. Odzivi na vprašanja, ali bi sami želeli tam živeti, so do neke mere zadržani. Vsi sodelujoči se niso želeli strogo opredeliti, ali jih tako življenje privlači ali ne. Dobila sem občutek, da si v ekovasi sicer ne želijo živeti, a iz vljudnosti tega niso želeli posebej poudariti.

"Jaz bi najraje od vsega živela v ekovasi. Jaz si to želim. Jaz bi si želela, da bi nekje v naravi, vsak imel sicer svoj domek, majhen, ampak neko skupno točko, ki bi nas združevala, samo zaenkrat ne vidim ... Ne vem, kaj naj ti rečem ... včasih bi, včasih ne bi. Ker tudi s kar enim ljudmi ne bi šla. Če bi izbirala, bi šla s takimi, ki imajo kakšno skupno stvar z mano. S tako kar enim pa ... ne vem. Mogoče pa bi no ... ne vem" (Metka 2013).

"...ne, jaz mislim da v tem trenutku trenutno ne, ker imamo tukaj hiško ... ne vem ... ne vem ..." (Slobodana 2013).

"Glej, mogoče tudi če bi šel v ekovas, to mislim, da govorim za oba, je fajn, da imaš neko samostojno enoto, ali je to hiška, pa ne vem kaj, pa da nimaš skupnih kosil, skupnih večerij, vsak dan, veš, skupnih zajtrkov ... veš ... da maš, ne? Da imaš enkrat na teden skupno večerjo, veš, ali pa nekaj v tem smislu, ne ... samo, da ni vsak dan ..." (Sebastjan 2013).

Le ena oseba, ki je sicer že deset let živela v skupnosti in ima s takim načinom življenja izkušnje in izoblikovano stališče ter predstave, se je jasno opredelila, da si v ekovasi ne želi živeti stalno.

"... sem pogruntal, da me lahko ena taka skupnost zelo zabremza, da se potem preveč prilagajam skupnosti in drugim ljudjem in ne živim svojega življenja. Tako da jaz na nek način ne želim več živeti tako tesno v neki skupnosti" (Miro 2013).

Do ideje ekovasi in življenja v njej oseba ni izražala negativnega stališča, pač pa je temu celo izkazovala podporo. Intervjuvanec bi si želel tudi nekaj dni na teden preživeti v ekovasi in sodelovati pri gradnji.

”Ja, jaz bi bil zelo vesel, če bi to obstajalo in bi zelo z veseljem bil tam dva dni na teden, zato ker bi zelo veliko prispeval k taki zadevi” (Miro 2013).

Vsi sodelujoči so poudarili, koliko jim pomeni mir, ki ga v skupnosti očitno ne bi imeli.

”... ampak moraš pa ti vseeno imet nek svoj mir, ne vem, jaz rečem tako, ne ... To, če si ti nekje, pa ti vsi serjejo po glavi pa to, to človek lahko prenese, ampak doma pa mora imeti neko zatočišče, en mir in ne vem kaj ...” (Slobodana 2013).

”Pa tudi odnosi sami me zelo zanimajo, pač jaz rad spoznam nove ljudi, nove obraze, to mi je fajn. Ko pa rabim mir, grem pa sem gor in imam mir, ni problem. Tako da ne zaidem spet na neka druga pota” (Miro 2013).

”Bi lahko povabil ljudi in bi bila tukaj ekovas, ampak jaz ne vidim smisla v tem, ker enostavno imam raje mir” (Miro 2013).

Pogovor je nanesel na osebno lastnino. Sodelujoči v intervjuju je omenil, da ima prijatelje, ki so zainteresirani za življenje v ekovasi, a pod pogojem, da bi imeli tudi zasebno lastnino.

”Mi imamo recimo prijatelje, ki so za recimo tako skupno ... eko ... vaško varianto, ne, in vse, ampak še vedno ta prijateljica pravi, da vseeno ne bi šla do te meje, da ne bi bilo nič, da bi bilo vse neka skupna lastnina. Ona bi vseeno rada otrokom nekaj, da imajo nekaj svojega, da potem, če ne želijo živeti v tej skupnosti, jim ni treba. To je verjetno, pri nas je dosti verjetno ta lastnina izražena” (Sebastjan 2013).

Tudi sam je poudaril, da čuti potrebo po zasebni lastnini. Zanj bi bilo moteče, če bi se nekdo drug priselil na njegovo posestvo in na pimer uporabljal njegovo orodje.

”Jaz sem malo prej omenil, da če bi šli v ekovas, da začneš od nule, da nimaš praktično nobenega vložka ali pa nekaj malega, da imaš. Tam ne bi čutil nobene lastninske pripadnosti, če bi pa nekdo prišel sem živet, ne, pa čutim malo tega, ne ... da si pač jaz to nekaj grebem zase. Uno bi me pa brigalo, delam zase, za druge, tudi glede orodja se ne bi nekaj sekiral, tukaj me pa pač malo tako ...” (Sebastjan 2013).

Vsi so tudi izrazili željo po samostojnem bivališču.

”Jaz bi si želela, da bi nekje v naravi, vsak imel sicer svoj domek ...” (Metka 2013).

”... je fajn, da imaš neko samostojno enoto ...” (Sebastjan 2013).

Samostojno bivališče (večinoma hiša) je intervjuvancem zelo pomembno, saj jim daje občutek miru in zatočišča. Do ekovaškega bivanja torej nimajo izrazito odklonilnega

mišljenja, pač pa se jim zdi dobra ideja, ki pa bi jo sami priredili lastnim potrebam, to je predvsem potreba po zasebnosti, samostojnosti in miru.

11.4.3 PRAKTIČNE OMEJITVE

V intervjuju je sodeloval Domen Zupan, ustanovitelj zavoda Ekovas, permakulturni učitelj, organizator dnevov ekovasi v Sloveniji s praktičnimi izkušnjami iz ekovasi iz držav po svetu. Za raziskovanje tega področja sem intervju opravila tudi z Naro Petrovičem, pisateljem, prevajalcem, pobudnikom iniciative ekovasi Naravice, sodelavcem projekta Očistimo Slovenijo ter enim izmed pobudnikov nove ekovasi v Močunigih.

Nihče od obeh sodelujočih ni posebej poudarjal praktičnih omejitev pri snovanju ekovasi. Razvoj ekovasi po Domnovem mnenju ovira to, da ima Slovenija dosti ohranjene narave v primerjavi z drugimi državami in dokaj redko poselitev, zato ljudje ne čutijo potrebe po večjem stiku z naravo.

“Če pogledam bolj makro nivo, eno je, da je Slovenija v bistvu dokaj zelena, vsaj kar se tiče okoljskih pogojev. Niti nismo zelo gosto poseljeni, gozdov je veliko, narava je še sorazmerno v redu, tako da s tega stališča ...” (Domen 2013).

Medtem ko Nara meni, da je bila do zdaj glavna ovira pomanjkanje znanja in “zrelosti”. Tu gre najverjetneje za osebno zrelost, ki pomeni pripravljenost na prilagajanje drugim stališčem.

“Nam je pa manjkala zrelost, to vidim. Zrelost in znanje. Ko prideš z neko idejo in hočeš, da je po tvoje ...” (Nara 2013).

Obe osebi sta prepričani, da je obstoječe zakonske omejitve možno preseči.

“Kot prvo, zakonodaja je eno, kako si ljudje interpretirajo, je drugo, in kako natančno temu sledijo, ne. Tako da v končni fazi tudi povsod so ljudje. Dostikrat greš na občino vprašat, pa ti med vrsticami povejo, “kaj sprašuješ, tih bot, pa nared”. Kjer ni tožnika, ni sodnika, tako da ...” (Domen 2013).

“Zakonske omejitve so ... malo je teh pravnih oseb, ki bi bile bolj socialno orientirane. Tako da ene par takih pravnih zapletov je, ki so čiste neumnosti” (Nara 2013).

Na vprašanje, ali so velika ovira, dobim optimističen odgovor:

“Ne, če hočemo narediti, bomo že naredili” (Nara 2013).

Pričakovala sem (in temu ustrezno tudi zastavljala vprašanja), da bosta intervjuvani osebi, navedli konkretne ovire s katerimi se iniciatorji ekovasi srečujejo. Namesto tega, pa sem

dobila nepričakovane odgovore. Osebi nista natančno opredelili birokratskih in pravnih ovir, bolj je šlo za poudarjanje, da nekaj ovir sicer obstaja, ki pa se jih da z nekaj truda preseči.

11.5 RAZPRAVA

V prvem delu raziskave sem ugotovila, da predvidene obstoječe iniciative ne delujejo aktivno v smeri snovanja ekovasi, ampak gre bolj za zametke oblikovanja alternativnih stilov življenja, ki stremijo k čim manjšim posegom v okolje. Osnovala pa se je nova iniciativa v zaselku Močunigi, katere namen je izgradnja ekovasi na način združevanja ljudi v skupnost, ki bi delovala v smeri trajnostnega razvoja.

Moje predvidevanje, da si ljudje z okolju prijaznim življenjskim stilom ne želijo živeti v skupnosti, se je v neki meri izkazalo za pravilno. Nihče izmed sodelujočih ni imel izrazito odklonilnega stališča do ekovasi. Nekaterim je bila ideja bližje kot drugim, vsem pa je skupno to, da si želijo živeti v samostojni bivalni enoti, ki jim zagotavlja zasebnost, zatočišče in mir. Vsi so izrazili dvom, da bi bile te potrebe lahko zagotovljene v ekovasi. Vsem je skupno tudi veselje do druženja z ljudmi, a le do določene mere. V večini menijo, da življenje v ekovaseh pomeni nenehno druženje, čemur bi bilo težko "ubežati" še posebej, če bi živeli v skupnih bivalnih enotah. Zaradi odsotnosti želje po življenju v skupnosti sklepam, da jim bolj ugaja živeti trajnosten način življenja individualno.

Zakonske omejitve, s katerimi se srečujejo pobudniki ekovasi v Sloveniji, so sicer prisotne, a so sorazmerno lahko premostljive, zato naj ne bi bile glavni razlog za težko ustanovitev ekovasi. Glavni dejavniki, ki vplivajo na neobstoje ekovasi v Sloveniji, so po mnenju sodelujočih v intervjuju dobra ohranjenost narave, sorazmerno redka poselitev ter pomanjkanje osebne zrelosti in znanja pobudnikov o ustanavljanju ekovasi.

Ugotovitve pridobljene z mojim empiričnim raziskovanjem se v določeni meri skladajo z obstoječimi analizami o stališčih prebivalcev Slovenije. V obeh primerih je ljudem skupna želja po zasebnem domovanju v naravi, kjer si želijo samostojnosti in miru.

12 SKLEP

Ekovasi so, predvsem zaradi velike raznolikosti, zelo širok in nenatančno določen koncept. Razlikujejo se po ustanovitvenih motivih, ideoloških nazorih, prehranjevalnih navadah, načinih organizacije in upravljanja, načinih zagotavljanja do okolja bolj prijaznega bivanja, nekatere so zelo majhne, druge so že prava mesta in še bi lahko naštevala. A bistveno je tisto, kar jim je skupno. Prav vse pripisujejo velik pomen združevanju ljudi v skupnosti in spoštljivemu odnosu do narave.

So radikalno alternativni načini bivanja in delovanja ljudi, s skupnim ciljem in vizijo, ki tvorijo skupnost. So načini združevanja posameznikov, ki jih povezuje ista ideja, ideja o neškodljivem ravnanju do okolja in ljudi, ki se jo lahko doseže z aktivnim uresničevanjem etike trajnosti.

V večji meri so se začele pojavljati šele pred kratkim kot kritičen odziv na nezadovoljstvo s kapitalistično ureditvijo sveta, ki stremi k nenehni rasti in spodbuja vedno večjo potrošnjo v družbi. Negativne posledice trenutnega družbenopolitičnega sistema se v ideji ekovasi kažejo v občutkih nesmisla in nezadovoljstva pri posameznikih ter sebičnem uničevanju okolja in narave. Ekovasi nudijo alternativno ideologijo in življenjski stil ter delujejo kot rešilna bilka v trenutnem družbeno-ekonomskem sistemu, ki ne samo da ne deluje izpolnjujoče, ampak ima tudi uničevalne posledice tako za človeštvo kot za celoten planet.

Ekovasi so se tako začele širiti po svetu, med drugim tudi v Evropo, še posebej v zahodne države. Privlačnost ideje je postala predmet zanimanja tudi na slovenskih tleh, a se do sedaj še ni uspela fizično realizirati zaradi širokega spektra dejavnikov. Obstajajo sicer iniciative, ki pa napredujejo zelo počasi.

Slovenija je država z dokaj dobro ohranjeno naravo in se glede stopnje ohranjenosti divjine uvršča v skupino evropskih držav z najbolj nespremenjeno naravo. Zelo visoko se uvršča tudi s stopnjo biodiverzitete, predvsem pa gozdnosti, saj je več kot polovica Slovenije prekrta z gozdom. Tudi mesta oziroma Ljubljana kot največje mesto, se stika z gozdom in nudi v primerjavi z drugimi evropskimi mesti veliko zelenih površin. Prebivalcem Slovenije je torej zagotavljanje stika z naravo v veliki meri omogočeno, kar verjetno vpliva na to, da si večina

Ljudi pravzaprav sploh ne želi oziroma ne čuti potrebe po spremembi načina življenja, da bi še povečali stik z naravo.

Slovenija je tudi država z nizko stopnjo urbanizacije, kar pomeni, da se večja mesta niso toliko razvila, kot so se metropole v tujini. Med drugim je značilen trend in visoka stopnja suburbanizacije, preseljevanje ljudi iz mesta v predmestje. Velika večina prebivalcev Slovenije si namreč želi živeti v samostojni hiši z vrtom, nikakor pa ne v večjih blokovskih naseljih niti v vrstnih hišah. Veliko ljudi torej živi izven mest, stran od hrupa in betona. Hkrati so mesta dokaj zelena in se nahajajo v bližini narave. Potrebo po stiku z naravo torej lahko zadovoljujejo tako pripadniki suburbanih kot pripadniki bolj urbanih območij. Iz tega sledi, da omenjene specifikke Slovenije, prebivalcem omogočajo sorazmerno visoko stopnjo povezovanja z zelenim okoljem, kar pomeni, da ljudje posledično ne čutijo potrebe po radikalnih spremembah življenja (kot je to življenje v ekovaseh) za večjo bližino narave.

Naslednji dejavnik je vpliv nekdanjega socializma na omejevanje potrošnje, ki se je v polni meri razmahnila šele po osamosvojitvi. Ker so morali prebivalci Slovenije še do nedavnega opravljati nakupovalne izlete v tujino, da bi zadovoljili svoje želje in potrebe po materialnih dobrinah, se morda danes še niso pripravljene odreči "užitkom", ki jih prinaša potrošnja. Večini pripadnikov ekovasi so namreč skupne radikalno zmanjšanje potrošnje in spremembe nakupovalnih navad. O neaktivnem prizadevanju prebivalcev Slovenije za ohranjanje okolja pričajo tudi ugotovitve raziskave Eurobarometer. To je verjetno do neke mere povezano s sorazmerno dobro ohranjenostjo narave, ki daje vtis, da okolje pravzaprav sploh ni tako zelo degradirano in zato naj ne bi bilo potrebno tako aktivno okoljevarstveno delovanje.

Ena izmed ugotovitev empiričnega raziskovanja je, da posamezniki, ki že živijo radikalno alternativno, okolju prijazen življenjski stil, si v glavnem ne želijo živeti v skupnosti. Bolj kot povezovanje in vključevanje v skupinsko življenje jim ustreza individualno bivanje v samostojnem prebivališču. Te ugotovitve se skladajo z že omenjenimi, da si večina prebivalcev Slovenije želi živeti v samostojni hiši. Intervjuvanci so odgovarjali, da jim veliko pomeni mir, ki ga lahko dobijo s takim načinom življenja. Poudarili so tudi, da se radi družijo z ljudmi, a le do neke mere. To pomeni, da si družjenja sicer želijo, a ne vsak dan.

Druga ugotovitev empiričnega raziskovanja je, da administrativne in zakonske ovire, po mnenju "ekovaških aktivistov", nimajo tako velike teže, da bi preprečevale razvoj ekovasi. Zaviranje razvoja ekovasi naj bi poleg dobre ohranjenosti narave, povzročalo tudi dosedanje pomanjkanje znanja in izkušenj pobudnikov.

Ekovasi v Sloveniji resda še ni, je bilo pa že nekaj poskusov oziroma nastajajo tudi novi. V tem trenutku verjetno najbolj obetavna iniciativa ekovasi nastaja v Močunigih, majhnem zapuščenem zaselku v slovenski Istri, tik ob meji s Hrvaško. Ne glede na ovire, ki pobudnikom otežujejo delo, pa ti optimistično zrejo v prihodnost prve ekovasi v Sloveniji.

13 LITERATURA

ARSO – Agencija Republike Slovenije za okolje. Dostopno prek: <http://www.arso.gov.si> (28. avgust 2013).

Auroville. Dostopno prek: <http://www.auroville.org/> (13. avgust 2013).

Bahovec, Igor. 2005. *Skupnosti: teorije, oblike, pomeni*. Ljubljana: Založba Sophia.

Bauman, Zygmunt. 2002. *Tekoča moderna*. Ljubljana: Založba /*cf (Rdeča zbirka).

Bell Mayerfeld, Michael. 2009. *An Invitation to Environmental Sociology*. Los Angeles: Pine Forge Press.

Christian Leafé, Diana. 2003. *Creating a Life Together: Practical Tools to Grow Ecovillages and Intentional Communities*. Canada: New Society Publishers.

Diana Leafé Christian. Dostopno prek: <http://www.dianaleafechristian.org/> (18. avgust 2013).

Domen. 2013. Intervju z avtorico. Naklo, 12. avgust.

EEA – European Environment Agency. 2006. *The level of green areas inside and around cities*. Dostopno prek: <http://www.eea.europa.eu/data-and-maps/figures/the-level-of-green-areas> (27. avgust 2013).

Ekovas. Dostopno prek: <http://www.ekovas.si/> (2. avgust 2013).

Ergas, Christina. 2010. A Model of Sustainable Living: Collective Identity in an Urban Ecovillage. *Organization & Environment* 23 (1): 32–54.

Eurobarometer. 2008. *Attitudes of European citizens towards the environment*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_295_en.pdf (27. avgust 2013).

Eurostat. 2011. *Land cover and land use statistics at regional level*. Dostopno prek: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Land_cover_and_land_use_statistics_at_regional_level (24. avgust 2013).

Ferry, Luc. 1998. *Novi ekološki red: drevo, žival in človek*. Ljubljana: Knjižna zbirka Krt.

Fischer, Mark, Steve Carver, Zoltan Kun, Rob McMorran, Katherine Arrell in Gordon Mitchell. 2010. *Review of status and conservation of wild land in Europe*. The Wildland Research Institute. Dostopno prek: <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/1051/0109251.pdf> (24. avgust 2013).

Findhorn Foundation. 2013. *The Findhorn Ecovillage*. Dostopno prek: <http://www.findhorn.org/aboutus/ecovillage/ecovillage-at-findhorn/#.UgoxR23QL5M> (13. avgust 2013).

GEN – Global Ecovillage Network. Dostopno prek: <http://gen.ecovillage.org/> (22. julij 2013).

GEN-Europe. 2013. *Map of Ecovillages in Europe*. Dostopno prek: <http://gen-europe.org/ecovillages/europe-map/index.htm> (13. avgust 2013).

Giddens, Anthony. 2002. *Runaway world: how globalisation is reshaping our lives*. London: Profile Books Ltd.

Gilman, Robert. 1991. *The Eco-village Challenge: The challenge of developing a community living in balanced harmony - with itself as well as nature - is tough, but attainable*. Dostopno prek: <http://www.context.org/iclib/ic29/gilman1/> (22. julij 2013).

Hannigan, John. 2006. *Environmental Sociology*. Second Edition. London: Routledge.

Henry David in Even Husby. 2013. *Wilderness Quality Mapping in the Euro-Arctic Barents Region: A Potential Management Tool*. Dostopno prek: <http://proceedings.esri.com/library/userconf/proc95/to150/p113.html> (28. avgust 2013).

Hočevar Marjan, Drago Kos, Jan Makarovič, Franc Trček, Janez Štebe in Matjaž Uršič. 2004. *Vrednote prostora in okolja*. Dostopno prek: http://www.arhiv.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/prostor/pdf/crp/vpo_koncno_porocilo.pdf (5. Septemeber 2013).

Jackson, Hildur. 1998. *What is an Ecovillage?* Gaia Trust Education Seminar, Thy, Denmark. Dostopno prek: http://www.gaia.org/mediafiles/gaia/resources/HJackson_whatIsEv.pdf (22. julij 2013).

Jackson, Ross. 2004. The Ecovillage Movement. *Permaculture magazine* (40). Dostopno prek: <http://www.ross-jackson.com/rj/21987/41762/> (22. julij 2013).

- Kasper, Debbie. 2007. *Ecovillages and Prospects for a Sustainable Future*. Dostopno prek: www.ebscohost.com (27. april 2013).
- Kasper Van Schyndel, Debbie. 2008. Redefining Community in the Ecovillage. *Human Ecology Review* 15 (1): 12–24.
- Kirby, Andy. 2003. Redefining social and environmental relations at the ecovillage at Othaca: A case study. *Journal of Environmental Psychology* 23 (3): 323–332.
- Kirn, Andrej. 2003. Ekološka/okoljska zavest Slovincem na pragu tretjega tisočletja. *Teorija in praksa* 40 (1): 17–36.
- Kirn, Andrej. 2004. *Narava, družba, ekološka zavest*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kos, Drago. 2004. Tri ravni trajnostnega razvoja. *Teorija in praksa* 41 (1–2): 332–339.
- 2007. Neurbana nacija. *O urbanizmu: Kaj se dogaja s sodobnim svetom?* Ljubljana: Krtina.
- 2012. Sustainable development: Implementing utopia? *Sociologija* 54 (1): 7–20.
- , Franc Trček, Marjan Hočevar in Matjaž Uršič. 2007. *Priloga 6: Urbano sociološke teme. Strateški prostorski načrt Mestne občine Ljubljana*. Dostopno prek: http://www.ljubljana.si/file/405473/spn_mol_priloga6---urbano-socioloske-teme.pdf (27. avgust 2013).
- Kosič, Katarina. 2011. *Hipijevstvo v Jugoslaviji in ZDA*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/kosic-katarina.pdf> (13. avgust 2013).
- Lazarevič Ule, Katarina. 2013. *Denacionalizacijski upravičenci v slovenski tranziciji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: http://dk.fdv.uni-lj.si/magistrska/pdfs/mag_lazarevic-ule-katarina.pdf (28. avgust 2013).
- Liftin, Karen. 2009. *Reinventing the Future: The global ecovillage movement as a holistic knowledge community*. Dostopno prek: <http://faculty.washington.edu/litfin/research/Reinventing.pdf> (27. julij 2013).
- Lovelock, James. 1994. *Gaja: nov pogled na življenje na Zemlji*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

- 2000. *The Ages of Gaia. A Biography of Our Living Earth*. Oxford: University Press.
- 2006. *The Revenge of Gaia*. London: Penguin Books.
- Luthar, Breda. 2004. Nakupovanje in nadzorovanje: Fenomen Trst. *Javnost* 11 (supplement): 107–124. Dostopno prek: <http://javnost-thepublic.org/article/pdf/2004/5/9/> (28. avgust 2013).
- Meijering, Louise. 2012. Ideals and Practices of European Ecovillages. V *Realizing Utopia: Ecovillage Endeavors and Academic Approaches*, ur. Marcus Andreas in Felix Wagner, 31–41. Rachel Carson Center Perspectives. Dostopno prek: http://msuweb.montclair.edu/~franker/RachelCarsonCenter/Ecovillages_Issue8_2013.pdf#page=33 (13. avgust 2013).
- Mestna občina Ljubljana. 2013. *Gozdarstvo*. Dostopno prek: <http://www.ljubljana.si/si/zivljenje-v-ljubljani/ljubljansko-podezelje/gozdarstvo/> (27. avgust 2013).
- Metka. 2013. Intervju z avtorico. Ljubljana, 17. avgust.
- Miller Evonne in Kristeen Bentley. 2012. Leading a Sustainable Lifestyle in a "Non-Sustainable World": Reflections from Australian Ecovillage and Suburban Residents. *Journal of Education for Sustainable Development* 6 (1): 137–147. Dostopno prek: www.sagepublications.com (27. april 2013).
- Ministrstvo za kmetijstvo in okolje. 2013. *Analiza stanja ekološkega kmetovanja*. Dostopno prek: http://www.mko.gov.si/si/delovna_podrocja/kmetijstvo/ekolosko_kmetovanje/analiza_stanja_ekoloskega_kmetovanja/ (1. September 2013).
- Miro. 2013. Intervju z avtorico. Ljubljana, 17. avgust.
- Nara. 2013. Intervju z avtorico. Ljubljana, 16. avgust.
- Petrovič, Nara. 2012. *Ekološka naselja in trajnostna kultura bivanja: priročen esejistično-dnevniški koktajl z recepti za rešitev sveta*. Grosuplje: Žarek.
- Sebastjan. 2013. Intervju z avtorico. Bizeljsko, 1. avgust.
- Sevier, Laura. 2008. *Ecovillages : A Model Life?* Dostopno prek: http://gen.ecovillage.org/iservices/publications/articles/ec_08_may_ecovillages.pdf (13. avgust 2013).
- Slobodana. 2013. Intervju z avtorico. Bizeljsko, 1. avgust.
- Šmidovnik, Janez. 1995. *Lokalna samouprava*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Švab, Alenka. 1998. "To si enostavno morala imeti!" –nakupovalni turizem v vzhodni Evropi. *Časopis za kritiko znanosti* 26 (189): 131–143.

Tönnies, Ferdinand. 1999. *Skupnost in družba. Temeljni pojmi čiste sociologije*. Zbirka Javnost. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

TrancAdventure. Dostopno prek: <http://www.trance-adventure.com/> (2. avgust 2013).

Umanotera. 2013. *Ekološka vas Čadrg*. Dostopno prek: <http://www.slovenija-co2.si/index.php/dobre-prakse/trajnostni-razvoj-podeelja/dobre-prakse-2012/31> (26. avgust 2013).

Urban. 2013. Intervju z avtorico. Ljubljana, 16. avgust.

Uršič Matjaž in Marjan Hočevar. 2007. *Protiurbanost kot način življenja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Zupan, Domen. 2008. *Namen spletne strani ekovas.si*. Dostopno prek: <http://www.ekovas.si/index.php/namen-strani> (2. avgust 2013).

WCED – World Commission on Environment and Development. 1987. *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. Dostopno prek: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> (25. avgust 2013).

PRILOGE

PRILOGA A: TRANSKRIPT INTERVJUJA S SLOBODANO SLAK IN SEBASTJANOM GREGORŠANČEM (1. avgust 2013, Bizeljsko)

- *Zakaj ste se odločili preseliti na to posestvo in zgraditi prav tako hišo? Kaj vam tako življenje "da"? V čem se razlikuje od konvencionalnega načina življenja v mestih?*

Sebastjan: Da lahko samostojno ustvarjaš. Pri starših sem živel na kmetiji, kjer sem za vse rabil dovoljenje. Pač se razlikujemo od staršev.

Slobodana: Pošiljala sem ogromno prošenj z veliko referencami od študija v tujini do prostovoljnega dela. Na koncu dobiš službo, ki je nihče noče. Delala sem v hotelskem kompleksu, prevajanje, takrat 300€ plače, po nekaj mesecih so mi plačo zvišali na 400. Veliko zahtevajo od tebe, nihče pa tistega ne plača. To je samo po sebi umevno, če si zaposlen že moraš biti srečen. Meni tak sistem kot je ne odgovarja. Ko delam dela, ne morem pač ura je 3 ali 4 zdej pa grem domov, če nisem končala ne bom šla domov, ne. Tistega pa potem nihče ne plača. Edina varianta je, da se nekako za sebe, a veš. Da najdeš nekaj za sebe, neko svojo pot. Ker se očitno nekam vključit tak' ne moreš. Preveč energije porabiš za tisto kar dobiš ven. Ker dejansko drugega kot neko mizerno plačo ne nudijo. To je pa čisto premalo.

- *Pa zdaj lahko shajata, glede na to da službe nimata?*

Slobodana: Lahko... kdo pa lahko shaja, tudi tisti ki imajo službe ne vem če lahko shajajo (v smehu). Mi imamo v bistvu ogromno dela, mi ogromno delamo. V bistvu so vsi na morju, mi si zdaj recimo morja ne moremo privoščiti, zaradi tega ker je treba vsak dan zalivat, špricat tole posipavat, ne vem kaj. *Sebastjan:* Špricamo z naravnimi sredstvi, bio! Maruša, da ne boš mislila... Pa hiško moramo dokončat. *Slobodana:* Pa zdaj smo 3 dni kuhali marmelado iz hrušk pa tega. Tak' da veš, recimo zdaj je pri nas trenutno ful dela in sploh ne moremo it kam, tudi če bi hoteli, veš. Če si pa ti zaposlen je pa čisto drugače, si vzameš dopust in lepo greš. Če imaš pa tak način pa v bistvu skos delaš. Lani ko smo delali to bajto, je on (Sebastjan) ob 6ih zjutraj že začel ali pa pred 6. in delal do 10ih ali pa še dlje, veš. Tega ne delaš v nobeni službi, noben ne bi tega niti zdržal. Ampak dejansko to delaš za sebe, pa za nek ideal, bi reku. Ampak drugače pa ta način življenja ni preprost sploh ali pa kakor koli že. Je treba kar nekaj no, dati od sebe.

- *Se pravi si hrano pridelujeta sama?*

Slobodana: Glej, lani nismo imeli čisto nič. Ker smo lani delali hiško in ni bilo absolutno nobenega časa za nič. Letos pa upamo, da nekaj bo. Bomo videli do kdaj nam bo to dejansko zdržalo.

- *Ampak verjetno si morata vseeno tudi kupiti hrano?*

Slobodana: Seveda.

- *Kako pa imata poskrbljeno za stroške? Električna, voda?*

Sebastjan: Veš kaj, voda ni tak', enih 6€. *Slobodana:* Bencin je najdražji.

- *Potem dobita denar od te knjige, ki sta jo izdala?*

Sebastjan: Ja.. *Slobodana:* Tako je, knjiga se sama ne prodaja, knjigo je treba dejansko prodajat, ne. Mi smo se 17. aprila vrnili iz Bolivije. Nekje do začetka junija sem jaz to pridno, intenzivno prodajala in je tudi lepo šla ta knjigica. Potem sem pa jaz pač malo obležala zdaj za ene dva meseca, tako da zdaj ene dva meseca ležim. In zdaj upam ko bodo te težave minile, pa tudi glih fajn bo ravno minila ta vročina, pa se vrnemo k temu. *Sebastjan:* glej, definitivno če si v tem svetu moraš imeti nek prihodek na nek način. Zdaj ajde, če bi bil čisto sam bi imel eno hiško, vodo bi imel od deževnice, tudi avta ne bi vozil, bi imel bicikel. Potem ne bi rabil denarja. Če imaš pa otroka in ženo... Dejansko je svet tak, da nek priliv... *Slobodana:* .. je fajn. *Sebastjan:* tudi če je samo 200€ na mesec. *Slobodana:* Mi stalnega priliva nimamo, ne. Zato se je treba potruditi. *Sebastjan:* po drugi strani dobimo pa, otroškega doklada 70€. Vrtec pa dobi od otroka, ne vem 350€. Ko bi vsaj dobila 200€ za njega. Potem bi marsikatera mamica ostala doma, ko hodi delat kot trgovka dobi 550 do 600€. *Slobodana:* to so navidezno ustvarjena delovna mesta. Se pravi dva bi tukaj rekel, eno je za tisto trgovko, ki ne zasluži dovolj da bi si dejansko lahko privoščila varstvo. Drugo pa tudi za tisto vzgojiteljico, ki je nepotrebna, če bi ženska ostala doma in čuvala svojega otroka. Ampak to se še vleče, to je še od časov ko je bilo treba vse ljudi zaposlit.

- *Glede na to, da je bila novica o izdaji vaše knjige objavljena na spletni strani ekovas.si, ste verjetno že slišali za Zavod Ekovas. Kako ste z njimi sodelovali v preteklosti, sedaj in ali imate načrte tudi v prihodnje?*

Slobodana: Ko sva napisala knjigo, sva kontaktirala več ljudi in je bil samo Domen (Zupan) bil pripravljen dati to gor. Na ekološkem področju ni prav nobenega sodelovanja. Kolikor sem jaz opazila dela vsak samo za to kolikor bo on zaslužil in to je strašno velika borba. Jaz tega prej nisem vedela, to me je kar malo presenetilo. Sem mislila, da je bolj solidarno. *Sebastjan:* ja, in potem vidiš, ne... tako kot gre kapitalistom za denar, gre tudi tem, ki zagovarjajo ekološko področje, samo pač z drugimi stvarmi se bavijo. *Slobodana:* Domen je bil edini, ki

je to objavil, brez vsakih stroškov in noče kakšne provizije. Smo pa kontaktirali razna društva, pa nismo dobili niti odgovora.

- *Kaj je za vaju ekovas?*

Sebastjan: Bila sva na enem srečanju, pri Nari, lani. (Dan ekovasi op.a.) tako da, dejansko sva ljudi tam malo spoznala. Zdaj ali je to trend v Sloveniji ali po svetu. Eni ljudje tja nekaj pridejo, da se pač fajn majo, ko se pa gre ustanavljat ekovas, tam Sv. Trojica, pa ostane en član. Tako da se vidi, da praktičen del tukaj močno šepa. Mogoče je to samo v Sloveniji, da se samo čebnja. Zdaj kaj je za nas ekovas, ravno včeraj smo se pogovarjali. A to povem? (Slobodani). *Slobodana:* ne. *Sebastjan:* ok. Včasih so bile vse vasi ekovasi, ni bilo strojev in so si morali ljudje pri določenih opravilih - ali je bila to žetev ali postavitve hiše - pomagat. Ni bilo strojev, vse je bilo ročno in je šlo veliko bolj počasi. So želi s srpom ali s koso, ker drugače ni šlo. Včasih so si na tak način pomagali, bile so velike družine, babice so čuvale otroke, ne vem kaj. Otroci so čuvali otroke. To so bile ekovasi, zdej se pa to samo kopira, pomojem, v tem sodobnem svetu. In potem se reče dajmo ustanovit eno ekovas, tako si jaz predstavljam, nekdo bo čuval otroke, nekdo bo kuhal, da se bolj optimira, ne. *Slobodana:* ne, zdaj je tako grozno pomembno, da je prefiks eko ali pa bio. Vas ne more biti samo več vas, ker ni nič. Ampak če je pa eko zraven ali pa še bolje bi bilo če bi bilo bio, to bi bilo pa res fantastično. *Sebastjan:* ...boljše pa še če bi bila organska vas.. *Slobodana:* ne vem, saj če bi bilo vse v redu, ljudje ne bi rabili nobenih... ne vem... nobenih za to da, veš, delajo vzajemno nekaj, veš. Ne rabiš nobenih posebnih inštitucij pa ne vem česa, ne.. *Jaz:* *Kako to misliš če bi bilo vse v redu?* (Na to ne dobim odgovora, zaradi določenih okoliščin). *Slobodana:* danes se je vse to zgubilo, vse te neke oblike recimo pomoči ali pa kakorkoli, ker imajo ljudje preveč dela sami s temi svojimi, ne vem, grejo v službi od 7 do 15 ali pa od 8 do 16 ali pa še podaljšajo to. Moraš dejansko dobit par ljudi, ki bojo drugače želeli živeti, da bojo lahko skupaj recimo ustvarjali, ne. Dejansko za ustvarjanje ne, ne pa... ker zdaj pa ljudje samo nekaj delajo, veš, nič se več ne ustvarja. *Sebastjan:* dela se hiše, fasade, imaš izvajalce, veš... *Slobodana:* in to je čisto pogubno. In zdaj se vsakemu zdi imenitno hiša na ključ, ne. To je zelo imenitna stvar, ne. Ti samo plačaš in že vse imaš. Ampak kaj je pa za tem.. koliko si ti enih živcev porabil, da si odplačal un' kredit. Da je on prišel in v enem dnevu postavil celo bajto, halo, pa ne more on postaviti v enem dnevu bajto, ki jo boš ti potem dvajset let odplačeval. Tukaj ni nobenega sorazmerja, ne. Ljudje sploh nimajo občutka, še kar naprej gradijo take bajte in ne vem kaj.

- *Ali sta kdaj razmišljala o tem da bi živela v ekovasi? Glede na to da sta se odločila iti na ta dan ekovasi, vaju je očitno nekaj pritegnilo ali kako?*

Slobodana: tja smo šli več ali manj zato... (nisem dobila odgovora, zaradi določenih okoliščin). *Sebastjan*: težko je to, jaz mislim da zdaj je vprašanje o zrelosti ljudi, ne. Za to pač moraš biti zrel, za ekovas. Da ne izčrpavaš skupnosti, da nisi tam da visiš na nekom, ne.. lahko se bojiš tega sistema, ko je v Sloveniji, pa te je strah službe, se ti ne da delat in greš v ekovas, super ne! Se lahko umakneš, je lahko to beg, lahko si pa že zrel pa greš v ekovas, sej veš ko vidiš... *Slobodana*: glej, čisto preprosto, sej veš te, recimo neka skupinska dela, ki ste jih imeli tudi sigurno na faksu.. en ali pa dva sta nekaj naredila, drugi so se pa "švercal", veš.. *Sebastjan*: tu je lahko isto... *Slobodana*: to je lahko povsod tako, ne... *Sebastjan*: saj glej, tam so bili pri Nari ene 300 ljudi ali koliko, ne. Če bi šli pa ekovas delat bi jih bilo pa ene par, ki bi res šli ne, veš..

- *Jaz: ampak mene zanima prav za vaju, recimo da že obstaja ekovas v Sloveniji in že dobro deluje nekaj let, ali bi se vidva vključila?*

Sebastjan: Zdaj bi me morala vprašati kaj nam to prinese. *Slobodana*: ne, jaz mislim da v tem trenutku trenutno ne, ker imamo tukaj hiško... ne vem... ne vem. *Sebastjan*: jaz nekih, kako bi rekel.. želj, po nekih družinjah, hudih, nimam... Glej Nara je tudi rekel, se opravičujem če se na njega sklicujem, oni imajo sestanke o ekovasi in potem te to čisto izmozga, dokler se zopet vsi z eno ne strinjajo, ne smejo oni naprej, ne.. a veš s tistim pravilnikom? (reče Slobodani). Aha ti pa za nas sprašuješ.. najbrž ne, ker dejansko se ne..kaj pa vem... *Slobodana*: glej čisto tako, že ti da se znotraj ene družine uskladiš je.... to kar tako... zanimivo. Da se pa z ne vem... *Sebastjan*: z desetimi družinami, ne.. *Slobodana*: cela vas ne.. *Sebastjan*: mogoče pa so te ekovasi, take kot jih poznajo... sej včasih so bile ekovasi, bi lahko rekli ne in je to počasi minilo, zdaj pa se to umetno vzpodbuja ne. *Slobodana*: mogoče si ljudje želijo, jaz mislim da si ljudje želijo takega bolj.. ne.. nekega sodelovanja, ne... med seboj, pa ne vem kaj. In potem si verjetno predstavljajo da bi to bilo super, če bi imel take.. take...veš. Ker dejansko bi to bilo lažje, to bi bilo dejansko lažje, da imaš ti celo eno tako skupnost, notri imaš lepo urejeno neko kao šolstvo, mogoče tudi kako zdravstvo, kaj vem, ne... *Sebastjan*: saj dejansko, če razmišljaš, bi mogla ekovas, ta solidarnost, bi mogla že "laufat" tako in tako, ne. In zdaj je država naredila kaj, po eni strani...joj...dva reda če tako rečem. En je ekovas, drugi je pa tak kot je ne, veš, ko ni nobene solidarnosti več. In zdaj dejansko na obeh področjih pasu... bom pa drugače povedal, škropiva...vprašanje kdo ima ozadje in isto je pri tem. Kaj je že bilo vprašanje?

- *Ali bi si vidva želela živeti v ekovasi ali ne?* *Slobodana*: prva stvar, jaz zdajle govorim čisto za sebe. Glej jaz sem bila recimo dolga leta prepričana v nasprotju z vsem kar..ostali ne.. in kaj družba nekako spodbuja, da je človek v bistvu čisto sam zase, veš. In da je v bistvu vse to in partnerstvo in družina in vse spodbujeno in tako organizirano zaradi nekega reda. Te družine

ki jih imamo danes so se začele v srednjem veku, ko je bilo vsem dovolj tega da...pa ta duhovščina je bila malo bolj močna...vsem je bilo dovolj tega da ni nobenega reda, da je vse bolano zaradi raznoraznih prenosljivih in takšnih bolezni, in zdaj mora biti to en moški ena ženska in okrog tega družina in to je to. Drugače pa je čisto vprašanje, v zgodovini prej tega nikoli ni bilo, da je človek na takšen način živel, ne.. vse so to bile ne vem neke horde, neke skupnosti ali pa ne vem kakorkoli že. Skupnosti so itak bile zaradi tega, ker je skupaj lažje, ker drugače posameznik ne bi preživel, ampak v življenju kakršno je danes bi človek sam veliko lažje preživel. Bi pa res imel, ker je sistem tako postavljen, višje stroške, ne.. isti stroški so če živita dva ali pa če živi en. Tako da jaz sem bila dolga leta popolnoma prepričana da si sam zase čisto dovolj. Tako da, da bi šla jaz... za mene je to da živim v družini, ne... to je za mene že hjudž (velika op.a.) ena ekovas, ne. To je za mene že svet (smeh). Ker pač ljudje, jaz sem bila pač vedno vzgajana tako precej samostojno in potem se je res težko nekomu, ne bom rekla prilagajati, ampak usklajevati z nekom, ne. Kaj pa zdaj bi ti, kaj pa.. jaz nisem nikoli nikomur razlagala, ja zdaj bi šla pa jaz tja, jaz bi pa to pa uno. Tisto kar pač mi je bilo, tisto sem počela ne. Zdaj pa se moraš vseeno nekako, malo tega malo unega, boš ti pobral fižol, bom jaz zalil, ne... veš... Take čisto vsakdanje stvari, si malo podeliš, kaj jaz vem. *Sebastjan*: glej mogoče tudi če bi šel v ekovas, to mislim da govorim za oba, je fajn da imaš neko samostojno enoto ali je to hiška pa ne vem kaj, pa da nimaš skupnih kosil, skupnih večerij, vsak dan, veš, skupnih zajtrkov.. veš... da maš, ne? Da imaš enkrat na teden skupno večerjo, veš ali pa nekaj v tem smislu, ne. *Slobodana*: lahko tudi kak družabni večer, da se poje, pleše, to z veseljem, ne.. *Sebastjan*: ...samo da ni vsak dan.. a veš, maš potem neke obveznosti potem do te skupnosti, take obveznosti veš, če me ne bo na protokolu, na zajtrku, me bodo pa črno gledali. Vprašanje veš, človek se tudi razvija. Včasih je bila ta neka skupinska zavest pa ne vem kaj, zdaj pa se je mogoče malo bolj človek osamosvojil, zdaj ne vem če ima smisel da rečem tudi v duhovnem smislu a veš, to je tudi malo drugače kot pa 50 let nazaj.

- *Se pravi vama odgovarja, da imata svoj mir, ali kdaj pogrešata da bi bilo z vama več ljudi?*
Slobodana: glej, jaz sem hodila sama na kavice pa nisem pogrešala nikogar, jaz sem samotar, on (*Sebastjan* op.a.) je pa tudi samotar. Tako da ne, meni je super, ko pride kdo na obisk.
Sebastjan: cel dan smo te čakali, kruhke smo spekli. *Slobodana*: ja ko gremo kam... ampak moraš pa ti vseeno imet nek svoj mir, ne vem, jaz rečem tako, ne. Ko smo ti prej vse te negativnosti glede države, ne.. to, če si ti nekje, pa ti vsi serjejo po glavi pa to, to človek lahko prenese, ampak doma pa mora imeti neko zatočišče, en mir in ne vem kaj. *Sebastjan*: že midva se včasih težko uskladiva, kaj šele da imaš tam... in potem...

- *Se pravi je bolje biti sam svoj gospodar, kot da se je treba v skupnosti prilagajati?*

Sebastjan: ne, ne.. saj prilagajanje ni problem. *Slobodana:* ne, glej. V idealnem svetu bi bilo to super, ker bi ti močno olajšalo delo, samo na žalost... Jaz že nekaj časa berem knjigo o uničevanju Indijancev in evangelizaciji. Indijanci so kolonizatorje sprejeli odprtih rok, ti pa so jih vedno znova pobili. In jaz recimo to vidim čisto danes, mislim da bi danes počeli čisto isto. Mislim da ni šlo to čisto nič naprej, ta ena miselnost. Mislim, da danes se počne isto, samo na en drugačen način. To je težava.

- *Kaj vaju je lani, ko sta šla na dan ekovasi, zmotilo, kaj vama ni bilo všeč?*

Sebastjan: mogoče tja pridejo ljudje, ki se malo pretvarjajo. Tako...malo pretvarjajo, kaj naj ti rečem. Živijo drugačno življenje, oni pa pridejo sem ker je to pač in, veš. *Slobodana:* to je njim vikend varianta. *Sebastjan:* ja, nimajo se kam dat, pa pridejo malo pogledat. *Slobodana:* ta eko scena, ali pa kakorkoli že, to je tako zelo majhno področje, veliko je odvisno recimo od financ. Enim je to blazno imenitno da kupujejo bio izdelke, pa niti ne vejo od kod so, niti jih ne zanima, važno da je zdrava scena, ker pač imajo denar in si lahko to privoščijo.

- *Prej sta rekla, da se ljudje delajo, ko grejo na dan ekovasi. Kaj pa Nara in Domen?*

Sebastjan: problem je v tem, da si ti ljudje ne priznajo, pa ne Nara in Domen, ne priznajo tega veš. Nekateri ljudje imajo dvojno življenje in še sami tega ne vejo, bi jaz rekel. *Slobodana:* ja, Domen se trudi po mojem že 10 let, pa ne gre. Pri nas kaj narediti, recimo tudi birokracija je fatalna. Ne moreš sploh narediti hiške take kot si želiš, v Avstriji lahko delaš ne vem, okrogle bajte, tukaj jih ne moreš. Lahko delaš iz tistege...iz tega materiala, tukaj ne moreš.

- *Menita, da je možno da se v Sloveniji ustanovi ekovas?*

Sebastjan: Domen in Nara hodita veliko po svetu, da bi videla kako to tam "laufa". Slovenci smo poseben narod, saj to veš ne, da težko shajamo. *Slobodana:* Meni se zdi s stališča recimo neke infrastrukture, ki bi jo taka vas nudila, to je super, recimo ne. Mi imamo recimo prijatelje, ki so za recimo tako skupno...eko..vaško varianto ne in vse, ampak še vedno ta prijateljica pravi, da vseeno ne bi šla do te meje da ne bi bilo nič, da bi bilo vse neka skupna lastnina. Ona bi vseeno rada otrokom nekaj, da imajo nekaj svojega, da potem če ne želijo živeti v tej skupnosti, jim ni treba. To je verjetno, pri nas je dosti verjetno ta lastnina izražena. Tega recimo Indijanci nimajo ne. *Sebastjan:* jaz sem malo prej omenil, da če bi šli v ekovas, da začneš od nule, da nimaš praktično nobenega vložka ali pa nekaj malega da imaš. Tam ne bi čutil nobene lastninske pripadnosti, če bi pa nekdo prišel sem živet ne, pa čutim malo tega ne... da si pač jaz to nekaj grebem zase. Uno bi me pa brigalo, delam zase, za druge, tudi glede orodja se ne bi nekaj sekiral, tukaj me pa pač malo tako.... vidiš že tukaj je ekovas, ko Slobodana za moje pojme, preveč poreže paradižnik, pa se je treba nekako uskladiti.

- *Kakšne imate pa kaj načrte za prihodnost?*

Slobodana: tukaj imamo še toliko dela, saj boš videla notri, je treba bajto dokončati, on pravi da je še mesec ali dva dela. Ampak mi preprosto teh dveh mesecev nikjer ne najdemo.

Sebastjan: zadnje čase veliko otroke čuvamo. *Slobodana:* zdaj je vse na njem, ne samo otrok, vse je na njem.

- Kaj pa dolgoročni načrti?

Sebastjan: hišica na morju? *Slobodana:* to itak, če ima kdo kakšno zelo zastoj parcelo na morju... *Sebastjan (v diktafon):* ...se kar javite prosim. *Sebastjan:* jaz bom tako povedal, jaz bi imel službo, v bilokatero službo sem hodil... da bi nekaj z veseljem, to.. veš... da imaš priliv denarja, pa da nekaj delaš pa da to z veseljem delaš. Saj jaz to vse z veseljem delam, sam ni v tem denarja.

- *Se pravi bi si želeli hoditi v službo?*

Slobodana: ne hodit v službo. On bi si želel doma izdelovat nekaj, samo bi potem moral nekdo tisto prodajat. Na tak način. *Sebastjan:* da je nek prihodek. Dejansko to kar delamo, ta hiška, je super, samo nismo nič denarja dobili. *Slobodana:* pa tudi če bi marmelado prodajali.

- *Ali ne prodajata te marmelade ki jo skuhata?*

Slobodana: pa nimamo dovolj, kaj ti pa je? Lani nismo imeli čisto nič časa, samo malo sliv smo skuhali, letos pa smo slučajno tam dobili ene marelice in hruške, nekaj bezga. Tukaj pri nas ni nič. Mi vse na novo postavljamo. To kar nafehtamo pri sosedih, si gremo malo pobrat pa je, ravno toliko da imamo za sebe. Drugače pa dolgoročno sem jaz prepričana, da bomo mi blazno obogateli z našo knjigo, ker se mi res zdi fenomenalna. In mislim, da v svetovnem merilu ni take knjige, ki bi na enem mestu, toliko enega znanja bilo notri predstavljenega. *Sebastjan:* saj nama ni namen obogateti, veš, to je bilo zdaj slučajno... *Slobodana:* to no, jaz mislim da je ta knjiga super. In jaz sem po naravi kot vidiš, nimam nobenih težav s samoazvestjo (smeh). Mislim da je super, ampak da je to v tej Sloveniji blazno težko.

PRILOGA B: TRANSKRIPT INTERVJUJA Z DOMNOM ZUPANOM (12. avgust 2013, Naklo)

- *Kdaj je bil ustanovljen zavod ekovas? Si ti njegov ustanovitelj? Začetek leta 2008 sem bil na šolanju v Findhornu, na šolanju za ekovasi in potem ko sem prišel nazaj, sem začel takoj organizirat, dan ekovasi je bil že takoj maja, kjer je bilo okoli 120 ali 160 ljudi. Potem pa se mi je zdelo fajn, da je neka inštitucija ali kakorkoli. Na začetku smo se skupaj spravljal še z*

dvema kolegoma, z Iro in Stojanom, potem je bilo pa veliko zapletov, kako to da je več ustanoviteljev, tako da v končni fazi sem ga potem sam ustanovil.

- *S čim se trenutno ukvarjaš, kateri projekt je najbolj aktualen?* Najbolj aktualna je zdaj gradnja novega doma na kmetiji, ker tam mislimo te stvari malo bolj udejanit. Zdaj kako bo glede skupnosti bomo še videli, to se še nismo čisto odločili, ker ni ne vem kako veliko, dobro useeno je 3,5 hektarje, ampak ni nevem koliko hudo veliko prostora, pa še tak specifičen teren je, dosti strmo. Tako da ja, to je zdaj ta glavna stvar. Vse bo malo bolj po svoje in zelo eko, en teden nazaj sva se odločila da bomo postavili hobit hiško, namesto malo večje hiške.
- *Si ti želiš ustanoviti eko vas?* Ja, jaz mislim da je najbolj naravno za ljudi da živimo... saj itak živimo v nekih skupnostih, saj je družina tudi skupnost, s tem da...
- *Aha, jaz sem mislila da ti aktivno delaš na tem, da bi ustanovil ekovas.* Veš kako, tudi že zavod in dnevi ekovasi, je bilo že v štartu mišljeno kot... v osnovi ekovasi in tudi sam zavod je bilo mišljeno kot en projekt, ampak v bistvu kot *no man's land*, srečevanja, povezovanja, spodbujanja, osveščanja. Jaz nisem dnevvov ekovasi začel organizirati zato, da bi nabral ljudi za eno ekovas, ampak kot promocija teh stvari. Pa ne kot promocija z namenom prodaje nečesa, ampak zaradi tega ker mislim da so te stvari potrebne, ker me tudi kot očeta skrbi, kje bodo naši otroci živeli. In se mi zdi, da je za ljudi najbolj naravno živeti v skupnosti. In tudi včasih so ljudje bistveno bolj povezano živeli, v skupnostih. S tem, da včasih je bilo to... jaz sem imel včasih malo romantično predstavo, da je bilo to bolj tako.. da so bili ljudje včasih bolj modri... ampak ko govoriš z ljudmi, je bilo to v glavnem čisto iz potrebe. Ljudje, sosedje so si morali med seboj pomagati, ker drugače ni šlo. Pa tudi družine so morale živeti, tudi razširjene družine so dostikrat živele po tri generacije skupaj. Je bilo vse skupaj dosti bolj trajnostno. V glavnem za prihodnost se mi zdi najbolj naravna in najbolj logična oblika, je življenje v nekih skupnostih.
- *Verjetno poznaš Mira in Metko Žitko ter Slobodano Slak in Sebastjana Gregoršanca. Oni živijo neko sonaravno življenje, ampak ne živijo v skupnosti. Misliš, da jim individualno življenje bolj ustreza, kako to da oni ne čutijo neke potrebe po življenju v skupnosti? Zdi se mi, da je skupnost pomojem logična, ker tudi če bi malo bolj ezoterično pogledal, mislim da tudi pač bolj na duhovnem nivoju, se stvari dogajajo malo bolj v skupinah. Zdi se mi da individualizem prinaša en kup problemov tako na osebnostnem nivoju kot na okoljskem nivoju. Marketing namreč predstavlja, da človek lahko vse sam, se pravi ti pridno delaš, zaslužiš veliko denarja in potem si vse kupiš od ugleda, ljubezni, vse stvari. In tukaj je tisto nategovanje tega o individualizmu do onemoglosti. To ima veliko škodljivih posledic, ker potem iz tega ven dobiš generacijo zdaj mladih, kjer se mi zdi da je veliko problemov*

psiholoških, z drogami in vsega skupaj. Zaradi tega, ker so to ljudje, ki nimajo delovnih navad se mi zdi, tako kot jih je imela še naša generacija. Ker so bili starši prezaposleni in potem se otrokom kupuje... ti priporočam predavanje Godine o razvajenih otrocih, kako se otrok navadi to igro igrati, ko starši niso ljudje pač pa sredstva za zadovoljevanje njihovih potreb in kako potem to lahko prerase v totalne psihopate. Tako da jaz pravim, da živeti v skupnosti pomeni rinit z glavo v težave. Zaradi tega ker v partnerstvu ni enostavno. Partnerstvo rabiš zato, ker je treba v življenju rasti naprej kot oseba in se mi zdi da se to najbolj intenzivno dogaja v partnerstvu. In seveda potem naprej družina, otroci, nas vse sorte učijo. In seveda je lahko potem še naprej skupnost, dobro saj imamo itak razširjeno skupnost kot naša primarna družina. Tako da te skupnosti so, vprašanje je samo koliko so hlapne, oz. koliko smo po drugi stvari individualisti in rečemo ljudem j***** in delamo vse po svoje. In koliko se na drugi strani zavedamo, da vse kar nas pri drugih moti je zaradi nečesa v nas samih. Skupnost, kakršnokoli tesnejše sobivanje ali je to samo s partnerjem ali imaš potem še otroke ali je to potem še razširjena družina, karkoli je tukaj nekega tesnejšega sobivanja prinaša en kup tega brušenja in izzivov in tako. Če je pa to skupnost je pa potem tega seveda še več. Vsaka skupnost sigurno pomeni intenzivnejšo osebnostno rast ali pa lahko rečem duhovno ali kakorkoli skratka skupaj. In ni to za vsakega, mislim ni to za vsakega... mogoče je nekdo preveč ranjen, preveč odbija ali pa preveč časa rabi, dobro saj imaš tudi različne skupnosti, nekatere so zelo odprte, nekatere se bolj zase držijo.

- *Se pravi, če jaz dobro razumem je pozitivni vidik življenja v skupnosti osebna oziroma duhovna rast? Ne, to je stranska posledica.*
- *Zakaj pa je dobro živeti v skupnosti? To je dobro vprašanje. Eno osnovnih poglavitnih vprašanj je, "Kaj je lepilo skupnosti?", ali pa kaj je tisto kar ljudi skupaj drži? Ker to, da bi ljudje nekje živeli, pa malo bolj sonaravno in tako, to je vse lepo in prav, ampak ko pa ti dobiš par takih ljudi na kup, ki se sicer zelo strinjajo prve pol ure ali pa še tisto ne, jih potem pustiš en dan ali dva skupaj, se bodo živi požrli. Ker običajno so taki ljudje malo bolj.. potem a veš tisto, ko kdo pride in potem: "joj, a vaši otroci pa sladkarije jejo?" predstavljaš si to, enmu je to, drugemu ni čisto totalno, sploh mu na misel ne pride. Skratka to ne špila, mora biti nekaj več, mora biti neka ideja, tisto za kar je človek pripravljen se res nekaj potruditi. Vprašanje je, ko se midva totalno ne strinjava glede nečesa, pa je obema to pomembno, je zdej vprašanje a rečeš **** te gleda in greš svojo pot, pot individualizma in potrošniške družbe in to, ali pa greš v reševanje konfliktov in izboljševanje komunikacije, kjer pa ni enega recepta ampak je to pot. Vprašanje je kaj je na tej poti tisto, kar drži to skupino skupaj. Lahko je to filozofskost, lani je bila letna konferenca ekovasi na Madžarskem, krišna skupnost. S tem, da to bi se dalo*

debatirati kako je to glede trajnosti, ampak v redu, je neka pot. Na Planinci je podobna skupnost.

- *Kot ekovas?* Ni jasne ločnice med tem kaj je ekovas in kaj ni ekovas. Eno je ta del trajnosti, drugo je pa, se mi zdi da bi nečemu lahko rekel ekovas, je tudi vsaj nekaj te skupnosti. Tisti generalni vidik je trajnost, se pravi kako stvari narediti tako, da lahko trajajo v nedoločeno prihodnost. Vsaka stvar mora generirati neke presežke, da se lahko sama vzdržuje. To v bistvu pomeni ta trajnost. In isto, kaj je pa trajnost v odnosih. Danes odnosi niso trajnostni, zaradi tega ker generirajo en kup enih problemov, ogromno ljudi je na antidepresivih, mladi imajo en kup enih problemov in tako naprej in to ni trajnostno. Se pravi, kako vse skupaj narediti....
- *Kaj pa je potem trajnostni odnos?* Dobro vprašanje. Sigurno ni nič črno belo. Mogoče je nek trajnostni odnos tudi, da je ulica povezana med sabo, da si ljudje med seboj pomagajo, se mogoče enkrat, dvakrat na leto med sabo...
- *Da odnosi pripomorejo k trajnosti?* Ja, sigurno. Saj ekovasi imajo načeloma tri etične temelje, se pravi skrb za ljudi, skrb za naravo in pravični deleži. In ta skrb za ljudi je isto nekako celostno, tako kot je z naravo ali pa kot pravični deleži v smislu ne vem, ekonomije ali pa tega, da se jaz nekaj spomnim in zaslužim veliko, delavce pa plačam čisto malo. Ali pa to, kar kipiš v trgovini koliko zasluži trgovina in ta in tisti, koliko pa kmet. To niso ravno pravični deleži. Kaj je trajnostni odnos... Že pri partnerstvu je tako, da so konflikti in razhajanja in če se to sproti rešuje, te stvari zbledijo, saj lahko traja nekaj časa... to je nek... In podobno je tudi v skupnosti, da te stvari nekako funkcionirajo. Jaz govorim veliko, da je ogromno izzivov, hkrati pa se mi zdi da je ogromno pozitivnih plati.
- *Katere so te pozitivne plati?* Huh... to sem pisal že na spletni strani v člankih za medije. Ampak bom tako rekel, na prvem mestu je po mojem to bolj izpolnjujoče okolje za bivanje, načeloma so to bolj podobno misleči ljudje ali pa so jim pomembne podobne stvari, kar se tiče ne vem, neke skrbi za prihodnost, pa tako, da ni ravno vseeno kaj in kako se dogaja. Se mi zdi, da je za otroke to super. Da imajo družbo, da si varstvo drugače organiziraš... Sieben Linden, kjer smo bili en mesec na izobraževanju, imajo gozdni vrtec, ki ima vagon, ki tudi pozimi ni ogrevan. Otroci so vedno zunaj, v gozdu. Skratka neke take alternative ali pa imajo Waldorfsko šolo.
- *Se pravi en vidik so otroci. S tem, ko se vključiš v eko skupnosti, na nek način poskrbiš za svoje otroke?* Definitivno. Zame ali za naju z ženo je to mogoče ta trenutek najmočnejši element, zakaj bi si to želeli. Ja, otroci so vsaj zame, eden najmočnejših argumentov. Potem je pa tu še vse ostalo.

- *Ali razmišljaš o tem, da bi šel živet v kakšno ekovas v tujini? Oz. kako to, da se za to nisi odločil? Z ženo sva se že pogovarjala, veš kaj zame je to bolj povezano z nekim poslanstvom ali kakorkoli. Se mi zdi, da imamo stvari tukaj za delat, zato. Mogoče bi bila na nek način lažja pot, iti nekam. V teh krogih se toliko poznamo, da to načeloma ne bi bil noben problem, ampak se mi zdi da imamo tukaj stvari za počet. Tudi v okviru globalne mreže ekovasi.*
- *Ko že omenjaš GEN, na njihovi spletni strani so v Sloveniji registrirane 3 iniciative za ekovasi. Naravice, TrancAdventure in Shamanska vas. Naravice so po mojem mnenju že kar ekovas, čeprav sami sebe še ne imenujejo tako, zakaj ne, kaj jim še manjka? To so različne iniciative, zdaj kaj ji manjka... saj je vseeno kako se imenuješ, važno je da veš kako je v praksi. Tam živi Nara, Danijela in še tri osebe in en otrok. Ostalo pa so to v glavnem občasni... vprašanje je koliko ljudi pa mora biti, da ti že lahko rečeš, da je nekaj skupnost. Nikoli ni jasne ločnice. Lahko so trije in imajo intenzivno...prakticirajo vse sorte, ali pa karkoli. Lahko jih je pa dvajset, pa je vse skupaj tako ohlapno, da bi težko temu rekli skupnost...*
- *Ti ne sodeluješ z njimi pri ustvarjanju ekovasi? Ne. Sem v glavnem obveščen, ne sodelujem pa v tem procesu.*
- *Kaj pa TrancAdventure? Oni morajo verjetnoše dosti narediti, da bo to prava ekovas? Jaz temu rečem iniciative ali pa pobude. Vsaka stvar se mi zdi dobrodošla. Tisoč ljudi, tisoč poti.*
- *Kdaj bojo Naravice ekovas in kdaj bodo TrancAdventure ekovas? Katere pogoje je treba izpolniti? Eno so to te trije etični temelji, skrb za naravo, skrb za ljudi in pravični deleži. Če imajo stvari na teh treh področjih, če najdejo argumente, ki te stvari podpirajo... zdaj kdaj se reče da to je ali pa da to ni ekovas... to je... (smeh). Praktično je vseeno, zdaj če ljudi to izpolnjuje, jim dviguje neko kvaliteto življenja in imajo nek pozitiven vpliv tudi na okolico in vse skupaj...glej... Tako da zdaj, praktično jasne ločnice ti noben ne more... Ne moreš, če hočeš delovati kot neko povezovanje, vsaka stvar, vsaka pobuda je dobrodošla...*
- *Kaj misliš, zakaj v Sloveniji ekovasi še ni, glede na to, da v tujini so. V čem je razlika? Ali je to kultura, mišljenje ljudi, so slovinci bolj individualisti in jim ne paše življenje v skupnosti ali meniš, daje razlog bolj v omejitvah v zakonih? Če pogledam bolj makro nivo, eno je da je Slovenija v bistvu dokaj zelena, vsaj kar se tiče okoljskih pogojev. Niti nismo zelo gosto poseljeni, gozdov je veliko, narava je še sorazmerno v redu, tako da s tega stališča... Pa tudi do nedavnega, se je v zadnjih desetih, petnajstih letih veliko tega vrtničarstva veliko razsulo, ampak zdaj spet nazaj... Ampak, če bi gledal neke trajnostne vidike, kvazi, bi rekel da smo dokaj v redu, da je zaradi tega mogoče tudi manj tiste neke, a več... Pri nas je tudi zemlja v lasti večine, medtem ko npr. v Angliji je zemlja v lasti peščice, parih bogatih ljudi. Sigurno je*

potem v takih okoljih toliko več potrebe po združevanju, da imajo ljudje skupaj več moči, da lahko potem drugače živijo, sploh pridejo do neke zemlje, ki jo je težko dobiti, je draga ali kakorkoli že. Če bi gledal zakonodajo, generalno gledano kakšne posebne razlike ni, konkretno glede otrok. Pri nas je šolanje na domu sorazmerno enostavna stvar, ponekod v tujini dosti težje. Kar se zakonodajne plati tiče, mi pride na misel še recimo zakon v Walesu, ki uvaja izjeme za projetke z nizkimi vplivi na okolje. Na osnovi tega zakona je dobila dovoljenje za gradnjo na kmetijskem zemljišču ekovas Lamas v Walesu. Na ravni zakonodaje je tudi zelo natančno določeno kaj pomeni nizki vplivi na okolje, kako se ocenjujejo kaj se ocenjuje...

- *Kako je pa konkretno v Sloveniji?* Ja probali smo delati na tem kot zgledu, da bi ustvarili slovensko mrežo ekovasi in naredili podobno, kot so to naredili v Walesu, ampak je potem to malo zamrlo. Tako, da v Sloveniji bi jaz rekel, s tega makronivoja, da sorazmerno v redu živimo. Če hoče človek pri nas bolj sonaravno živeti, se v bistvu nekako da. Tako, da glavna stvar v bistvu tukaj je skupnost in ljudje, kar je itak največji izziv.
- *Čeprav, meni sta Sebastja in Slobodana rekla, da sta imela veliko težav z omejitvami v zakonu, od same gradnje pa potem stranišče, voda...* Glej, kakor kje. Kar sem imel jaz opravka z upravno enoto in občino so bili zelo razumevajoči in vse skupaj, tako da...
- *Ni zakonodaja tak problem...* kot prvo zakonodaja je eno, kako si ljudje interpretirajo je drugo. In kako natančno temu sledijo, ne. Načeloma ti piše v PUP-u (posebni upravni postopki), da mora biti hiša pravokotne oblike in razmerje stranic mora biti od 1,2 do 1,5 se mi zdi ali nekaj takega. Kaj pa potem pomeni, če nekdo naredi še en jedilni kot izven tega pravokotnika? Kaj pa če jaz anredim hišo tako in takole ovalno (pokaže z rokami), tako kot bomo naredili? Ali je potem še po PUP-u ali ni po PUP-u? Vse je tako, relativno. Tako da, kdo razlaga, kdo gleda, kakšen je inšpektor... Tako da v končni fazi, tudi povsod so ljudje. Dostikrat greš na občino vprašat, pa ti med vrsticami povejo, "kaj sprašuješ, tih bot, pa nared". Kjer ni tožnika, ni sodnika, tako da... Kar je te eko scene se ne dela ne vem, če gledaš kakšne stvari postavljajo ljudje, ali razne objekte ali pa trgovske centre... daj no daj. Tukaj gre za neke sonaravne stvari, ki jih delaš. Ne vem delaš zeleno streho in jih skrivaš! Jih v bistvu stapljaš v okolje, pristop je tukaj čisto drug. Tako da, se mi zdi da tukaj bo treba nekaj, saj bom videl...
- *Se pravi, da ljudje v Sloveniji dosti dobro živijo in zato nimajo neke potrebe po skupnosti?* Mogoče primerjalno z nekje drugje, kjer je toliko večja poseljenost, toliko bolj industrijsko ali je nasploh zemlja bolj degradirana, različno... Se mi zdi da glavna stvar, ki je, je to da, zdaj je skupnost izbira, včasih je bila pa nuja. In v prihodnosti mislim da bodo spet prišli časi, ko bo

nuja. Ta kriza, to kar je zdaj, čemur se reče kriza, to še ni nič, zna biti še dosti bolj zanimivo in bo tudi to bolj nuja, živeti v skupnosti, živeti bolj povezano no. Danes je pa to izbira, ki se mi zdi da to prinese, res pač kar nekaj osebnostne rasti, ni sicer nujno...

- *Torej je veliko dejavnikov, ki vplivajo na trenutno stanje glede ekovasi v Sloveniji. Enostavno se mi to zdi stvar zrelosti, potrebe in vse skupaj.. tako da... mogoče tudi ljudi, iniciatorjev. V končni fazi, tudi v tujini ni tako veliko teh večjih ekovasi, to pomeni, da tam živi recimo sto odraslih. Na eni strani je to mogoče nuja, koliko je kriza zaradi mestnega omejenega okolja, kriza vrednot, ali pa na drugi strani res močni iniciatorji, ki morajo biti že skoraj malo karizmatiki. Da ljudi res znaš potegniti, peljati in vse skupaj.*
- *Katere so pa trenutne iniciative v Sloveniji, ki so si zadale ustanoviti ekovas? Naravice so verjetno taka najbolj resna iniciativa? Ja, ja že Nara je dosti tako, pa zdaj ko sta prišla tudi Janez in Petra, ki sta tudi tako dosti naravnana projektno in vse skupaj..pa tudi že nekaj stvari so speljali vsi skupaj, tako da... To se mi zdi ta trenutek mogoče nekaj najbolj obetavnega. Ampak se mi zdi, da je treba tako gledati, tako kot vse v življenju, treba je uživati v poti.*
- *Kaj pa ekovas Sv. Trojica? Kaj se je tam zalomilo? Si se z njimi že pogovarjala?*
- *Dobila se bom z Dejanom Ungerjem. Če ga uspeš dobit... Sicer bi bil zanimiv sogovornik Ira. On je zdaj na Vranskem. Je dosti tak moder človek. On tudi jim dela načrte za Sv. Trojico. Midva z Naro sva bila na začetku nekaj zraven povabljena... ampak že od samega začetka ni bilo čisto... jasno... Ker že v preteklosti je bil to zastavljen kot nepremičninski projekt in je potem malo zamrlo vse skupaj ali ne vem kaj... Pa tudi ni bilo nikoli jasno koliko gre res za neko idejo skupnosti, koliko pa gre za nekaj drugega... Za tisti projekt, ki so ga hoteli narediti znanstveniki na Pivki z Detelo, si že slišala?*
- *Sem, ampak se mi zdi bolj kot neko tehnološko središče? Čeprav je zasnovano kot neka ekovas, skupnost. V tistem primeru je bilo lepilo v bistvu visoka tehnologija.*

PRILOGA C: TRANSKRIPT INTERVJUJA Z NARO PETROVIČEM (16. avgust 2013, Ljubljana)

- *Na GEN-u ste registrirali Naravice kot iniciativo ekovasi. Domen mi je povedal, da tam trenutno živi 5 odraslih in en otrok. Kaj misliš, kako to da se vam ne pridruži več ljudi? Ali imate namen skupnost še razširiti?*

V bistvu nas je več. Moja mama, jaz, Petra in Janez ter njun dojenček, potem pa še Danijela in Grega. Več ljudi se nam ne pridruži, ker smo Robinzoni in "skvotamo", poznaš izraz? To pomeni, da si na zemljišču nelegalno, ga zasedeš in tam živiš. Nekaj zemlje sicer je lastniške,

večina pa je od republike. Zato bi morali z njo upravljati kot je z zakon določeno, čeprav je to nesmiselno, to kar zakoni zahtevajo. Ampak zemlja nam zdaj niti ni tako bistvena, bolj skupnost, povezanost, ker ko odnose zgradiš, potem lahko delaš kar hočeš.

- *Se pravi, če bi bilo to legalno urejeno, bi ljudje prišli?*

Boljše bi se počutili, tudi mi se nelagodno počutimo, mislim jaz se ne, osebno. Imam eno tako držo, da... saj delam stvari ki so v redu. Živim pač preprosto z nekim malim okoljskim odtisom, to kar se pravi da bi morali živeti bolj v skladu z okoljem, da ne uničujemo. Tako da imam čisto vest. Tako da privlačnost skupine raste zdaj, ko urejamo strukturo.

- *Se pravi imaš namen razširiti to skupnost?*

Mislim, to ni moja skupnost ampak je naša skupnost. Jaz si želim da se širi.

- *Delaš na tem?*

Ja delamo, delamo. V bistvu tako je bilo, lani sta prišla Petra in Janez Matos z Ekologov brez meja in onadva sta zelo pomembna. Janez je potem totalno "napalil" na eno naselje, ki se imenuje Močunigi, zaselek, zraven je vas Hrvoj in tam se dogaja zdaj sto na uro. Bomo kupili 40 hektarjev, eno hišo, pa še par hiš v okolici. V vasi sosednji smo šolo dobili od občine za dve leti za en razpis, ki ga izvajamo s komotom, to je Inštitut za nizkoogljicne tehnologije, povezali smo se, Janez je glavni krivec, s Kemijskim inštitutom Jožetom Štefanom, Univerzo v Ljubljani in Univerzo na Primorskem in še kar nekaj takih organizacij vplivnih, kjer je marsikdo čisto "napaljen" za sodelovanje, ker je Janez zastavil tako dobro projekt, saj smo mi tudi pomagali, ampak on je tisti glavni idejni vodja. Ekovas ne bo samo za bivanje ampak tudi izobraževalni center, demonstracijski center. Bolj razmišljamo o tem, da bi bil park kot pa center, ampak do zdaj smo uporabljali besedo trajnostni center, pri komunikaciji z javnostmi. Lokalna skupnost nas tudi načeloma podpira, čeprav ravno danes mi je ena prijateljica svetovala, kako pristopiti k lokalni skupnosti bolj zrelo in zdravo. Tako da se vse stvari poklapajo, kar dogajajo se čudeži. V šoli je bil recimo en mizar, ki ga je bilo težko ven spraviti, pa je umrl. Tako da zdaj se ne rabimo ukvarjat s tem kako bomo zdaj z njim skomunicirali.

- *Potem je to v tem trenutku najbolj resna iniciativa? To je čisto nekaj novega?*

Ne ta je huda. To v bistvu ni toliko novo. Dogaja se že od leta 2007. Potem je vmes prišlo Očistimo Slovenijo.

- *V enem intervjuju sem brala, da si Petra Matos namerava ustanoviti ekovas. Je to to?*

Ja ja. Petra Matos je tudi videla, da se pri nas nekaj dogaja, jaz sem bil zelo odprt. Zadnji dve leti sta bili taki zelo odprti, vsi so lahko prišli. Ma hipiji, vse živo. In smo imeli tudi malo konfliktov zaradi tega, ker je bilo preveč odprtosti. Zdaj postavljamo nove pogoje za ljudi, ki

prihajajo. Neke preizkusne dobe, pol leta, leto. Mi sami se nekako konsolidiramo in poskušamo postaviti neke temelje za svojo osrednjo skupino, ki vodi projekt. In je par čudovitih ljudi prišlo zraven, novih. Bivši direktor Citroena v Kopru, tako da je tak sposoben človek, presnojedec, malo čez 50 star, tako, zrel človek, menedžer, ki je moral ves čas motivirati ljudi, da nekaj naredijo, čeprav tega niso hoteli. In zdaj ta znanja, ki jih ima, eno preciznost, eno doslednost, ki jo on prinaša, "to smo se zmenili, jaz sklepam da je to potem tako". Tudi en občutek odgovornosti in doslednosti nam prinaša. Pa še par takih zanimivih ljudi, ki si želijo biti del ekipe.

- *V ekovaseh se pozornost posveča skrbi za ljudi, za naravo, ter pravičnim deležem. Kako vi to uresničujete v Naravicah?*

To so osnove permakulture ja. V Naravicah je tako, to je zametek. To je zdaj samo ena oazica, v kateri nas par živi v prikolicah in v katerih imamo svojevrsten socializem v narekovajih. Mi se tako pohecamo med sabo, ker nobenih vrat ne zaklepamo in stvari si delimo. Tako, da pride recimo k meni preveč obiskov, pa Petre in Janeza ni doma, pa rečem čuj a bi lahko kdo... "ja, ja! Itak lahko. Saj veš da je vse odprto, lahko prespite." Se že ve, da sem zato poklical. Ali pa če kdo kaj od mene rabi si zelo delimo stvari. Če imam jaz stisko z denarjem in si moram sposoditi 100€, ni problem, takoj dobim in obratno. Tako da ta en socialni, povezovalni vidik, je zelo močan. Povezovanje z naravo je itak zelo močno, ker živimo tako, da v bistvu stopiš iz tistih devet kvadratov kar jih imamo, bivališča ... jaz imam prikolico devet kvadratov ali pa še manj. V glavnem par kvadratov imaš v katerih spiš, v bistvu je polikulturno. Ker moja postelja je hkrati pisarna in ne vem kaj še vse..

- *Kako pa dobivate energijo?*

Sončne celice, imamo solarno energijo. Zelo smo varčni, tako da uporabljamo par LED žarnic, imamo 220 voltov speljanih do vseh prikolic od dveh sončnih celic. To sem jaz skupaj sestavil, sem poštudiral kako se to naredi, tako da znam zdaj s solarnimi sistemi delati, kot izobraževalna dejavnost.

- *Kaj pa voda?*

Vodo zbiramo, deževnico. Za kopanje zdaj recimo ko je poletje, si tudi prinesemo vodo, tako da kamorkoli gremo vedno so kanistri v avtih ali pa steklene flaše. Si prinesemo tisti minimum vode.

- *To imate za piti?*

Za pit, pa zdaj tudi za umivanje. Čeprav 200 literski sod vode, nam je držal recimo... zdaj ko je bilo precej ljudi, recimo prejšnji teden na Priklopu... recimo 200 litrov imamo za en mesec in pol, dva meseca, za kuhinjo za posodo pomivat. Tako da za eno predstavo, kako malo vode

porabimo. Ker ko berem, recimo ko sem živel v hiši, kjer smo imeli wc na splakovanje... malo manj paziš ne, jaz nisem mogel verjeti...jaz sem živel tam in par žensk... in je šlo 10, 15 kubikov vode na mesec. Sem rekel kam zdaj to... za splakovanje wc-ja ne. Povprečje je... prav bral sem študijo... 150 litrov računajo na osebo na dan, porabe vode v gospodinjstvih. Mi pa porabimo 200 litrov, za pet ljudi, za kuhinjo, za dva meseca skupaj. Plus, wc-ja ne splakujemo, ker imamo kompostna stranišča in s tem tudi zelo znižamo okoljski odtis. Če bi lahko dobil, iz par hiš vso vodo, ki jo oni splahnejo v wc, da bi imel tam pri sebi doma... joj, rešeni, mislim živimo ko carji, za vrt. Mislim vrt je glavni porabnik vode, tako da za zo bi rabili več površin s katerih zbiramo vodo, pa večje zalogovnike. Najboljše bi bilo skopati jezera, permakultura ne.

- *Ja, to sem videla, da imajo v Tameri lepo urejeno.*

Tamera je carska. Oni so tudi sredstev veliko dobili in potem so skopali z buldožerji, lepo naredili zajetja. Tam je čudovito, tista jezera ko hodiš med njimi, pa tiste gredice ob jezerih... joj, idila! Res, Tamera je zakon.

- *Če se vrneva na vprašanje, kaj pa pravični deleži?*

Ja, pravični deleži pa tako. Jaz sem se malo tega dotaknil ko sem razlagal o tem, kako si mi vse delimo med sabo. Drugi vidik je pa tudi kako mi recimo spoštujemo bitja, ki živijo v našem prostoru.. drevesa, živali. Ker vsakemu bitju gre njegov, njen delež. In nismo taki kot naš sosed, ko je gradil hišo. Je prišel z buldožerjem in vse razril, zdaj že dva meseca tam ruži z buldožerjem in postavlja škarpe. V glavnem zradiral je vse, in potem postavil tako kot on misli... kot je arhitekt narisal, je pač stvar tam narejena. Zradiraš vse in potem postaviš. Naš pristop je drugačen, pogledamo kaj je v prostoru dragocenega, tisto poskušamo zaščitit in kaj je v prostoru ranjenega in tisto poskušamo popraviti ali pa zaflikat, uredit. To je nek temeljni pristop in tega se zdaj učimo po malem v tem zelo surovem načinu bivanja z okoljem. Na malem prostoru, da te pozimi malo zebe, da ti je poleti tudi vroče, da nimaš klime... je malo surovo, ampak se v bistvu s tem zbližaj z naravo. In dobiš neko trpežnost pa obenem tudi tankočutnost do okolja. Ene stvari, ki jih mi zaznamo nam marsikdo, ki pride v naše okolje... jaz jih gledam ljudi ne... so kot eni zombiji, hodijo po tem prostoru in ne začutijo enih subtilnosti, ki so tam prisotne. Tako da ja, odnos do rastlin, odnos do živali... ko vidiš hrošča, ga vzameš v dlan in se te ne boji. Recimo jaz primem smrdljivca, pa ga vržem ven, pa mi ne spusti smrada. Danijela, ki se ga boji... ona ga samo pogleda, pa že prdi hrošč...

- *Kdaj bodo Naravice po vašem mnenju postala ekovas? Na čem delate trenutno?*

Močunigi bodo ekovas oz. kot ekološki center. Naravice pa so zdaj dobile malo drugačno identiteto, kot je bila... kot sem si jaz najprej zamišljal. Ker rabimo eno stičišče z

mejnstrimom, svetom kakršen je danes. In to stičišče bo ta center, ki bo voden preko zavoda najverjetneje, ki ga ustanovljamo.

- *To ni Zavod Ekovas?*

Ne, to ima Domen Zupan. Mi bomo imeli zavod, verjetno bo ime ETOS, ekologija, trajnost in še kaj. Tako da ta zavod bo predstavnik Močunigov... zdaj imena ekološkega naselja oziroma tega centra ne vemo točno... imamo fantastične ideje, se tako smejemo... Imamo že ime za kafič, ki bo tam, Ekoslavija. A ni dober kafič, Ekoslavija? A gremo v Ekoslavijo na pir, ekološki? Za točno ime skupnosti pa se še nismo odločili, kar pa v bistvu ni čudno, ker se še vzpostavljamo. Je pa fajn, enkratni ljudje prihajajo zraven. Ker vidijo potencial, ker vidijo, da smo tudi mi zreli kot skupina, da nočemo delat samo eno tako materialno stvar, ampak hočemo graditi na ljudeh in odnosih.

- *Koliko pa vas je zdaj, ko si rekel, da se veliko ljudi pridružuje?*

Zdaj ta ožja skupina je... čisto primer, zdaj ta Priklop, ki smo ga imeli, dogodek, ki traja en teden, ki ga vsako leto organiziramo, je bil 16, do 18 ljudi. In ta številka nas, ki smo zelo zagreti, zato se tudi tu vrti okoli teh števil. Ko sem imel predavanje v Kopru o ekoloških naseljih, prišlo cirka 60 ljudi, kmalu zatem pa smo sklicali še dogodek, da malo izostrimo ideje in da vidimo na kak način bi lahko projekt zasnovali in je prišlo okrog 20 ljudi. Tako da tu nekje se vrti številka, teh ki so zelo zagreti.

- *V eni knjigi sem brala, da je na začetku zelo veliko ljudi, ko pa gre zares se ljudje zelo osipajo. Kaj meniš o tem, kako bo to pri vas?*

To je res. Mi bi radi prišli do magičnega števila 6, ker ko imaš 6 ljudi v ekipi, v osrednjem timu, potem si dosegel kritično maso za osrednji tim, da imaš dovolj pestrosti in raznolikosti v skupini. Potem teh 6 ljudi navezuje stike z zunanostjo in potem vsak vzpostavlja novih 6. Na ta način se gradi tako satje. Pomembno je zdaj na začetku, je Janez osrednja figura... najprej sem bil jaz osrednja figura pri Naravicah in zdaj se umikam iz kroga in predajam stvar drugim, tako da jaz se umikam iz sredine in Naravice morajo dobiti svojo identiteto. Nisem jaz tam, moram se umaknit. Zato mi Močunigi prav pridejo.

- *Zakaj se moraš umaknit?*

Zato ker mora ostati glavna ideja, ne jaz. Mora ostati identiteta prostora, biti identiteta projekta tista, ki privlači ljudi.

- *Da se to lahko zgodi se moraš ti umaknit?*

Tako je. Tista oseba, ki je osrednja, mora stopit stran in se pridružit ostalim v krogu. Ker mi skupaj delamo na eni stvari in jaz nisem tisti, ki imam povezave z vsemi ljudmi, ampak imamo vsi povezave med sabo, na sredini je pa ideja. In ko ta ideja preide na višjo fazo

zrelosti, potem se že v drugem krogu, ki ga obsega približno 24 ljudi, pride do res pravega odpiranja projekta navzven.

- *Ali v Močunigih zdaj že kaj stoji?*

Tam je ena hiša s površino 400 kvadratov, in zraven hlev 200 kvadratov, pa še tri porušene hiše, stene še delno stojijo, streh več ni. Pa še svinjak in kurnik nekdanji. Pa še pol hektarja zazidljivega. Tako da tam je velik potencial, za kar 20, 30 ljudi živeti komot. Pa še za prostovoljce, ki prihajajo je še 40 hektarjev zemlje, je en velik travnik skoraj kilometer dolg.

- *V vaši knjigi ekološka naselja in trajnostna kultura bivanja zapišete: "Najmočnejša ekonaselja ki obstajajo danes, so nastala v 60. in 70. letih 20. stoletja v demokratičnih državah, ko je bila značilna družbena svoboda. V "enoumni" Jugoslaviji temu ni bilo tako." Ali mi lahko poveste kaj več o tem? Ali niso tako kot v tujini tudi v Jugoslaviji obstajale skupnosti, ki pa se pri nas niso obdržale? Zakaj mislite, da se je prav na območju bivše Jugoslavije oblikovalo tako malo ekovasi oz. iniciativ? Zakaj menite, da je temu tako?*

Določena družbena odprtost je bila prisotna, po drugi strani pa je ta zaprtost do zunanjega sveta. Recimo hipi gibanje je bilo zelo močno v tujini, pri nas ni bilo tako močno. Do konca 70. so se stvari vzpostavile, ampak ni bilo tako intenzivnega gibanja. Sem se pogovarjal z Markom Pogačnikom, ki želi biti zdaj tudi v naši ekipi, in z Bojanom Brecljem, ki je bil tudi v tej stari hipi ekipi. In je malo razlagal, kako je to takrat funkcioniralo. To je bil res ej oni pravi komunizem, pravi socializem ali kako naj že temu rečem. Oni so si vse delili, živeli so skupaj na majhni površini, veliko solidarnosti take kot si je danes niti predstavljati ne moremo. Tako da ene stvari so živele, je pa to bilo bolj... temu bi danes rekli stanovanjske skupnosti, na malo hipi komuna stil. Na tak način je zadeva delovala. Niso pa imeli tega razmišljanja, ki se je izoblikovalo od tistih 60ih, 70ih, ko so se začenjale skupnosti v tujini, ki so potem šle v smeri učenja o odnosih, učenja o sobivanju, učenja o tem kako ekonomsko neodvisnost ustvarit. V tej smeri so skupine v tujini znale it, pa imele so ponavadi tudi eno duhovno osnovo. V Jugoslaviji religija ni bila dobrodošla, v tujini pa so bile razne strokovne skupine precej močnejše, čeprav je bilo to tudi pri nas. Očitno je bilo tam na neki ravni manj družbene represije.

- *Zakaj pri nas ekovasi še ni? Katere so glavne ovire?*

Vedno smo iskali razloge zunaj nas. Zdaj v zadnjem času, pa jaz osebno ugotavljam, da bi morali razloge najti v samih sebi. Ker vedno je kriva in država in zakoni in pravo, da stvari ne moremo narediti, ker so omejitve. Takoda če si res želiš in če imaš res pravo stvar, lahko narediš res kar hočeš. Nam je pa manjkala zrelost, to vidim. Zrelost in znanje. Tako da zdaj hodim po drugih ekovaseh in se od njih učimo, se poskušamo povezovati z drugimi in na ta

način graditi tudi moč. To je tisti ključni dejavnik po mojem. In nam pomaga da zdaj dejansko nekaj gradimo. Da nastaja nekaj kar ima rep in glavo. Tisto kar je res obetavna zgodba za nastanek ekološkega naselja. Do zdaj pač tega ni bilo. Pa še to je, eden od glavnih problemov je... kot tudi od drugod zvemo... ko prideš z neko idejo in hočeš da je po tvoje. Ker to največkrat delamo napako. Hočemo, da je po naše in ne odstopamo od svojega prav. Se ne zavedamo skupne koristi in pred njo postavljamo osebno. In pri osebni zrelosti o kateri sem prej govoril, je ključni dejavnik ravno ta. Ko si sposoben razumeti kako ti bo skupnost kot taka prinesla več kot če vztrajaš pri svojem. In to je tisto kar mora biti zelo močno prisotno v osrednji skupini, ki je ustanoviteljica celotnega ekološkega naselja. Kar se pa zdaj pri nas močno poraja. Smo taki ljudje, ki smo sposobni postaviti interese skupine pred svoje lastne in zastopati skupino ter se zavedati njenih interesov ter jih tudi predstaviti, tudi če se stoddostno ne strinjamo. Ampak se zavedamo, da je to potrebno. Tako nekako, to je tisti dejavnik, ki nam je prej manjkal.

- *Kaj pa individualizem, mogoče je to ovira?*

Najmočnejše vasi so zgrajene iz najmočnejših individualistov. To je taka stvar, ki jo je težko razumeti, ampak močni individualisti imajo močno karizmo, močno energijo, močen vpliv in le taki ljudje lahko zgradijo močno skupnost. Je pa res, da morajo preseči tisti neki notranji ego in ga kavezati na druge ljudi.

- *Zakaj bi se individualist sploh lotil nečesa kot je skupnost ali ni sam sebi zadosti?*

Ne, ni sam sebi dosti. Ravno v tem je "keč". Ravno ljudje, ki niso individualisti, ki so zelo taki čredne osebe, oni nimajo poguma začeti nekaj novega, ampak se držijo črede. In taki ljudje težko začnejo. Bali se bodo zakonov, uradnih institucij... iz strahu pa ti ne moreš nekaj dobrega narediti. Tako da zlasti na začetku so ključni individualisti, ki se zavedajo potrebe po skupnosti. In jim je na začetku težko, ker so navajeni biti sami. Ampak ko vse bolj opažajo koristi, ki jih prinaša skupnost, potem...

- *Mi lahko poveš kakšen primer tega?*

Že jaz sem tak primer, jaz sem čisti individualist. V marsičem samotar. Ampak ko smo delali očistimo Slovenijo, so bili sami individualisti. Vsak je prišel iz nekega svojega sveta. Smo pa imeli tako močno povezovalno idejo, da je imel ta naš individualizem neko os na katero se je navezal. Ker Petra in Janez sta ful individualista, imata neke svoje ideje in hočeta ohranjati neko svojo svobodo. Imaš nekaj svobode na kateri želiš vztrajati...

- *Ravno to je zanimivo. Ko si v skupnosti nimaš več take svobode, ker se moraš bolj prilagajati.*

Točno to je razlika med ekovaskami in klasičnimi skupnostmi. Pri ekovaskah ne velja, to kar razlagaš. Ker je en tak način soodločanja in ena taka klima se ustvari, da če greš za en teden,

se ti zdi da zamujaš... hočeš biti doma, ne rabiš iti na dopust, ker je doma tako dobro. To je poanta ekoloških naselij. Težko si je to predstavljat, res težko. Zdaj ko smo bili po ekovaseh, smo se pogovarjali z različnimi ljudmi. En gospod mi je povedal, ki se je priključil Damanhur skupnosti, da se tukaj res lahko izrazi. Da lahko dela stvari, ki ga veselijo, da lahko ohranja svoj individualizem, da ga ljudje pustijo pri miru, ker ga razumejo, ker je neka tolerantnost do ljudi, ki imajo neko svojo držo. Našel je svoj prostor, svoje mesto v skupnosti. Tako da dela tisto, kar ga veseli. In če tega ne bi mogel delati, bi šel. In to je čar teh sodobnih skupnosti. Ko se ti ne rabiš zlit z množico in iti v enoumje, kot sem govoril pri Jugoslaviji, ampak si lahko posameznik s svojim značajem, svojimi željami, nagnenji in obenem najdeš svoje mesto v skupini, ki ti zadovolji ogromno potreb, ki jih dejansko imamo, ki jih ne moreš zadovoljiti sami.

- *Katerih potreb?*

Potreba po komunikaciji, po objemu, dotiku, pestrosti dotika, ne samo da se dotikaš svojega partnerja, ampak da greš plesat z ljudmi. Veliko plesa je v skupnostih. Na začetku, ko še nismo zreli pride do konfliktov zaradi tega, ko pride do prepletanja hormonskega... se zna zgoditi tudi kakšna katastrofa. Ampak če veš te stvari že od prej, in ko prihajaš v ekološko skupnost se moraš zavedati določenih trenj in napetosti do katerih bo prišlo. Ker smo nenavajeni širine palete odnosov, ki te bogati. In potem pride tudi do tega, da se ne zapletaš z ljudmi, da lahko plešeš... recimo jaz lahko plešem s petimi, sedmimi ženskami, pa izgleda zelo seksualno mogoče, ampak meni je to bil samo ples, smo vsi uživali. In potem se lahko vrnem v objem svoje drage, ki je sicer zdaj nimam. Ne bo nobenega ljubosumja, ker sva iskrena, odkrito govoriva stvari. Zato jaz govorim, da so odnosi temelj vsega. Na tej ravni se gradi kvaliteta bivanja. Z eno prijateljico oba hrepeniva po skupnosti, kjer se lahko čustveno izražáš, ker se nama ne da več ubadati z ljudmi, ki so...čustveno na nivoju malega otroka. Niso sposobni izražat čustev in so v strahu in v krču. Tako, da dozorevanje družbe je zame dozorevanje na čustveni ravni.

- *Kaj pa potem s tistimi ljudmi, ki so v krču in strahu, s katerimi se vam ne da ukvarjati?*

Jaz govorim zdaj za osrednjo ekipo, da v osrednji ekipi želimo imeti čustveno in osebnostno zrele ljudi, ker potem se izogneš mnogim konfliktom. Če si dovolj samokritičen in veš, da ne rečeš vsega prav, da se včasih zmotiš, znaš presodit kako ravnati v vsaki situaciji. Jaz točno vem kateri ljudje objektivno zaznavajo dogodke in ko jih opišejo, jih opišejo dosledno, brez da bi jih obračali na svoj mlin. Gre za zelo globoko etiko, kjer tudi če ti škodi, poveš resnico. Do tega prideš skozi delo na sebi. Za ljudi, ki želijo priti v skupnost bomo itak organizirali take delavnice, ki te transformirajo. Ljudi bomo spodbujali da grejo v tujino ali pa organizirali

možnosti, da grejo v tujino. Tako da čimveč ljudi razvije te sposobnosti, to je največje zdravljenje družbe kar ga lahko naredimo. Jaz mogoče če bi zdaj živel v Mariboru kot nekoč, bi tam poskušal v lokalni skupnosti nekaj ustvarit. Ne bi se pomikal iz urbanega okolja. Ekološka naselja niso vezana na vasi.

- *Ravno to, ustvarja se ekovasi, ekonaselja in trajnostne parke. Kaj pa z vsemi blokovskimi naselji in individualnimi hišami, kaj z njimi narediti?*

Ja saj, ideja je ne it.... Nismo za gradnjo novih stvari, pa pustiš Ljubljano, se premakneš nekam in vso nesnago vzameš s seboj. Ni to smisel, smisel je to kar že imamo ponucati do konca, te funkcionalne uporabnosti. Naša odgovornost je, da razmislimo na kakšen način se da to stvar preobraziti v nekaj čim manj škodljivega in da bi se stvar uporabila. Jaz sem tudi proti gradnji, ker vidim koliko stvari ostaja. In Močunigi so mi zato všeč, ker so v bistvu opuščeni zaselek, ki je še v dobrem stanju in se ga da v bistvu z relativno malo denarja obnoviti. Zraven so Hrvoji, še en zaselek, kjer živi 5 ali 6 ljudi, kjer smo dobili šolo, pa tudi za župnišče smo se nekaj pogovarjali, bomo videli če bo šlo tok skozi. In če bi dobili to dvoje, potem imamo že eno dobro izhodišče. Stavbe, ki že stojijo in bi jih z nekim minimumom popravili in tam ustvarili eno intelektualno razvojno središče na samem obrobju Slovenije, kar bi moralo biti za vsakega politika, ki je vsaj malo razmišlja s svojo glavo, zelo zelo dobrodošla stvar. V mestih pa isto, na svetu je toliko denarja, povezali smo se z eno organizacijo, ki vlaga milijarde v zlasti urbane projekte. Tako da če bi razvili dober projekt v Ljubljani ali Mariboru, bi se lahko za to naredilo zelo veliko.

- *Kaj pa potem skupnost v velikih mestih?*

Mesta imajo v bistvu zelo velik potencial, zato ker urbani ljudje, posebej mladi imajo eno radovednost, v urbanem okolju je tega več. Tudi danes so ljudje, ki hodijo v ekovasi večinoma urbani ljudje. Mladi ljudje, ki so študirali, šli malo po svetu, ki so doživeli nekaj nobega in hočejo v domačem okolju nekaj podobnega oživljati, uvajati. Tako da urbano okolje je v bistvu zelo dobro. Kar bi se lahko naredilo, po vzoru univerze v Barceloni, je da se vpelje kurikulum Ecovillage design education.

- *V svojem delu navajate tudi, da je ekovas težko ustvariti zaradi prezapletene administracije, pretoge zemljiške zakonodaje, predragih posestev. Kakšne so ovire v zakonu? So tako močan dejavnik, da ovirajo ustvarjanje ekovasi? S katerimi težavami konkretno se vi srečujete v Naravica?*

Zakonske omejitve so... malo je teh pravnih oseb, ki bi bile bolj socialno orientirane. Pri nas je vse na dobičku zasnovano, pri pristni skupnosti pa ni v osnovi dobiček. Zdaj če hočeš ti zgraditi odnose, pa neko zdravo družbo, pa moraš ustvariti dobiček in plačevati davke, na taki

ravni kot so danes zasnovani, potem bi bilo veliko lažje, če bi bila v ozadju samo ena pravna oseba, ki bi neobremenjeno delovala. Ali pa da bi imeli neko organizacijo, ki bi vse to pokrivala in vodila te papirje. Tako da mislim, da so to pač neka orodja, ki so nujna za preživetje v današnji družbi, ki so pa v veliko breme. Jaz recimo moram biti zaposlen nekje, da sem ustanovitelj zavoda, zdaj... med nami ni noben zaposlen. Tako da najti je treba tri osebe ki so zaposlene, potem moraš pa še plačevati prispevke, ker ti se že lahko v zavodu zaposliš, ampak kako ga boš pa ustanovil, ko pa moraš biti zaposlen da ga ustanoviš? Tako da ene par takih pravnih zapletov je, ki so čiste neumnosti.

- *Je to velika ovira?*

Ne, če hočemo narediti bomo že naredili. Pri gradnji so ene omejitve, ki so z mojega stališča čisto nespametne. Kultura gradnje se je gradila skozi desetletja, ko je bilo manj omejitev so bili ljudje bolj inovativni. Marsikatera bajta, ki danes stoji je zgrajeno nespametno. Zdaj ko pa prihajajo nove oblike gradnje v globalizirani družbi, ko je pretok inovacij tako hiter, mi pa kulturno še vedno živimo v preteklosti. Slamnate bale so že kot uradni material sprejete, pa tudi nekaj drugih naravnih materialov.

- *Slobodana in Sebastjan pa sta rekla, da nista smela napisati, da je hiša iz slamantih bal. In da nista mogla "registrirati" kompostnega stranišča.*

Ja, to pa je zagovednost. Kompostno stranišče, najbolj napredna stvar, hkrati pa tratimo toliko vode zaradi navadnih stranišč, ampak ker v zakonih to še ni navedeno, ti kao tega ne smeš. Čeprav je ta stvar bolj prav, kot to kar imamo zdaj. Ampak saj v Nemčiji imajo tudi težave s kompostinimi stranišči.

- *Kaj pa problemi glede zajetja deževnice?*

Ja to je... Veliko je teh pravnih stvari, ki so v preteklosti. In mi kot skupnost se bomo morali zavzemati za to, da se te stvari spremenijo. Tako pač je, če hočemo da bomo imeli lažje okolice, bomo morali na celo družbo vplivati in pokazati da je to dejansko boljše. To je tudi namen demonstracijskega centra, ki ga zdaj gradimo. Namen je da pokažemo, kako se te stvari delajo, da so varne, da ustvarimo neke modele, ki jih lako družba povzame in s tem naučimo ljudi kako se te stvari varno uporabljajo. Od kompostnih stranišč, zbiranja deževnice, filtrirnih sistemov, raznih čistilnih naprav. Črpanje vode iz podtalnice je tudi prepovedano. Tako da država si je na neki ravni prilastila stvari. In edina pot do njih je denar, to je glavni problem, vsaj zame. Ker je kapital tako močan danes, ker če hočeš kaj narediti, če imaš denar, lahko prideš do vsega, brez denarja pa nemoreš. In s tem dobijo prednost bogataši. Bogataši pa teh stvari ne uporabljajo za skupno dobro, ampak zase. Jaz sem glavni v naši skupini, ki

zavzema to držo, da je treba zakone spremeniti. Ostali bi radi ustanovili center, izobraževali, delali z ljudmi, imeli neko varno okolje, brez da bi preveč posegali v spreminjanje sistema.

PRILOGA Č: TRANSKRIPT INTERVJUJA Z MIROM IN METKO

ŽITKO (17. avgust 2013, Ljubljana)

Miro:

- *Kaj je bil vaš motiv, da ste se preselili na Razazijo?*

Moj motiv je bil, da sem iskal mir. Oziroma kmetijo, kjer bi lahko užival in delal v miru. Zdaj Razazija je pa slučajno padla noter.

- *V čem se vaše trenutno življenje razlikuje od konvencionalnega načina življenja v mestih?*

Na veliko načinov, malo sem že pozabil kako izgleda v mestu, ampak... glej, službe ni, moraš se sam preživet. Zdaj prvi motiv je sigurno tudi zdrava hrana, da veš kaj ješ, torej tisto kar prideláš na vrtu. Potem čim manj stresa, to pomeni tudi tako delo ki me veseli in samoizpolnitev.

- *V vaši knjigi ste zapisali, da ste v skupnosti živeli 10 let, ali mi lahko poveste kakšne izkušnje ste tam dobili, dobre, slabe, kaj ste se tam naučili o življenju v skupnosti. Ali vas zdaj mogoče bolj vleče v to, da bi živeli sami, kot ste prej rekli, da bi imeli mir?*

Vse izkušnje so dobre, tudi boleče so dobre, zato ker ti nekaj dajo. Zdaj ta izkušnja v tej skupnosti je meni dala to, da vem da jaz v bistvu tega ne rabim, če želim živeti lepo življenje oziroma sem pogruntal, da me lahko ena taka skupnost zelo zabremza, da se potem preveč prilagajam skupnosti in drugim ljudjem in ne živim svojega življenja. Tako da jaz na nek način ne želim več živeti tako tesno v neki skupnosti. Se pa zmeraj bolj zavedam, da skupnost je pravzaprav cel svet, mogoče celo več kot samo svet, ampak zaenkrat smo na zemlji in to je najboljša stvar kar sem jo pogruntal. In skozi to skupnost na Planinci sem ugotovil, da če si ti v neki skupini ljudi, si potem povezan samo z njimi in enostavno zanemariš svet. Veliko bolj pametno je biti povezan s stvarstvom in ko nekaj delaš te stvarstvo potem podpira, tam si pa z nekimi ljudmi, ki te potem podpirajo ali pa ne... si pač samo vezan na njih in to je na nek način minus. Saj razumeš ne?

- *Razumem.*

Širše, ko daješ, širše dobivaš. In to je zelo pomembno, zato ker če si samo na enem koščku, si slep za ostalo.

- *Ko nisi v skupnosti, ti ni nikogar potrebno prositi za dovoljenje da lahko počneš kar hočeš.*

To je čisto odvisno kakšna skupnost je. Zdaj v taki kakršni sem bil jaz, je čisto preveč zaprta skupnost. Si se moral na nek način zelo potruditi, da si izpolnil delček sebe. Obstajajo pa tudi možnosti, kjer so skupnosti bolj odprte, recimo vasi, vaška skupnost. Sicer to zdaj ni več tako izrazito, ampak včasih so bile kmetije, ki so se povezovala v neko vaško skupnost in so si pomagali med sabo in to je bila super zadeva. Imeli so svojo družino, svojo zemljo, svojo hrano.. če je pa kje prišlo do kakšne bolezni ali pa da nekdo ni mogel nekaj zaslužiti, so mu drugi priskočili na pomoč. Če mu je recimo požar uničil hlev, so mu vsi pomagali. Ali pa če gledava tele v Ameriki, kaj so že...tisti, ki imajo brade, ti so zelo zanimivi. Kako se jim že reče..

- *Aha, razumem, živijo brez tehnologij, elektrike in tako... amiši.*

Ja, ja oni so meni zelo simpatični. Oni zelo dobro sodelujejo, ampak so tudi ujeti. Ampak si pa zelo pomagajo. Ima pa vsak nek svoj del, svojo družino... tako jaz ne bi niti slučajno živel, ampak... Ker ta Planinca, mi smo živeli v eni hiši, za isto mizo, smo si delili žlice, kruh, vse!

- *Koliko vas je pa bilo?*

Bilo nas je enih deset. Ali pa več, kakor se je delalo.

- *Glede na to, da ste povezani z zavodom Ekovas in delate delavnice o naravni gradnji, ste si verjetno ustvarili mnenje o ekovaseh, ki so v bistvu neke vrste novodobne skupnosti.*

V bistvu nisem samo z Ekovasjo povezan, sem tudi z drugimi, manjšimi stvarmi. Ekovas je pač zelo na papirju... bi rekel na temu, da se pač spoznavamo. Drugače pa kot ekovas... Domen Zupan je ustanovil to spletno stran in tudi nekako pognal ta predavanja in te stvari... V bistvu ne deluje zdaj kot neka skupnost, bolj kot način spoznavanja ljudi med seboj, tistih, ki si želijo živeti v ekovasi. Drugače pa ni še nič fizično za v roke prijete zaenkrat.

- *Mislite, da je možno da bi se v Sloveniji kdaj vzpostavila ekovas? Vem da je veliko inicativ ampak ne gre. Eni ljudje si tega zelo želijo, eni ne, verjetno je to odvisno od vsakega posameznika.*

Ja čisto odvisno. Zdaj če si sposoben sam furat življenje, potem hočeš iti v skupnost zato ker ti je dolgčas, da se izpolnjuješ ali pa da dobivaš te izkušnje, če ti pa fizično ne gre... Zdaj jaz nimam problema zgraditi ekohiše ali pa ekovasi, saj imam polno hiš. Bi lahko povabil ljudi in bi bila tukaj ekovas. Ampak jaz ne vidim smisla v temu. Ker enostavno imam raje mir. Tako kot sem rekel, več ljudi pride, več jih spoznam in to mi je boljše kot, da bi samo z enim živel tukaj. Lahko bi povabil še deset parov, da bi živeli v teh hiškah, pa da bi potem prihajalo še sto ljudi na dan, to je pa čisto tu mač za ta kraj. Raje imam mir in to idilo, ki je zdaj tukaj gor prisotna. Drugače pa, Nara in Domen se morata še nekako realizirati. Domen ima kmetijo in zemljo, drugo pa je kako bo on sodeloval, da bo še kdo tam živel. To se mora še realizirati. Jaz

sem bil tudi velik entuziast za skupnost, po desetih letih imam pa čisto drugo idejo, kaj je sploh dobro za človeka. Takrat, mi je bila skupnost edina možna oblika življenja. Po tej izkušnji pa pravim, da skupnost ni nekaj kar bi človek moral imeti, če hoče dobro živeti. Je dobra stvar za neko obdobje, ampak je pa bolj pomembno da znaš živeti sam. Najboljše od vsega mi je bilo ko sem šel iz te skupnosti, sem prišel tukaj gor v te hribe in potem sem eno leto in pol živel sam sredi gozda. Pol kilometra stran je bil najbližji sosed. In sem videl, kako nimam nobenih problemov, kako je stalno prisoten mir, kako je lepo tudi če si sam in daleč stran od vsega. V bistvu je bilo to najlepše, kar me je lahko doletelo po tistem v tej skupnosti. Drugače se pa stalno nekaj dogaja, stalno je neki šunder, stalno je nekdo kriv, ponavadi sem bil to jaz in tako naprej... ker sem največ delal, sem bil potem tudi največ kriv. Tisto leto in pol ko sem bil pa sam, pa je bila nagrada za vse skupaj.

- *Niste bili nič osamljeni?*

Ma kje pa.

- *So prišli kakšni obiski ali ste bili čisto sami?*

So ljudje tudi prišli, ampak najbolj bistveno je bilo da sem se zjutraj zbudil sam in zvečer šel spat sam in videl kako je to super. Ne morem ti povedat, to moraš doživeti.

- *Ja mogoče... zaenkrat še ne! Takrat ko se vam je zdelo življenje v skupnosti edino smiselno, kaj vam je dajala v tistem trenutku, česar vam zdaj ne more več?*

To je bilo predno sem šel v skupnost. Se pravi jaz sem iskal nekaj. Iskal sem nekaj več, iskal sem smisel življenja... ali pa kako biti srečen... ne vem, hotel sem spremeniti svoje življenje. In skozi to skupnost tudi sem spremenil svoje življenje. Tudi samooskrba... jaz sem sicer od mladosti živel na kmetiji in sem si znal sam hrano pridelati že prej, v tej skupnosti smo imeli tudi razne oblike duhovnosti. Od meditacije... vse živo, volitve, petje, ples, vse smo probali kar je možno. Ampak sem videl da to ni to.

- *Ste pa dolgo vztrajali, deset let.*

Ja, jaz sem gradil. Saj tam smo zgradili, ne vem... na Planinci si že bila?

- *Ne.*

Pejdi si enkrat pogledat gor. Mi smo postavili ogromne objekte, spucali 18 hektarjev zaraščenih površin, smeti... ne vem koliko kamionov smo odpeljali. Vodo, elektriko, ceste, kanalizacijo, rastlinsko čistilno, tam je projekt za 150 ljudi, samo zdaj sem pač... jaz sem šel. Ta ženska, ki smo ji vse zaupali, je tako da... ni bilo ravno ne vem kaj... in je vse skupaj zelo propadlo.

- *Je to zdaj popolnoma propadlo, se tam nič več ne dogaja?*

Se dogaja, samo so slabi odnosi. Ona je boginja in ostali so njeni podložniki, to ni v redu. Tako se tudi predstavlja, da je naslednica Sai Babe. Lahko si greš pogledat, saj ti bo zanimivo. Je pa samooskrba res v redu tam gor, to je pa dodelano. Zdaj ne vem kako je zdaj, ker že 10 let nisem več tam, ampak takrat smo delali vse na roke, vsa žita smo pridelali, vso zelenjavo smo imeli, vse rastline kar obstajajo na tem planetu.

- *Bi rekli, da je to ekovas?*

Ne, ne. V bistvu je to pač skupina ljudi okrog zblojene ženske. Tako ti bom rekel, najlažje.

- *Torej ni soodločanja, ona sama sprejema odločitve?*

Ona sprejema odločitve, ostali morajo pa ubogati. Samo na začetku je bilo drugače, smo skupaj odločali. Ampak bolj ko je bilo narejeno, bolj je ona hotela sama odločati. Tako, ne bom zdaj nekaj na dolgo razlagal.

- *V redu, v bistvu so me zanimale bolj te izkušnje iz skupnosti, kako danes to vpliva na vas, kako danes gledate na življenje v skupnosti in ekovaseh, in glede na to da sodelujete z Zavodom Ekovas z delavnicami, me je zanimalo ali tudi vi razmišljate kaj v tej smeri.*

Jaz bi strašno rad sodeloval pri gradnji ekovasi, samo zaenkrat še ni tega. Bom pa pomagal Domnu zgraditi hiško.

- *Če prav razumem, ste zainteresirani za fizično gradnjo ekovasi, ne pa tudi za življenje v njej?*

Ja, jaz bi bil zelo vesel, če bi to obstajalo in bi zelo z veseljem bil tam dva dni na teden, zato ker bi zelo veliko prispeval k taki zadevi. Se pravi, čisto materialno, skupnost mora preživeti, treba si je hrano pridelati, treba je tudi objekte postaviti, če se bo gradilo, treba je infrastrukturo speljati in to imam jaz vse v malem prstu, ker sem že tolikokrat nekaj na novo postavil in zgradil in mislim da ga ni v Sloveniji, ki bi mi bil kos. Sploh za eno tako ekološko zadevo, ker moraš imeti čut za naravo, če hočeš kaj atkega zgraditi. In tukaj bi z veseljem sodeloval. To bi bil en tak projekt, ki bi me zelo izpolnjeval. Pa tudi odnosi sami me zelo zanimajo, pač jaz rad spoznam nove ljudi, nove obraze, to mi je fajn. Ko pa rabim mir, grem pa sem gor in imam mir, ni problem. Tako, da ne zaidem spet na neka druga pota.

- *Se vam zdi življenje v ekovaseh mogoče utopično?*

Ja, ja. Tako življenje kot si ga predstavljajo tisti, ki še niso živeli v skupnosti, sigurno je utopično. Zato ker nikjer ni samo idila. Če ni delovnih navad zna hitro priti do razkolov. Skregajo se lahko že zaradi enega psička. En hoče imeti psička, druga pa ne. In ta psiček bo šel lulat k tistemu, ki ga ne mara. On pa bo hud na njega. To je zdej... saj ti povem. Ne vem kje bi dobil zdajle deset ljudi, jih dal skupaj in rekel, ti bodo pa znali skupaj živeti. To pa ne vem če obstaja. Jaz pravim tako, po sedmih letih šele človeka spoznaš.

Metka:

- *Malo sem brala vajine intervjuje, kjer sem zasledila, da sta na Razazijo v bistvu prišla iskati svoj mir. Zanima me zakaj ste se tako odločila, vam bolj ustreza mir pred ljudmi, onesnaženostjo v mestih, načinom življenja... Kaj je bil vaš motiv, da ste se odločila za to?*

Ko sem bila majhna, sem gledala kako sta starša prišla vsak dan iz službe zelo zmatrana in tako... in sem ugotovila, da jaz nočem tako živeti. Hoditi vsak dan v službo... saj lahko te služba tudi izpolnjuje in si zadovoljen... ampak tako, tak način življenja. In sem si mislila, da verjetno živimo z enim drugim razlogom, da se imamo lepo, da imamo nek drug izziv v življenju, ne pa to da... da se enostavno pehaš za stvarmi in iščeš zadovoljstvo v čisto drugih stvareh. Potem sem bila v Ljubljani, kot večina ljudi, sem študirala in potem mi je bilo vsega dovolj. Sem rekla, da jaz nočem v tem tempu, oziroma v mestu pač ni bilo zame in sem hotela v naravo, v mir. Zato ker edino v naravi je ta brezhiben mir. V mestu ga težje najdeš, čeprav mir bi morali v sebi iskat, samo če si obkrožen z mirno okolico je to lažje. Lažje greš vase... Če si pa nekje, kjer te nonstop obdajajo zunanje stvari, nimaš niti časa vase pogledat, ker si enostavno preokupiran z zunanjimi stvarmi, sistemom, fant, kino, trgovine. Ko si pa v naravi pa nimaš kam zbežat, moraš se soočit sam s sabo. In meni je to pač smisel življenja, jaz ne vidim smisla življenja, da se zabavam, da ga iščem v zunanjih stvareh, ampak probam to najti v sebi. Samo iz tega sem hotela iti v naravo. Je pa res, da za najti soj notranji mir lahko potrebuješ tudi več življenj, ni to tako enostavna stvar.

- *Kaj si mislite o načinu življenja v ekovasi? Se tam vidite ali se vam zdi, da to preveč omejuje?*
Jaz bi najraje od vsega živela v ekovasi. Jaz si to želim. Jaz bi si želela, da bi nekje v naravi, vsak imel sicer svoj domek, majhen, ampak neko skupno točko, ki bi nas združevala, samo zaenkrat ne vidim... Drugače jaz mislim, da si to čisto vsak človek želi. Mi smo družabna bitja, ni človek narejen da bo sam živel sredi gozda. Mi smo družabna bitja, samo... težko je priti si skupaj. Kaj jaz vem kaj je... a smo še toliko nezreli. To je sicer moja srčna želja, da bi tako živeli, samo...

- *Nara Petrovič ter Petra in Janez Matos zdaj aktivno delajo na tem da bi ustanovili ekovas. Bi razmišljala o tem, da bi šla tja ko bi začela delovati?*

Ne vem kaj naj ti rečem... včasih bi, včasih ne bi. Ker tudi s kar enim ljudmi ne bi šla. Če bi izbirala bi šla s takimi, ki imajo kakšno skupno stvar z mano. S tako kar enim pa... ne vem. Mogoče pa bi no.. ne vem.

PRILOGA D: TRANSKRIPT INTERVJUJA Z URBANOM GULIČEM TOMŠIČEM (16. avgust 2013, Ljubljana)

Urban Gulič Tomšič je pripadnik skupine TrancAdventure.

- *Kaj je TrancAdventure?*

TrancAdventure je skupina treh ljudi, ki smo se pred parimi leti odločili, da bomo skupaj delali neke projekte in namreč na začetku smo začeli z organizacijo psy-trance festivalov, kar se je po nekaj letih razvilo do tega, da smo se skupaj preselili v kraško hišo, kjer vsi trije skupaj živimo v nekem community-ju. Se pravi se ukvarjamo tudi s tem community buildingom, z odnosi in kako skupaj živeti, poleg tega se pa ukvarjamo še z kmetovanjem, predvsem s permakulturo in organizacijo raznih delavnic... tudi permakulturnih, izdelava naravnih čistil, take stvari predvsem.

- *Kakšne imate plane v prihodnje?*

Zdaj smo načeloma zmenjeni, da smo v tej hiši lahko še tri leta, tako zdaj imamo plane videti ali se da ta rok še podaljšat, da bi lahko mi tam skupaj živeli dlje časa. Se pravi da bi lahko naredili neke bolj dolgoročne plane. Se pravi s širjenjem na vseh področjih, z delanjem novih delavnic, razširitvijo vrta, živali, naravnih gradenj, samoobnovljivih virov energije, da bi bili čim bolj samozadostni... to je nekako plan.

- *Kako to da ste zmenjeni za 3 leta?*

Ker je hiša od kolegovca očeta in smo se z njim zmenili za 5 let. Zdaj 2 leti smo že, 3 leta še ostaja. Ampak je opcija, da bomo mogoče ta rok podaljšali še za par let. Zato ker bi nam bilo veliko lažje pri sami organizaciji in pri postavitvi naših ciljev. Ker če imamo samo tri leta časa, morava ostala dva, ki nisva tam doma, razmišljat o nekih alternativnih prostorih življenja in zbiranja denarja za to. Tako da...

- *Zakaj ste na GEN-u registrirali kot iniciativa ekovasi?*

Predvsem zato, da drugi ljudje izvejo za nas, ker na ta način dobivamo tudi veliko obiskovalcev iz tujine, ki so isto misleči in pridejo k nam na obisk in jih mi malo pogostimo in potem z njimi delimo informacije in take koristne stvari.

- *Zakaj se ti zdi pomembno to kar vi počnete širit?*

Mislím, nam se zdi da je to prihodnost človeškega bivanja. Da bodo ljudje nekega dne tako živeli, da ne bodo odvisni od nekíh multinacionalk, da bo vsak lahko zase poskrbel z ostalimi soljudmi, da bi bilo v nekem stilu menjave, da bi bilo več sreče v življenju pa tako.

- *Glede na to, da ste bili zmenjeni za 5 let, ste imeli sploh kdaj v mislih narediti ekovas?*

Ja, mislim odvisno kaj zdaj ekovas je. Če so to lahko trije ljudje, ki živijo v eni hiši potem ja, že od nekdanj, ampak nekako cele vasi spremeniti v ekovas načeloma... smo razmišljali o tem, ampak to je dokaj nerealno bi lahko rekel, v tako kratkem času.

- *Kaj pa ko se 5 let izteče, če se bosta morala ti in drugi član odseliti, bosta nadaljevala s tem?*

Ja, sigurno ja. Če bo le možno bova nadaljevala, bova videla. Ima tudi on še neke "place", plus to da se v tujini stvari razvijajo in kakor jaz vidim, bodo šle stvari v to smer naprej, ja.

- *Ste kdaj razmišljali o tem, da namesto da sami razvijate nek nov način življenja, da bi se priključili že kakšni obstoječi skupini?*

V bistvu niti ne.

- *Zakaj ne?*

Ne vem, zato ker nam je dobro vsem trem skupaj delat in ker smo.. imamo načeloma zelo veliko svobodo, da sami sprejemamo odločitve. Nismo nikamor usmerjeni z neko že obstoječo skupino, ampak lahko dejansko kreiramo nekaj novega, brez da bi nam kdorkoli govoril, kako je prav in kako ni. Pač nekako se učimo na svojih napakah.

- *Razmišljate o tem, da bi se vam pridružilo več ljudi, prav tako za stalno, kakor vi trije živite tam?*

Malo razmišljamo ja. Zdaj se bo verjetno pridružila od prijatelja punca, tako da bomo vrjetno štirje, potem pa postopoma verjetno še kdo, ker je veliko lažje če nas je več.. se lažje naredijo stvari. Več dela se naredi in tako. Tako, da načeloma za ene tri, štiri ljudi je sigurno še prostora.

- *Se pravi, da bi vas bilo 6 ali 7.*

Šest ali sedem je pomojem čisto možno, da se bo to zgodilo enega dne.

- *Kaj pa prej, ko si govoril o naravni gradnji, bi zgradili kot hobit hiške? Bi bili potem pripravljeni na več ljudi?*

Ja verjetno bi bili, bi videli kako bi stvari delovale, če bi pač samoorganizacija delovala tako gladko, da bi se stvari odvijale tako kot se morajo, potem je to pač nekako naravno. Da bi šle stvari v to smer, da bi mogoče res anredili hobit hiške oziroma kaj takega. Potem bi se postopa res lahko razvila neka ekovas.

- *To ni plan, ampak ste pa naklonjeni tej ideji?*

Ja, smo naklonjeni in vidimo kako se stvari sproti razvijajo. Težko je za toliko v prihodnost razmišljati, ker se stvari zelo hitro spreminjajo.